

VNĚJŠÍ OPEVNĚNÍ HRADU RABÍ (II. ČÁST)

JIŘÍ VARHANÍK - LENKA KRUŠINOVÁ - JOSEF KYNCL - TOMÁŠ KYNCL

Obr. 1: Rabí, hrad, letecký pohled od jihovýchodu, pravděpodobně z roku 1925. Pod severovýchodním křídlem paláce je dobře patrný velký suťový kužel, pocházející z vyklížení hradu (foto z archivu autora).

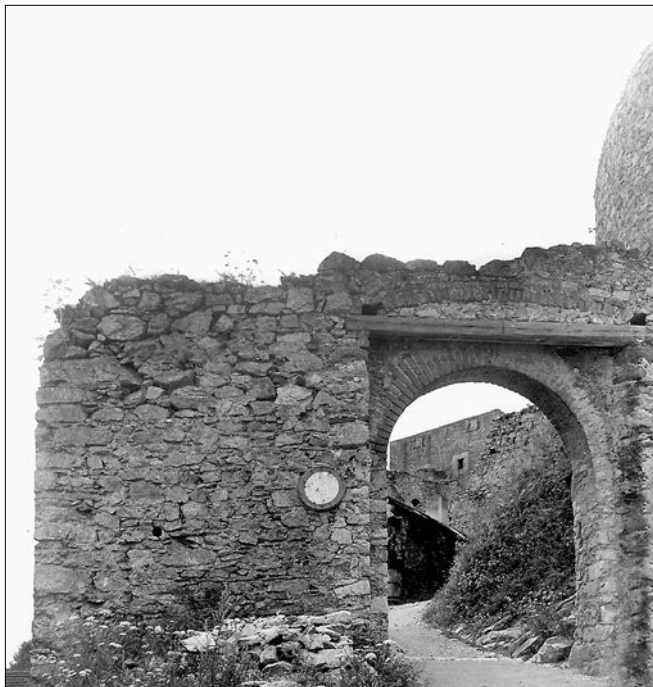
První část studie, otištěná v minulém čísle tohoto časopisu, byla uvedena stručnou úvahou nad úrovní poznání rozsáhlých pozdně středověkých fortifikací českých hradů a prostoru, jakého se jim dostalo v dosavadní literatuře. V souvislosti se zaměřením příspěvku byla pak věnována bližší pozornost zpracování rábského vnějšího opevnění D. Menclovou, včetně autorčiných úvah o analogiích, které shledala na díle týchž stavebníků – Švihovských z Rýzmburka, na Švihově. Z tohoto důvodu byla také první část studie doplněna samostatným exkurzem, obsahujícím doslovný přepis autorčiny rukopisné zprávy o výkopu na Švihově, kterou podala Archeologickému ústavu

Obr. 2: Rabí, hrad, letecký pohled od severovýchodu (pohlednice, foto J. Kavale).

Obr. 3: Rabí, hrad, východní bašta vnějšího severního opevnění se spodní částí příhrádku (snímek z fotoarchivu NPÚ ÚOP v Plzni, foto J. Gryc, 1981).

Obr. 4: Rabí, hrad, 1. brána po úpravě z roku 1923 (snímek z fotoarchivu NPÚ, foto Tůma, 1963).

v Praze v roce 1951. Zatímco první část studie se zaměřuje na analýzu severní a západní části vnějšího opevnění, následující text je věnován analýze příhrádku, východní válcové věže připojené k starší hradbě, jakož i některých dalších částí stavebního organismu hradu, souvisejících s budováním vnějšího opevnění. Dále následuje pokus o vysle-

dování etapizace výstavby tohoto rozsáhlého díla po jednotlivých mikrofázích a konečně jeho zařazení do evropských vývojových souvislostí. Tuto část studie doplňují dosud nepublikované výsledky archeologického výzkumu, prováděného v 80. letech minulého století, a dendrochronologická analýza vzorků, vedoucích k absolutnímu datování některých konstrukcí.

PŘIHRÁDEK S PRVNÍ A DRUHOU BRANOU

Příhrádek zaujímá poměrně rozsáhlou plochu, již stoupá pravotočivá přístupová komunikace do hradu od 1. brány až k vnějšímu průčelí věže 3. brány. Plocha je ohraničena na vnitřní straně skarpem východní bašty severního opevnění, na vnější straně hradbou, dochovanou souvisle pouze v úseku mezi 1. a 2. branou. Nepublikovaný ná-

zor D. Líbala¹⁾, že příhrádek je nepochybně jedním z nejmladších projevů fortifikačního systému rábského hradu, nelze akceptovat, neboť jeho stavební vývoj ve středověku se jeví jako poměrně složitý.

Spodní část příhrádku se zachovalou obvodní hradbou je užší než horní, oddělená pozůstatky budovy druhé brány, z níž se dochovaly úseky obou průčelních zdí a části dalších konstrukcí ve stavebním organismu drobného domku s pultovou střechou, v němž je mimo jiné umístěna prodejna vstupenek. Na rozdíl od spodní části příhrádku za tímto domkem není vnější hradba dochována, s výjimkou nevelkého úseku při východním nároží 3. brány. Na všech zděných konstrukcích je až na výjimky použito lomového vápencového zdiva, jen místy smíšeného s cihlami.²⁾

První brána

První hradní brána v čelní zdi příhrádku má kulisový charakter. Stávající kamenicky provedené hrotité ostění s odrazníky nahradilo teprve nedávno oblouk z roku 1923 vyklenutý z cihel, aniž by ovšem šlo o věrohodnou rekonstrukci původního stavu, který není znám. Po stranách staršího otvoru byly patrné svislé ústupky, vyzděné z lomového zdiva. Podle nich je v literatuře usuzováno na existenci padacího mostu, který překonával příkop před branou. Po příkopu dnes není stop.³⁾

2) V literatuře se k problematice příhrádku blíže, byť poměrně stručně, vyjádřil až zcela nově F. J. Houzím, Dodatek ke hradu Rabí, Hláška XVI, 2005, č. 3, s. 42–43. Autor nejprve připouští, že třetí brána mohla být původně samostatným vstupem do hradu, a dále uvádí, že jí byla předložena horní část příhrádku, kterou charakterizuje jako předhradí.

3) D. Líbal, in: L. Lancinger – D. Líbal, o. c. v pozn. 1, s. 21 uvedl, že jde o nepatrný zbytek původního řešení, nicméně zde zaznamenal otvory pro kladky padacího mostu.

1) D. Líbal in: L. Lancinger – D. Líbal, Hrad Rabí, stavebně historický průzkum, SÚRPMO 1970, s. 23.

Obr. 5: Rabí, hrad, spodní část příhrádku s první branou od jihu (foto J. Varhaník, 2005).

Poněkud neobvyklá je absence samostatné branky pro pěší, v 15. století užívané již poměrně často.⁴⁾

Ve špaletě brány se na obou stranách uplatňují kapsy pro závoru, z nichž levá (východní) pravděpodobně procházela až do vnějšího líce hradby příhrádku.⁵⁾

Severovýchodní nároží příhrádku je vyzděno z lomového zdiva s použitím větších kamenných bloků.

Uvnitř se při nároží zdivo nápadně zesiluje a jeho vnitřní líc tvoří neobvyklý zaoblený kout. Tento útvar zřejmě ukrývá jakousi dutinu, neboť v horní části vnějšího líce zdiva na východní straně blízko nároží se otvírá šterbinové okénko s ostěním sestaveným převážně z cihel.

Obvodní zeď příhrádku na východní straně vykazuje neobyčejně krivolaký průběh. Zvenčí je zeď vzepřena čtyřmi opěrnými pilíři, zjevně dodatečně připojenými. Pilíře jsou spojeny půlkruhovými pasy, které tak rozšiřují korunu hradby na šířku 2–2,5 m. V pořadí první pilíř nese výběh odbouraného pasu severním směrem, což je dokladem existence dalšího, zaniklého pilíře blíže k nároží.⁶⁾

V pořadí třetí pilíř je nápadně širší. Jde o pozůstatek přemostění mezi příhrádkem a kostelem. Oblouk mostu spočíval na protější straně na podobně dimenzovaném pilíři, přiloženém k severní části západního průčelí lodě. Je pozoruhodné, že Willenbergova kresba nezachycuje ani horní část tohoto přechodu, ačkoli kostel je zakryt zástavbou pouze přibližně po hlavní římsu lodě.

S otázkou původní podoby první brány je spojena celá řada problémů. Willenbergovo vyobrazení hradu totiž sice zachycuje průčelí druhé brány a dokonce i horní část věže nad třetí branou, ale první brána je zakryta zástavbou mše-

tečka. Mezi kostelem a budovou druhé brány vyrůstá nad hřeben střech domů horní část hranolové věže s dvojicí okenních otvorů v úrovni posledního (a jediného viditelného) patra na severním průčelí. Věž vrcholí dřátkovou střechou s hřebenem v severojižním směru. D. Menclová ji nejprve považovala za první hradní bránu.⁷⁾ Později však autorka uvedla, že brána do podhradí byla ve vysoké průjezdni věži, kryté valbovou střechou, která stávala vedle dnešní budovy školy.⁸⁾ Zároveň však zjevně zaměnila budovu 2. brány, patrnou na uvedeném vyobrazení po boku východní bašty severního opevnění, za bránu první, čemuž ovšem zjevně odporuje výškové vyvinutí této stavby. Willenbergova kresba však v těchto

místech zachycuje pouze jedinou volně stojící věž, převyšující střechy okolních budov.

Přestože je třeba brát v úvahu určité limity vypovídací schopnosti Willenbergova vyobrazení, je zřejmé, že věž je vzhledem k úhlu pohledu nápadně daleko na východ, než aby ji bylo možno ztotožňovat s první hradní branou. Kromě toho je orientována takovým způsobem, který se zdá spíše odpovídat bráně podhradí, neboť se nejvíce pravděpodobně, že by hřeben její valbové střechy byl orientován zároveň s osou komunikace.

Zachované zdivo čelní části příhrádku, stejně jako navazující spodní úsek hradby na východní straně, existenci věže rovněž nenasvědčuje. Nápadná je především jeho půdorysná nepravidelnost, neboť průčelí příhrádku se napravo od otvoru brány poněkud zalamuje. Za branou na vnitřním líci obvodní zdi příhrádku nejsou patrné žádné stopy po vnitřním oblouku průjezdu brány, který by v případě její věžové podoby zde bylo třeba předpokládat. Z tohoto hlediska je významná také situace pilířů, opírajících tuto zeď zvenčí. V místech zaniklého posledního severního pilíře není na vnitřním líci hradby ani stopy po případném zadním průčelí brány. Podobně i dále v místech, kde by bylo možné předpokládat nároží uvažované věže, tyto pilíře chybí – jeden z pilířů naopak poněkud nelogicky zaslepuje pravý z dvojice otvorů, hledících z výklenku vybraného v síle zdi příhrádku směrem ke kostelu, a tudíž by nemohl odpovídat úrovni vnitřního průčelí takovéto věžové brány. Pokud bylo potřebné vzepřít pomocí těchto pilířů hradbu příhrádku, která má vzhledem k terénní situaci charakter opěrné zdi, je zřejmé, že existence věže nad první branou by si nejspíše vyžádala obdobné opatření, ovšem další pilíř je až ve vzdálenosti 10 m od severovýchodního nároží příhrádku, což znamená, že délka této věže by musela činit cca 11 m, přičemž její východní zeď by byla mírně zalomená dovnitř.

4) Ta zřejmě chyběla u všech bran hradu a nejspíše, soudě dle analogií, její funkci plnila menší dvířka v křídle vrat.

5) Situace zazděného čtvercového otvoru nedaleko nároží, zaznamenaného také na zaměření hradu z roku 1966, který by mohl být dokladem takového řešení průběhu obou kapes ve špaletě, však přesně neodpovídá.

6) Tento dobře patrný detail zmínil poprvé až F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2, který uvádí, že pilíř u brány byl zbourán, zatímco existenci dalšího směrem k 2. bráně připouští.

7) D. Menclová, Rabí, Praha 1960, s. 13; K témuž závěru došel D. Líbal, in: L. Lancinger – D. Líbal, o. c. v pozn. 1, s. 22, který uvedl, že „zde stála věž dobře patrná na kresbě J. Willenberga“.

8) D. Menclová, České hrady 2, Praha 1972, s. 411.

Obr. 6: Rabí, hrad, opěráky připojené k hradbě přihrádku od jihu. První z nich s omítkou na čelní stěně sloužil jako pilíř mostu, vedoucího do podkrovního kostela (snímek z fotoarchivu NPÚ ÚOP v Plzni, foto Tůma, 1963).

Významná je rovněž okolnost, že na pravé straně vstupní komunikace, při úpatí skarp, nejsou patrné žádné pozůstatky konstrukcí nasvědčujících existenci průjezdu, vedeném přízemím věžovité budovy.

Problematická je také interpretace výklenku vybraného v obvodní zdi přihrádku a opatřeného dvojicí rozměrných, půlkruhově završených otvorů, z nichž užší byl zaslepen opěrákem přiloženým k vnějšímu líci hradby. D. Menclová jej interpretovala jako sedile v někdejší průjezdě.⁹⁾ O sedile však zjevně nejde. Výklenek je hluboký 1 m, přičemž obě nároží nevykazují žádné stopy po jeho případném uzavření vůči přihrádce. Širší otvor vlevo je na spodní straně ukončen parapetem, zatímco sousední užší dosahuje až k nynější úrovni terénu; šlo tedy s největší pravděpodobností o portálek. Do obou bočních stěn výklenku jsou zahloubeny kapsy. Mezi oběma otvory vyčnívají do zdi zavázané lomové kameny, náležející pilířku, který oddělo-

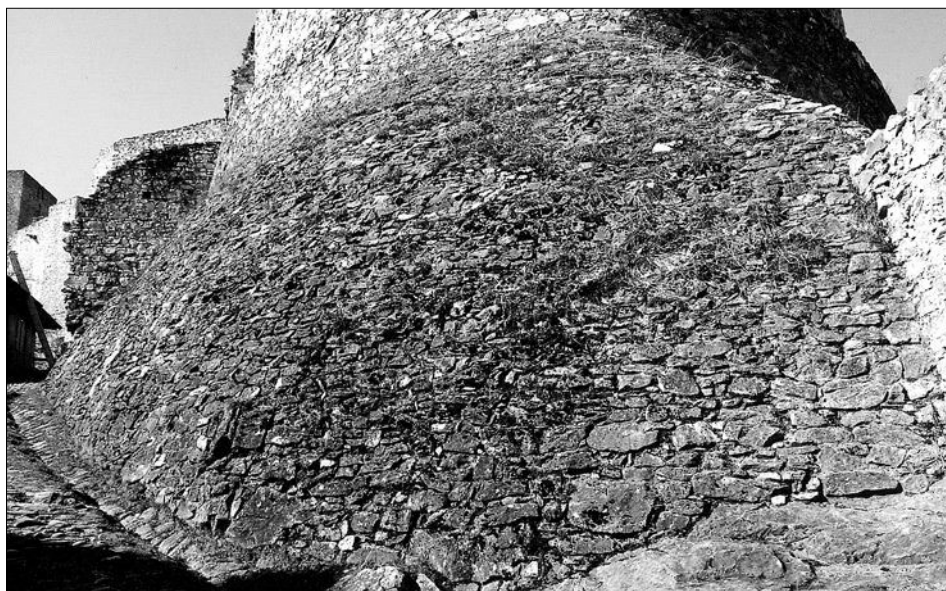
val špalety obou otvorů. V bočních stěnách výklenku se otvírají kapsy, měřitelné do hloubky 55 cm, do nichž byly zasouvány závory, kterými bylo možné oba otvory uzavřít. Poslání okna a portálku není jasné, s komunikací z hradu do kostela, která byla řešena odlišným způsobem z výše ležícího místa v přihrádce, zjevně nesouvisí. Otevření poměrně velikého okenního otvoru na exponovaném místě opevnění je neobvyklé, u sousedního průchodu by snad mohlo jít o vstup do prevetu (?).

V sousedství výklenku je patrná anomálie, kterou však rovněž nelze spojovat s budovou brány. Jde o nedůsledně zazděný otvor, patrně šterbinovou střílnou s dovnitř se rozevírací špaletou. Otvory v lici zdiva je patrná kaverna s otiskem po dřevěném překladu špalety.

Z uvedených skutečností tak nelze než dojít k závěru, že bezpečné důkazy o věžovém charakteru první brány k dispozici nejsou. Věž zobrazenou Willenbergem tedy v souladu s pozdějším názorem D. Menclové lze s jistotou výhradou přičítat bráně

podhradí. V úvahu přichází snad jen možnost, že část prostoru bezprostředně za první branou byla kryta a opatřena hrázděným patrem, nad nímž se ovšem – jak vyplývá z Willenbergovy kresby – neuplatňovala vyšší střecha.

Poloze většího pilíře s výběhem klenby přemostění ke kostelu odpovídá na vnitřním líci hradby přihrádce mělká

Obr. 7: Rabí, hrad, skarp východní bašty severního opevnění v přihrádce za první branou (foto J. Varhaník, 2005).

9) D. Menclová, o. c. v pozn. 7, s. 13.

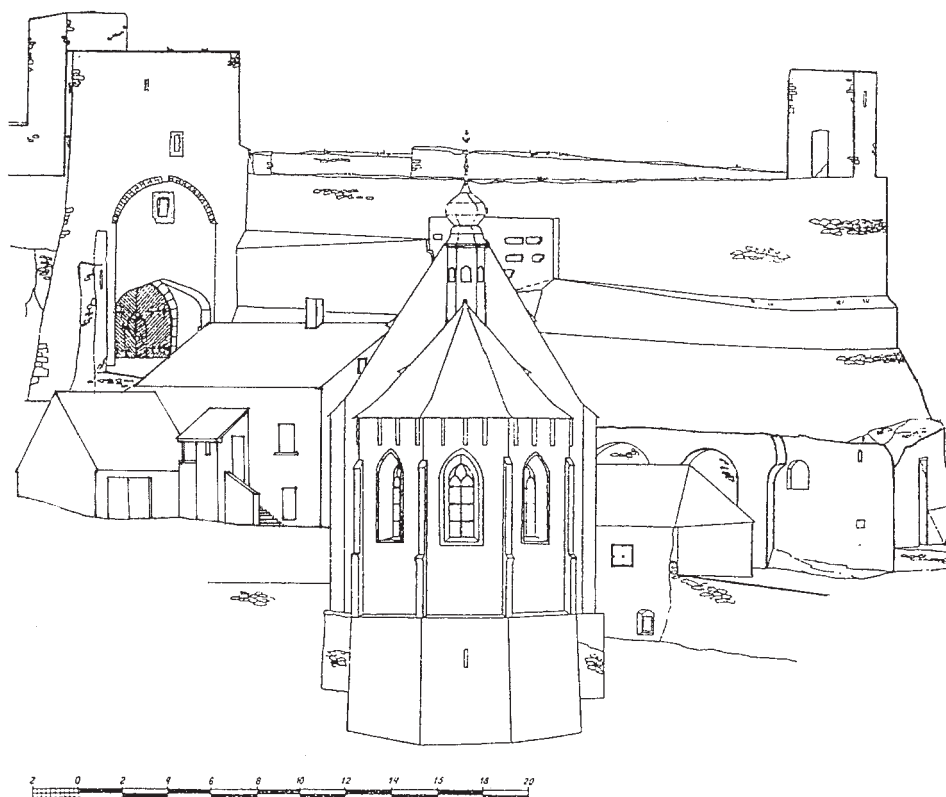
vpádlina s šikmo dolů ustupujícím lícem.

Přihrádek s trojicí bran je v literatuře zmiňován často, naproti tomu kupodivu nebyl brán zřetel na rozměrný skarp, který zaujímá značnou část plochy mezi 1. a 2. branou. Takto utvářený skarp nejspíše nemá v tehdejší domácí architektonice produkci vůbec obdoby. Pozoruhodná je okolnost, že se skarp uplatňuje na této straně vlastně pouze uvnitř ohrazení a bezprostředně před první branou již chybí, přičemž hlavní hradba zde má, nehledě k ústupku přibližně v polovině své nynější výšky, líce víceméně kolmé, resp. jen nepatrně skloněné dovnitř.

V průběhu stavebních úprav hradu byla za čelní zdi přihrádku v masivu zdiva skarpu zjištěna dutina neznámého utváření a rozměrů, není ovšem jasné, zda šlo kavernu či pozůstatky záměrně vybudovaného interiéru, neboť blíže zkoumána nebyla.¹⁰⁾

Druhá brána

Někdejší budova druhé brány je sice dochována jen fragmentárně, ale její podoba je relativně dobře známa z ikonografických pramenů. Její průčelní zeď s hrotitým obloukem vjezdu a sousedním úzkým a vysokým obdélným oknem vrátnice je ještě dobře patrná na ocelorytině K. Würbse z 2. čtvrtiny 19. století. Původní vzezření vstupního průčelí zachycuje poměrně dobře kresba Willenbergova. Nad obloukem vjezdu v pravoúhlém rámu či vpádlině je schematicky naznačen široký obdélný vlys, členěný uvnitř na dvě čtvercová pole, a nad ním navazující další čtvercový útvar v ose. Zajisté šlo, jak soudila již D. Menclová,¹¹⁾ o reprezentační heraldickou výzdobu průčelí, sestávající nejspíše z reliéfních znaků majitele hradu a snad v souladu s dobovými trendy i nápisové desky, z nichž se však na hradě nic nezachovalo. Vlevo od vstupu je s podivuhodnou věrností Willenbergem zaznamenáno úzké okénko vrátnice. Obtížná je interpretace nevelkých otvorů či plastických prvků v horní čás-

Obr. 8: Rabí, hrad, ortogonální pohled na severovýchodní část hradu s východní baštou a přihrádkem od východu. V popředí kostel Nejsvětější Trojice, za ním vlevo domek čp. 54 se zazděným gotickým oknem 2. brány ve štítě a s přístavkem vlevo. Za věží 3. brány vlevo vížka západní bašty severního opevnění (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni a další dokumentace, podstatně doplněno a upraveno).

ti brány. Vyložené polopatro, spočívající na konzolách, se na viditelné části průčelí otvírá čtyřmi pravoúhlými okénky a v ose vrcholí vikýřem s jediným okénkem. Budova brány byla kryta vysokou valbovou střechou.

Střední část průčelí budovy zanikla v 19. století. Na dochované pravé části průčelní zdi je líc tvořen lomovým zdivem po obvyklých vrstvách, v horní části se uplatňovaly dvě kapsy po trámcih, od jejich spodní úrovně pokračovalo

Obr. 9: Rabí, hrad, výklenek s oknem a zaslepeným portálkem za první branou (foto J. Varhaník, 2004).

10) Za laskavou informaci o okolnostech nálezu děkuji Mgr. K. Foudovi, který pořídil fotografii dutiny, uloženou ve fotoarchivu NPÚ ÚOP v Plzni.

11) D. Menclová, o. c. v pozn. 7, s. 13.

Obr. 10: Rabí, hrad, pozůstatek severovýchodního průčelí 2. brány se štěrbinovým okénkem a zazděným gotickým obdélným oknem (foto J. Varhaník, 2005).

odlišně provedené, převážně vrstvené lomové zdivo s krátkým úsekem vrstvy cihel při pravém okraji zdi, která v této horní části přiléhala k vnějšímu líci sousední hradby na spáru.

Na protější straně se pozůstatky brány dochovaly ve stavebním organismu nevelkého domku s pultovou střechou, přiléhajícího zvenčí k příhradku. Jeho stavební vývoj je složitý a přestože byl podroben v roce 1983 povrchovému stavebněhistorickému průzkumu SÚRPMO, nebyl rozsah fortifikačních prvků, které v sobě obsahuje, uspokojivě objasněn.¹²⁾

Součástí budovy brány byla severovýchodní část domku, která byla snad ještě ve středověku rozšířena do dnešního rozsahu k jihozápadu, do horní části příhradku. Dále k domku přiléhaly dvě nyní odstraněné budovy, kůlna na severovýchodě, přiléhající zvenčí k hradbě spodní části příhradku, a větší zděná dvoupřstorová budova s nízkou sedlovou střechou na jihovýchodě.

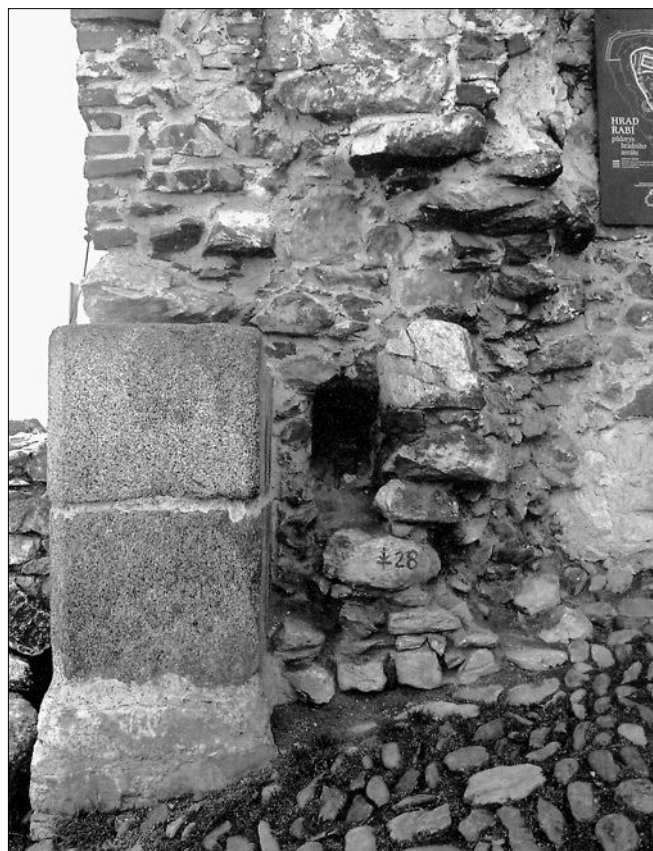
Na převážně neomítaném exteriéru domku jsou středověké prvky patrné zejména na severovýchodním průčelí, které je tvořeno poměrně dobře dochovaným úsekem spodní části průčelní zdi budovy brány.

Z vlastního kamenného ostění vjezdu se zachovaly dva na hraně okosené kvádry na severním nároží. Pod nimi se však uplatňuje větší předstupující blok. Jak vyplývá z poznatků učiněných v rámci archeologického výzkumu, tento blok spočíval na betonovém předzákladu z dob oprav hradu. Lze se tedy důvodně domnívat, že oba díly ostění brány nejsou in situ a že se tedy jejich současná poloha může od původní poněkud, byť sotva podstatně, odlišovat. Za ostěním je patrná dodatečně zazděná kapsa pro závoru. Nad ložnou plochu horního kvádry ostění zasahuje převážně cihelný blok zdiva, který je zde nově vyspárován. Na

čelní straně blok přechází ve špaletu vůči průčelí brány šikmo orientovaného vysokého a úzkého okénka s hrubě provedeným tesaným ostěním v neobvyklé dvojboké vpadlině. Nalevo od něj je patrné na hraně okosené ostění obdélného okna s otvory po ukotvení kovové košové mříže, opatřeného převážně cihlovou zadívkou. Zbytky omítek, které jej podle starších fotografií částečně překrývaly ještě v 60. letech minulého století, již zcela opadaly. Přestože byl tento detail již tehdy dobře čitelný, dosavadní literatuře včetně dílčího stavebněhistorického průzkumu zaměřenému výhradně na budovu tohoto domku z nepocho-pitelných důvodů unikl.

Severní část domku obsahuje dnes tři výškové úrovně, ovšem původní členění bylo odlišné. Úrovní příhradku odpovídá pod-

kroví domku, využitě v současné době jako pokladna. Dvě níže ležící podlaží nejsou dostupná z příhradku, ale zvenčí. Ve spodní úrovni to je nevelký, valeně sklenutý sklep, který zajisté nenáleží období, pokud bylo opevnění hradu funkční. Zvenčí v koutě mezi severovýchodním průčelím domku a hradbou dolní části příhradku je patrná spára, dokládá-

Obr. 11: Rabí, hrad, detail dvou dochovaných dílů ostění 2. brány a kapsy pro závoru (foto J. Varhaník, 2005).

12) O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, Rabí. Hrad, stavení při severní bráně č. 54, domek č. 53. Stavebně historický průzkum SÚRPMO 1983.

jící chronologickou prioritu hradby. Zadní stěna sklepa však neodpovídá úrovni vnějšího líce této zdi, jak by bylo možné očekávat, ale nachází se o něco dále k severozápadu. Sklep tedy dosahuje až za úroveň vnějšího líce této zdi. Ke zřízení sklepa mohlo dojít nejspíše až s adaptací této budovy na obytný domek. Omítnutý interiér přízemí domku je přístupný po předloženém schodišti a nevykazuje žádné středověké detaily. Rozměná nika při severním koutě větší místnosti, zaujímající severovýchodní část tohoto podlaží a odpovídající svojí polohou segmentovému pasu o podlaží výše, vyplněnému mladší zazdívkou, zaznamenaná stavebněhistorickým průzkumem SÚRPMO,¹³⁾ není dnes vůbec patrná.

Silnější zdivo mezi touto místností a někdejší černou kuchyní odpovídá zadní zdi brány. Blok poněkud masivnějšího zdiva se uplatňuje také vlevo od vstupu do domku. Vystává otázka, zda nejde o pozůstatek ohrazení horní části příhrádku, navazující kolmo na zadní zeď brány. Do rozšíření domku byla vložena nevelká černá kuchyně, projevující se o podlaží výše zděným dyrníkem.¹⁴⁾

Na jihovýchodním průčelí domku není patrná svislá spára v místě odpovídajícímu úrovni zadní průčelní zdi brány a připojení přední části budovy brány. Nelze vyloučit, že příčná hradba s původní nejspíše jen kulisovou branou nedosahovala až do úrovně dnešního průčelí domku. Podobně nejasné je napojení zaniklé hradby horní části příhrádku na budovu brány.

Z hlediska stavebního vývoje brány je nejvýznamnější dnešní půdní prostor pod pultovou, k jihovýchodu skloněnou střechou. Z průjezdu byl otevřen širokým, segmentově překlenutým pasem, který byl později uzavřen tenčí zazdívkou. Stopy složitějšího stavebního vývoje vykazuje severovýchodní stěna štítu domku, která na této straně ohraňuje půdní prostor, tedy pozůstatek vnitřního líce šikmo snížené průčelní zdi brány. Ve spodní části vykazuje otisk po zaniklé horizontální dřevěné konstrukci v délce 220 cm, kterou D. Líbal interpretoval jako masivní trám.¹⁵⁾ Při bližším ohledání otisků v maltě je zřejmé, že zde probíhá po celé délce negativu na jeho spodní straně drážka, která dokládá, že nešlo o trám, ale složitější konstrukci, sestavenou z fošen, a tedy dutou. Jde zjevně o negativ pouzdra závory, již bylo možno zajistit vrata brány. Byla zasunována do dřevem vyložené kapsy ve zdivu, odpovídající výše zmíněnému

Obr. 12: Rabí, hrad, dochovaný úsek vnitřního líce průčelní zdi 2. brány se zazděným oknem a nikou vloženou na místě jeho špalety, dole negativ pouzdra závory (foto J. Varhaník 2005).

zazděnému otvoru na dnešním exteriéru domku.

Při východním koutě je ve zdivu vynechána omítnutá nika pravoúhlého půdorysu, situovaná bezprostředně nad uvedeným negativem dřevěného vyložení kapsy pro závory. Líc zdiva nad jejím nepravidelným završením je omítnut. Podstatná část tohoto omítaného úseku zakrývá zazdívkou okna, patrného zvenčí. Tato nika byla vložena do spodní části špalety zazděného okna. Dále nalevo je líc lomového zdiva odbourán a je do něho vložena cihlová omítaná šikmo vedená špaleta úzkého a vysokého okénka, patrného zvenčí.

Špaleta s dochovanou vnitřní částí cihelného segmentového záklenku se neorganicky otvírá v severním koutě místnosti. Okénko neobvyklého tvaru o nevelké světlosti s kamenným ostěním a rovným překladem i parapetem bylo označováno za střílnu,¹⁶⁾ ovšem takovému využití neodpovídá jeho vybavení. Z líce zdiva pravé stěny špalety, provedené z cihel, patrných pod vrstvou omítky, dole vyčnívají lomové kameny a jakékoli stopy po obvyklém trámku pro oporu hákovnice zde chybí. Je zřejmé, že toto šikmo vedené okénko bylo zřízeno ve starším zdivu dodatečně a nahradilo sousední okenní otvor, který byl ještě v rámci goticko – renesančních stavebních úprav zazděn. Sloužilo vrátnému k pozorování situace před branou a z toho důvodu je tímto směrem natočeno.¹⁷⁾

V koruně jihovýchodní zdi se uplatňuje obdobná nika, jejíž završení vzhledem k výraznějšímu snížení obvodního zdiva na této straně chybí.

Pozoruhodný je vztah druhé brány k hlavní hradbě severního vnějšího opevnění hradu. Jak již bylo v literatuře konstatováno, zachoval se zde v úrovni patra otisk trámové konstrukce, nasvědčující existenci hrázdného podstře-

13) O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, o. c. v pozn. 12.

14) Na vnější stěně jihozápadní zdi kuchyně bylo při položení sondy archeologického výzkumu při skalním výchozu v koutě místnosti zjištěno pekování, nasvědčující značnému stáří této úpravy objektu. Detailní analýza stavebního vývoje domku však přesahuje záběr této studie.

15) D. Líbal, in: O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, o. c. v pozn. 12, s. 12.

16) D. Líbal, in: O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, o. c. v pozn. 11, s. 6.

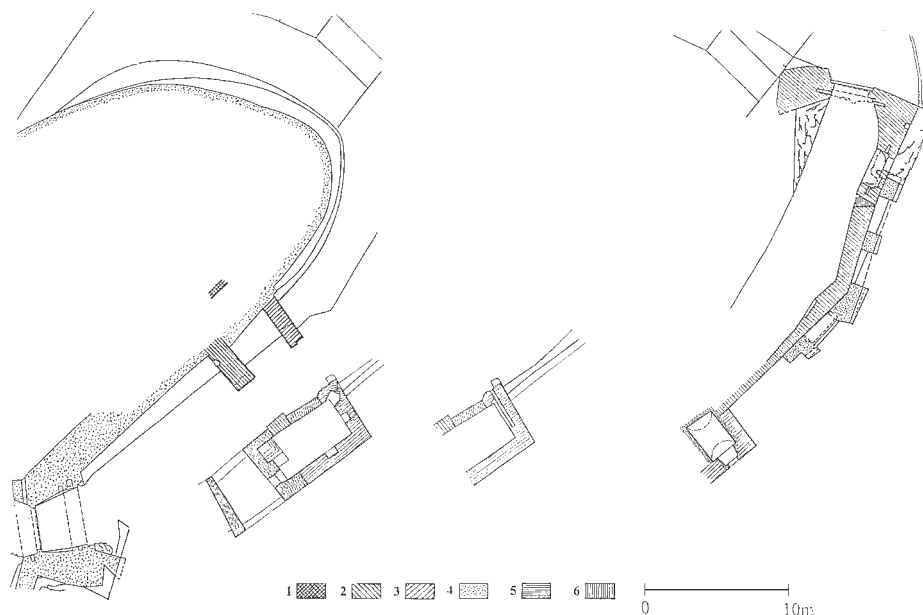
17) Obdobně je utvářeno okénko vrátnice napravo od 5. brány, s tím rozdílem, že jeho ostění je sestaveno z cihel.

ší brány. Otisk je tvořen celkem 11 rozměrnými bosami ve třech řadách nad sebou, přičemž spodní dvě řady takto vzniklých bos jsou lícovány, zdivo tedy bylo pečlivě vloženo do trámové konstrukce. Nejde však o obvyklou výplň takovéto konstrukce, neboť zdivo je provázáno s masivem hradby. Zcela odlišné vzezření vykazuje horní řada bos, které nejsou lícovány, a lomové zdivo je zde kladeno nepořádně, jako kdyby šlo o výplň vkopu, což v této výšce samozřejmě nepřichází v úvahu. Řádnému vyzdění líce hradby zde nejspíše bránilo úpatí střechy brány. Nad touto úrovní pak probíhá více méně hladký vnější líc hradby.

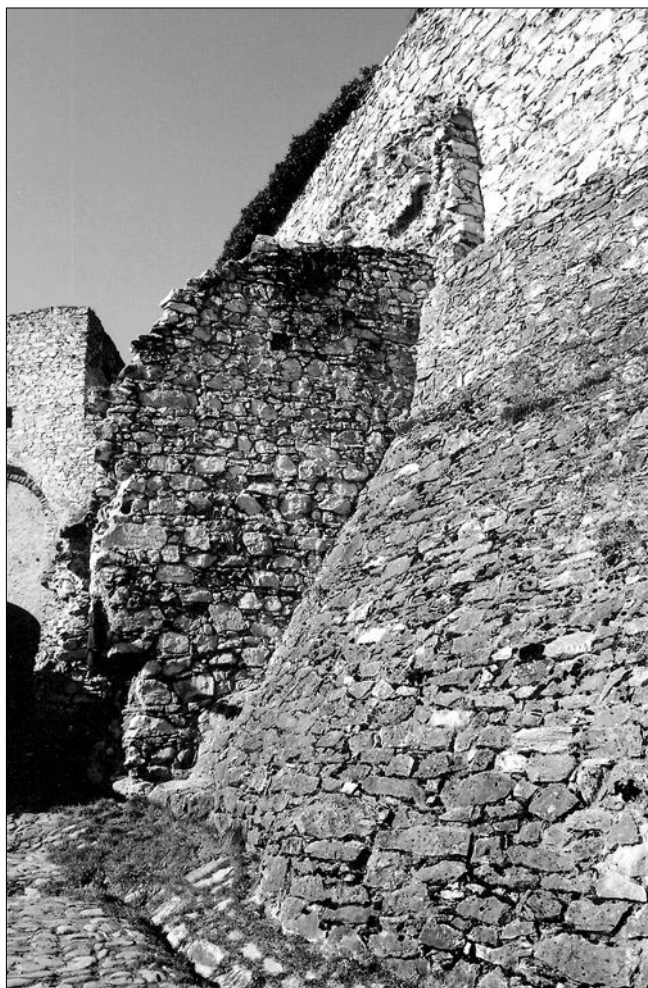
Z utváření bos ve spodní řadě, které jsou lichoběžníkového tvaru, lze celkem snadno odvodit podobu trámové konstrukce – svislé sloupky byly ve spodní části podpírány šikmými vzpěrami. Sloupky byly založeny na průběžném horizontálním trámu a samy nesly minimálně dva další; situace nad horní řadou bos není čitelná. Ze zbarvení zdiva je možné usuzovat, že trámová konstrukce snad zanikla požárem.

Otisk trámové konstrukce je v zadní části přerušen úsekem poněkud ustupujícího líce. V těchto místech probíhal průchod v hradbě, který vedl do patra brány. Spodní část na pravé (východní) straně je až do úrovně otisku druhého horizontálního trámu tvořena zřetelným ústupkem, horní byla nepravidelně vylomena.

Na obou úsecích průčelních zdí brány jsou na této straně patrné anomálie, nasvědčující složitějšímu stavebnímu vývoji. Přízemí brány je lehce nepravidelné a čelní zeď je překvapivě slabší než zadní. Této anomálii si povšiml již D. Líbal, který ji přisuzoval nějaké stavební etapě či změně plánu, kterou zatím nelze postřehnout.¹⁸⁾ Pozornosti unikala závažná skutečnost, že zatímco zeď vnějšího průčelí brány je přiložena ke zdivu skarpu při hlavní hradbě, zeď vnitřního průčelí zjevně zabíhá za líc zdiva skarpu.¹⁹⁾ Jak bylo následně zjištěno archeologickým výzkumem, ve spodní části této zdi byly na obou stranách průjezdu osazeny kvádry, náležející ostění otvoru brány, s ložisky pro točnice padacího mostu, na které směrem dovnitř navazovala valounová dlažba vstupní komunikace.

Obr. 13: Rabí, hrad, půdorys příhrádku. Vlevo horní část příhrádku a podkroví domku čp. 54, uprostřed spodní úroveň severozápadní části téhož podlaží domku s negativem po pouzdru závory 2. brány, vpravo spodní část příhrádku se sklepem domku. 1 – starší gotické zdivo zjištěné archeologickým výzkumem ve východní baště, náležející staršímu hradebnímu okruhu, 2 – starší část 2. brány a blíže nedatovatelná hradba spodní části příhrádku, 3 – dostavba 2. brány, 4 – hlavní výstavba vnějšího opevnění s 3. branou, 5 – úpravy vrátnice 2. brány 6 – mladší postředověké zásahy a úpravy z různých období (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPU ÚOP v Plzni, doplněno, upraveno).

Obr. 14: Rabí, hrad, pravá část průčelní zdi 2. brány (foto J. Varhaník, 2005).

18) D. Líbal, in: *L. Lancinger – D. Líbal*, o. c. v pozn. 1, s. 22.

19) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2 správně rozeznal dvě fáze druhé brány a identifikoval zadní zeď brány jako starší vstup do tohoto prostoru s tím, že do příkopu před ním byla později představena přední část 2. brány, již přisuzuje v této podobě dočasnou funkci vstupní brány do hradu. Další rozšíření příhrádku autor spojuje s výstavbou sousedního kostela. Dále upozorňuje na zřízení novotvarů teras mezi 2. a 3. branou v 80. letech minulého století a právem kriticky hodnotí osazení nového ostění 1. brány. Významná je zmínka o odhalení základů zdiva 2. brány. Autor předpokládá, že 2. brána byla kryta prejzy, a stejně tak 3. brána.

Obr. 15: Rabí, hrad, válcová věž od jihu (foto J. Varhaník, 2004).

Obzvláště nápadné jsou rozdíly v půdoryse přízemí a patra. Hrázdná stěna, jejíž průběh dokládá otisk ve zdivu, nebyla rovnoběžná s pravou stěnou průjezdu v přízemí tvořenou úsekem skarpu, ale ani s vnějším lícem hradby nad ním. Právě vztah této zaniklé, pouze z negativu známé konstrukce k hradbě dokládá její chronologickou prioritu, neboť na přední, severovýchodní straně před líc hradby předstupovala, ale na opačné straně mírně zasahovala za úroveň tohoto líce. Brána tedy nebyla připojena k vyšší a silnější hradbě, ale naopak, rozšíření brány a zřízení hrázdného podstřeší předcházelo výstavbě východní bašty vnějšího opevnění, resp. dokončení její horní části ve víceméně dochované podobě.

Přes určité nejasnosti lze podobu 2. brány alespoň rámcově rekonstruovat poměrně snadno. Šlo o budovu cca 12 m širokou, ale relativně mělkou, neboť její hloubka činila v průměru 6 m. Výška budovy ve zdivu dosahovala cca 12 m nad dnešní úroveň terénu vně příhrádku před kostelem. Na těchto konstrukcích převážně z lomového zdiva spočívalo hrázdné patro o výšce asi 2,4 m, kryté vysokou valbovou střechou. Interiér brány nebyl zaklenut, z vysokého přízemí s průjezdem byla po levé straně přístupná segmentovým obloukem vrátnice. Horní partie této části brány se nedochovaly, ale z vybavení stísněného prostoru vrátnice by bylo možné usuzovat, že sotva dosahovala stejné výšky jako sousední průjezd, tj. 5–6 m, ale že se nad ní ještě mohlo uplatňovat ještě mezipatro.

Relativní chronologie stavebního vývoje příhrádku se

jeví na základě uvedených poznatků následovně: K výše položené fortifikaci opevnění na místě dnešní východní bašty vnějšího severního opevnění přiléhá příhrádek asi jen s kulisovou bránou, která se otvírala v nynější zadní průčelní zdi budovy 2. brány. Z úseku zdiva nalezeného archeologickým výzkumem v sondě č. 27 nelze bezpečně usuzovat na složitější utváření původní podoby brány. Brána byla opatřena padacím mostem, uplatňoval se před ní tedy příkop. Zároveň, či v další etapě byla připojena spodní část příhrádku. Následovala výstavba spodní části zdiva východní bašty, k němuž byl připojen skarp. Ke skarpu bylo na spáru připojeno rozšíření 2. brány na místě někdejšího příkopu. Zvenčí přístupný sklep nynějšího domku však nevyužil zrušeného příkopu, neboť byl zřízen dlouho po jeho zasypaní. Starší jednoduchá brána tak zřejmě již tehdy nabyla podoby, jak ji zachytil později Willenberg. Záhy došlo k drobné úpravě, spočívající v proražení šikmo vedeného okénka vrátnice a zazdění staršího sousedního obdélného okna s mříží. K hrázdnému podstřeší brány bylo poté přiloženo zdivo velké východní bašty s průchodem.

Absolutní datování jednotlivých fází vývoje příhrádku zatím není možné. Jediný záchytný bod zde představuje dokončení kostela v roce 1498. Most vedoucí do jeho podstřeší, spočívající na pilíři připojeném na spáru k hradbě spodní části příhrádku, dokládá, že v době jeho výstavby tato hradba již musela existovat. Otázkou zůstává průběh hradby horní části příhrádku, z níž je dochována jen drobná část, přiléhající v horní části na spáru k věži 3. brány. D. Líbal předpokládá, že tato část příhrádku byla širší než spodní vzhledem k tomu, že zbytek hradby při věži 3. brány směřuje k jižnímu nároží dnešního domku.²⁰ Lze ovšem mít určité pochybnosti, zda právě tento úsek hradby je pozůstatkem původního ohrazení horní části příhrádku od počátku jeho existence, neboť se jeho vznik váže až na výstavbu věže 3. brány.

VÁLCOVÁ VĚŽ

Od celkové koncepce rábského vnějšího opevnění s dovnitř otevřenými baštami se odlišuje ojedinělá věž, přiléhající zvenčí na východní straně k staré obvodní hradbě horního nádvoří. Věž má průměr 11,7 m a její zdivo je v úrovni spodního podlaží silné 2,7 m. Současná výška věže od úpatí po vrchol pozůstatků zdiva třetího podlaží činí 18 m. Podoba věže je dobře zachycena na historických vyobrazeních. Podle relativně spolehlivé kresby Willenbergovy se její poslední podlaží otvíralo k severu větším obdélným oknem. Nad ním se uplatňoval vyložený ochoz na konzolách s menšími okénky. Věž vrcholila střechou tvaru mnohobokého jehlanu s výrazným námetkem a s makovicí na vrcholu. Není třeba pochybovat o tom, že střecha byla v souladu s dobovými stavebními zvyklostmi strmá, ovšem Willenberg její proporce nejspíše poněkud zidealizoval, jak lze soudit podle jeho vyobrazení některých jiných staveb, jejichž skutečná podoba je známa. Věž s obdélnými otvory střílen zachycuje patrně dosti věrně také překresba staršího vyobrazení hradu, pořízená v roce 1836. V literatuře nebyla věži věnována zvláštní pozornost; oba plány D. Menclové za-

20) D. Líbal, in: O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, o. c. v pozn. 12, 21.

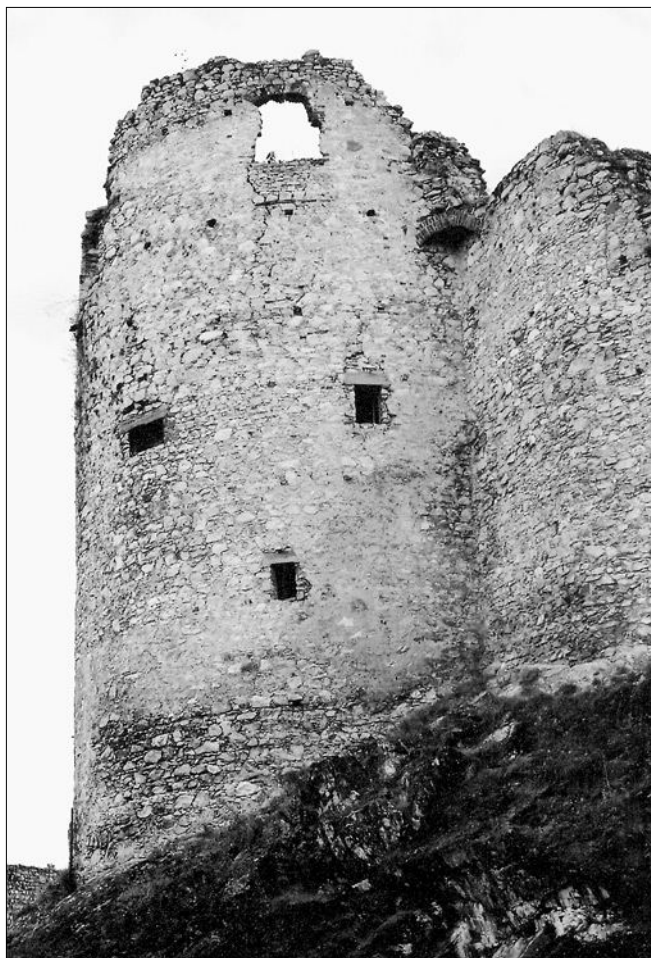
chycují půdorys věže způsobem, který neodpovídá skutečnosti.²¹⁾

Věž je členěna na tři podlaží, z nichž spodní dvě jsou relativně dobře dochována. Vnější líc je proveden z lomového kamene se sporadickým využitím cihel. Místy se dochovaly úseky omítek, největší souvislý úsek zůstal na jihovýchodní straně mezi oběma úrovněmi střilen.

Stavba byla vážně poškozena vylámaním ostění všech otvorů. Tento stav dokládají starší vyobrazení. Na exteriéru věže náleží spodnímu podlaží dva otvory, směřující k severoseverovýchodu a východu. První má tvar na výšku postaveného obdélníka, druhý, vložený do horní části novodobé zazdivky širšího a podstatně vyššího otvoru, který zjevně nenáleží původnímu řešení, má tvar nízkého ležatého obdélníka. Druhé podlaží se otvírá čtyřmi pravoúhlými otvory bez vynášecích pasů, z nichž oba krajní mají tvar opět na výšku postaveného obdélníka, další pak ležatého. Všechny tyto otvory byly opatřeny betonovými překlady a jednoduchými dřevěnými okny, dnes již značně zchátralými, za meziválečných oprav hradu. Poslední fragmentárně dochované a dnes nepřístupné podlaží vykazuje pozůstatky čtyř rozměrných otvorů, z nichž pouze severní je doposud završen segmentovým záklenkem. Stejně jako dva sousední náležel většímu oknu, zatímco čtvrtý, sahající hlouběji než ostatní a směřující k jihu, umožňoval komunikaci buď s ochozem přilehlé hradby, nebo spíše s prevetem, vyloženým na konzolách. Na severní straně byl v úrovni třetího podlaží věže nad koutem tvořeným věží a hradbou vyklenut segmentový pas z cihel.

Na nádvoří straně se věž uplatňuje až nad korunou zdiva starší hradby. V této úrovni, odpovídající třetímu podlaží věže, jsou v omítce dochovány otisky dřevěných trámů, podírajících při lici zdiva horizontální nosníky pavlače. Pavlač byla kryta pultovou střechou, která zprostředkovávala komunikaci od šnekového schodiště severně věže do jejího třetího podlaží a dále k jihu na ochoz hradby.

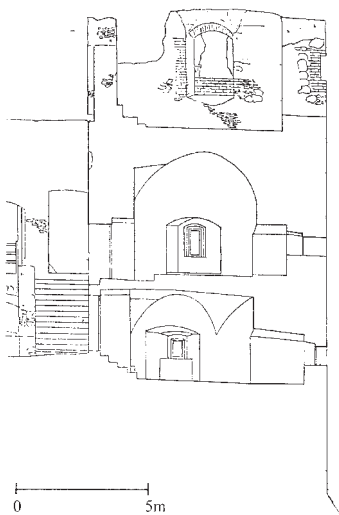
Obě spodní podlaží jsou přístupná z nádvoří portálky se segmentovými záklenky proraženými ve starší hradbě a

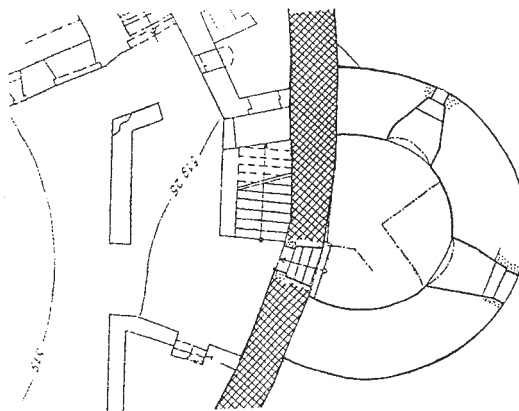
Obr. 16: Rabí, hrad, válcová věž od severu (foto J. Varhaník, 2005).

opatřenými neobvykle utvářenými omítkovými šambránami, pocházejícími zřejmě až z adaptace věže na hradní muzeum. Do poměrně nízkého interiéru prvního podlaží se vstupuje po čtyřech stupních. Prostor je opatřen novodobou cihelnou dlažbou, podlahy obou komorových střilen jsou betonové. Porušené omítky prozrazují, že špaleta východní střilny má originální stěny s lici vyzděnými z lomo-

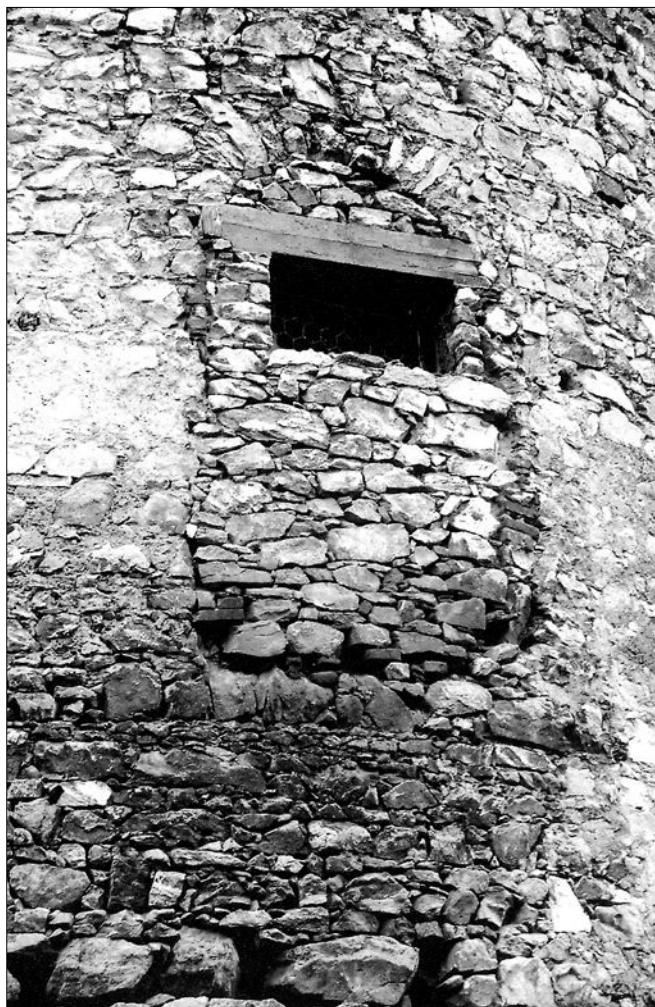
21) D. Menclová, o. c. v pozn. 7, 8.

Obr. 17: Rabí, hrad, řez válcovou věží s pohledem k severu (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni).

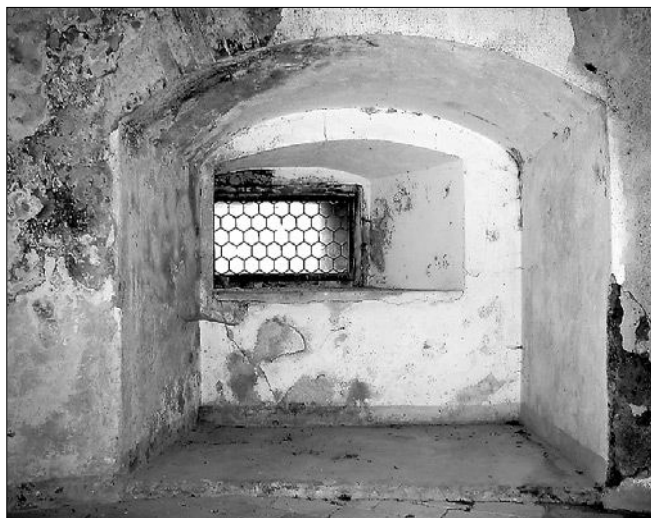
Obr. 18: Rabí, hrad, půdorys 1. (vlevo) a 2. podlaží válcové věže (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni, upraveno). Mřížkovně starší gotická hradba, tečkovaně novější úpravy.

Obr. 19: Rabí, hrad, vyústění východní komorové střílny prvního podlaží válcové věže. Z původního otvoru, později podstatně rozšířeného, zůstal pouze segmentový vynášecí pas. Zazdívkou se střílnou, krytou betonovým překladem, pochází z meziválečných úprav hradu (foto J. Varhaník, 2005).

vého kamene, zatímco záklenek je z cihel. V úrovni poněkud nižšího záklenku vlastní otvor střílny se na levé (severní) straně uplatňuje vertikální spára, související snad s rozšířením střílny na větší otvor, provedený po zániku fortifikační funkce hradu. Současný stav je výsledkem meziválečné úpravy. Na špaletě sousední střílny na severní straně jsou omítky z 1. poloviny 20. století zachovány podstatně lépe, takže je patrný pouze cihlový materiál záklenku.

Druhé podlaží je dosažitelné po vnějším kamenném schodišti, přiloženém na nádvorní straně k hradbě. Interiér je zde zaklenut poněkud neobvyklým způsobem valenou klenbou s vrcholnicí ve směru sever-jih, opatřenou na západní straně dvojicí trojúhelníkových lunet. Ve zdi věže jsou vybrány čtyři poměrně mělké komory střílen, završené segmentovými záklenky. Přes dílčí meziválečné úpravy ostění a parapetů těchto otvorů je dobře patrná diferenciace střílen. Obě krajní, sloužící k bočnímu postřelování prostoru před linií starší hradby, mají tvar na výšku postaveného obdélníka, zatímco další dvojice, směřující do předpolí, má tvar nápadně širokého ležatého obdélníka, aby bylo možno palbou pokrýt větší úhel. Obzvláště pozoruhodná je střílna směřující k severovýchodu, kde je průstřelnice vedena nápadně šikmo, aby byla umožněna palba směrem k při-

Obr. 20: Rabí, hrad, komorová střílna v 2. podlaží válcové věže, směřující k severovýchodu (foto J. Varhaník, 2005).

hrádku. Přestože jsou ostění všech zmiňovaných otvorů provedena nově, dokládají starší vyobrazení, že rozsah dozdívek zde byl – s výjimkou parapetů – velmi malý, takže utváření otvorů se patrně zásadně neodlišuje od původního stavu. Špalety byly rovněž nově omítnuty při opravách hradu, úprava podlah je stejná jako v předcházejícím podlaží.

Vyvstává otázka, zda střílny byly opatřeny trámkami pro oporu těžkých ručních zbraní, jako tomu bylo na jiných úsecích vnějšího opevnění hradu, nebo zda tomu tak nebylo, a střílny byly určeny pro lafetované zbraně. Druhá eventualita se nejvíce pravděpodobně vzhledem k stísněným vstupním otvorům zvenčí, ovšem jejich dimenze jsou pro dopravu hlavně a rozbrané lafety dostačující. Utváření šikmo vedené střílny druhého podlaží rovněž nenasvědčuje užití lafetované zbraně.

Věž sice postrádá průduchy pro odvětrávání spalin střelného prachu při výstřelu, nicméně představuje z hlediska aktivní obrany celé fortifikace pokročilý prvek, jehož kvality vyplynou ze srovnání s oběma baštami západní části vnějšího opevnění hradu. Z nich lépe vybavená půlválcová bašta obsahuje tři komorové střílny velkého formátu, zatímco jen ve spodních dvou podlažích této věže jich bylo dvojnásobek. O vyšší kvalitativní úrovni svědčí též natočení střílen k předpokládaným cílovým prostorům. Otázkou zůstává, zda podoba třetího podlaží věže s velkými okny je originálním řešením, či zda jde o úpravu z pokročilejšího 16. století, kdy mohl být prostor podlaží, původně možná vyhrazený obraně, druhotně zapojen do obytného provozu hradu.

SMOLNÉ NOSY PRŮČELÍ BUDOV NA VELKÉM NÁDVOŘÍ

Jak zaznamenala již dosavadní literatura, neomezila se stavební aktivita majitelů hradu na sklonku 15. a počátkem 16. století jen na výstavbu nového opevnění, ale došlo také k novostavbě kostela sv. Trojice, dokončeného roku 1498,²²⁾ a rozsáhlá stavební činnost probíhala takřka ve

22) Analýzu stavebního organismu kostela postihuje nejlépe L. Lancinger

Obr. 21: Rabí, hrad, nádvorní průčelí válcové věže, tvořené ve spodní části starší hradbou. V omítce jsou patrné otisky svislých nosníků kryté pavlače v úrovni 3. podlaží (foto J. Varhaník, 2005).

Obr. 22: Rabí, hrad, smolný nos při Žižkově bráně (foto J. Varhaník, 2005).

Obr. 23: Rabí, hrad, pohled shora do otvoru smolného nosu při Žižkově bráně (foto J. Varhaník, 2005).

všech starších částech hradu. Přestože rozsáhlá přestavba hradu, vyvolaná vysokými nároky stavebníků, náležejících k tehdejší špičce české aristokracie, si jistě zaslouží zvýšenou pozornost, nelze se jí věnovat v rámci tohoto úžeji zaměřeného příspěvku. S jeho tématem naproti tomu souvisí trojice pozoruhodných zařízení, která ve své vzájemné souvislosti v dosavadní literatuře doposud zhodnocena nebyla.

Dosavadní literatura zaznamenala neobvykle tvarovanou střílnu napravo od zbytků Žižkovy brány, avšak nevěnovala jí bližší pozornost.²³⁾ V úrovni líce zdiva má tvar poměrně vysokého obdélníka, jehož převážnou část zaujímá neobyčejně vysoký a strmý parapet, takže vlastní průstřelnice má tvar podstatně menšího ležatého obdélníka. Horní hrana otvoru je kryta zděnou pultovou stříškou, vyčnívající z líce zdiva. Hrany otvoru, stejně jako plocha strmého parapetu, jsou vyžděny z lomového kamene, pouze na vrcholu stříšky se zachovalo několik cihel. Na vnitřním líci zdiva jde o zcela jednoduchý obdélný otvor, krytý kamenným překladem. V horní části při parapetu je na bočních stranách patrná dvojice kapes. Nesouvisí však s žád-

– D. Líbal – J. Muk, Rabí, Kostel Nejsvětější Trojice, stavebně historický průzkum SÚRPMO 1974. Nejvýznamnějším poznatkem tohoto průzkumu je skutečnost, že kostel je pozdně gotickou novostavbou a neobsahuje žádné prokazatelné části případné starší stavby. Předchozí literatura sdílela názor (viz D. Menclová, o. c. v pozn. 7), že obvodní zdivo lože náleží starší stavbě z doby kolem roku 1300. T. Durdík, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999, v analytickém plánu hradu na s. 465 přičítá bez jakéhokoli komentáře zdivo lože třetí fázi výstavby hradu, k níž mělo dojít snad na konci 14. století, přestože v seznamu literatury cituje uvedený elaborát SÚRPMO, jehož autoři do-

šli zřejmě důvodně k zmíněnému odlišnému závěru.

23) D. Líbal, in: L. Lancinger – D. Líbal, o. c. v pozn. 1, s. 35. Otvor zachycuje starší snímek na zadní stránce obálky práce: D. Menclová, o. c. v pozn. 7.

Obr. 24: Rábí, hrad, slepý smolný nos na severním průčelí severovýchodního paláce (foto J. Varhaník, 2005).

Obr. 25: Rábí, hrad, severní průčelí severovýchodního paláce se slepým smolným nosem v ose, vylámaným ve zdivu starší věže (foto J. Varhaník, 2005).

nou konstrukcí zasahující před úroveň parapetu, jde o kapsy po dvou víceméně rovnoběžných trámech, které probíhaly severojižním směrem a ztužovaly zdivo objektu. Stopy po trámku pro oporu zbraně zde chybí, ovšem je třeba brát v úvahu, že palba šikmo dolů mohla být vedena pouze na minimální vzdálenost, postačilo tedy užití lehčích ručnic. Utváření vlastního otvoru, situovaného na vnitřním lici zdiva nápadně nízko – v úrovni podlahy, svědčí stejně jako strmý parapet o tom, že šlo o zařízení umožňující kontrolovat prostor při úpatí zdi nejen střelbou, ale též svrháváním kamení či litím horké smoly. Otvor lze tedy interpretovat jako variantu tzv. smolného nosu. Toto zařízení doznalo značného rozšíření na pozdně gotických a renesančních fortifikacích v Podunají.²⁴⁾

Obr. 26: Rábí, hrad, velké nádvoří od západu. Vpravo smolný nos krytý zděnou stříškou vystupující z úrovně líce zdiva v sousedství fragmentu Žižkovy brány, v pozadí vlevo ve spodní úrovni nádvořího průčelí severovýchodního křídla paláce obdobně utvářený, ale slepý útvar (snímek z fotoarchivu NPÚ ÚOP v Plzni, foto J. Gryc, 1973).

Obr. 27: Rabí, hrad, původně slepý smolný nos v západní zdi severovýchodního paláce, upravený na průchod pro návštěvníky (foto J. Varhaník, 2005).

Další dva podobně utvářené otvory se uplatňovaly na spodní části severního křídla paláce v ose jeho severního průčelí a v téže úrovni na západním průčelí. Lépe je dochován první z nich. Horní část otvoru nad strmým parapetem vykazuje stopy vytrhaného ostění. Nápadná je však okolnost, že nezbytný lící otvor nad horní hranou parapetu zde chybí. Větší část průčelí zde zaujímá starší hranolová věž, oddělená od mladšího přístavku zřetelnou vertikální spárou. Otvor, situovaný důsledně v ose průčelí, tudíž musel být poměrně pracně vylámán v masivu zdiva této věže, aniž by však dosáhl jejího interiéru, jak lze snadno ověřit uvnitř. Šlo tedy od počátku o slepý otvor ve tvaru smolného nosu, který nebyl použitelný k aktivní obraně. Sousední, stejně uspořádaný slepý otvor na západním průčelí se nedochoval, neboť v rámci památkových úprav hradu byl upraven na průchod v rámci vedení trasy pro návštěvníky hradu, přičemž výškový rozdíl z nádvoří byl vyrovnán představeným dřevěným dvouramenným krytým schodištěm. Svědectví o donedávna dochované podobě tohoto detailu proto podávají již jen starší fotografie, jakož i ohledání jeho

pozůstatků v dodatečně proraženém průchodu. Z těchto zjištění je zřejmé, že šlo o přibližně čtvercovou vpadlinu, opatřenou snad původně v lici zdiva tesaným či z cihel vyskládaným ostěním, neboť jeho šířka je větší, než je tomu u spodní části, tvořené opět jen vysokým a strmým parapetem. Ohledání vnitřní části nynějšího průchodu dokládá, že tento útvar byl sice výrazně zahlobben za vnější líc průčelí, ale stejně jako předchozí nedosahoval vnitřního líce zdiva.

Nálezové okolnosti svědčí o tom, že nešlo o nepochopení či zkomolení původního racionálního záměru, neboť interiér starší věže, opatřené ve spodní části džbánem, byl přístupný pouze shora a v potřebné úrovni nebyl opatřen podlahou, která by umožňovala přístup k takto situovanému otvoru, pokud by skutečně procházel až dovnitř. Obdobně tomu bylo u nově budovaného stísněného prostoru západně od věže. Jediný rozdíl spočíval v tom, že zde nebyl slepý smolný nos vylámán dodatečně, ale zjevně došlo k jeho vyzdění zároveň s výstavbou obvodního zdiva nové palácové budovy. V obou těchto případech tedy nemohlo jít o nekvalifikovanou realizaci zařízení určených k obraně úpatí budovy, ale oba poměrně složitě utvářené slepé smolné nosy ve spodní části obou průčelí nového palácového křídla měly záměrně pouze demonstrační charakter. Zdá se, že podstatně větší důraz byl kladen na reprezentaci, než na praktické účely, což pozoruhodným způsobem koresponduje s některými nápadně nedůsledným způsobem realizovanými částmi vnějšího opevnění.

ETAPIZACE VÝSTAVBY

Vymezení mikrofází

V rámci průzkumu větších stavebních celků hraje významnou úlohu rozpoznání etapizace výstavby. Rozsáhlé stavební akce, trvající řadu let a někdy dokonce desetiletí, podléhaly různým změnám oproti původně zamýšlenému řešení, ať již v důsledku uplatnění nových slohových vlivů, závislých spíše na změnách v konkrétních osobách vedoucích stavbu než náhlých proměnách slohového názoru, v důsledku změněných možností a potřeb stavebníka, či mnoha dalších okolností. Některé realizace představovaly zjednodušení původního záměru ať již co do kvantity, nebo do kvality.

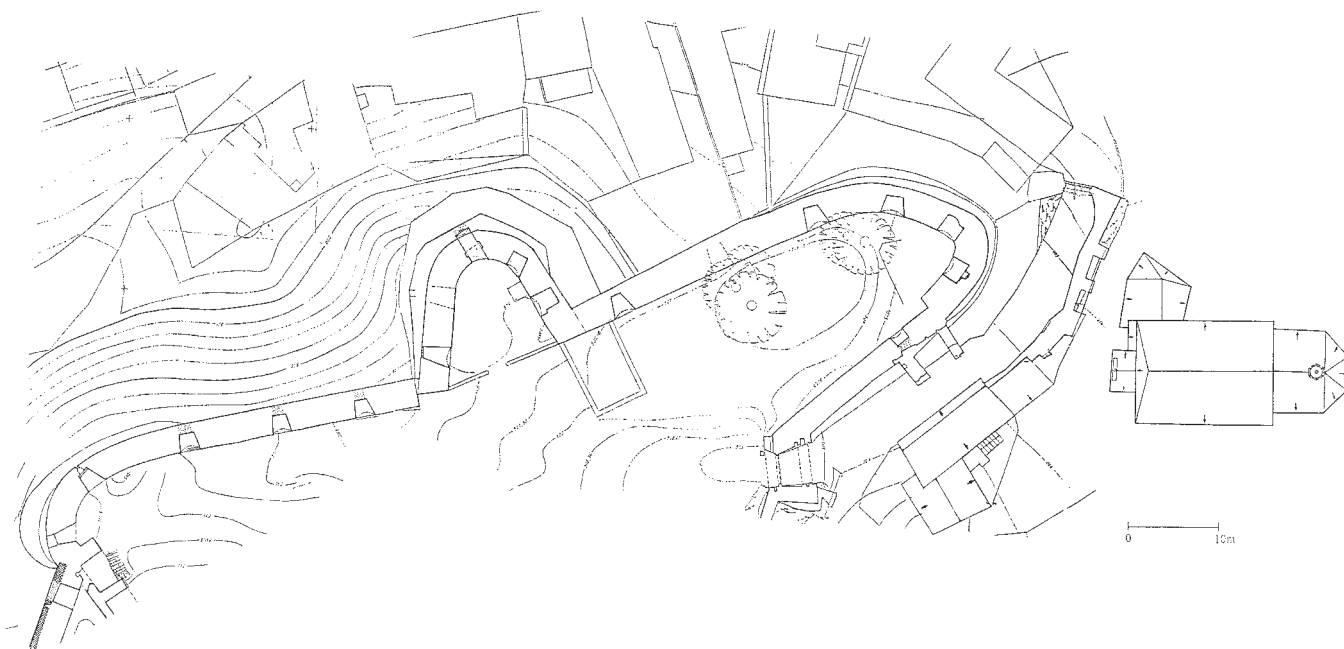
Proto vysledování stop ve stavebním organismu hradu, nasvědčujících oddělení mikrofází ve výstavbě rozsáhlé fortifikace, může pomoci blíže nahlédnout do dobových stavebních postupů a umožnit lepší orientaci při pokusu o interpretaci geneze celého díla.

V případě Rabí již byla etapizace výstavby vnějšího opevnění zaznamenána, ale jen velmi povšechně. D. Menclová v porovnání s pernštejským opevnění Helfštejna upozornila, že zatímco na Rabí jsou jednotlivé etapy odděleny sparami, na Helfštejně ozuby.²⁵⁾

Rábské vnější opevnění vykazuje celou řadu detailů, nejen v podobě spar, které právě etapizaci výstavby dokládají. Pohled dosavadní literatury na tuto etapizaci byl dosti zjednodušený, mimo jiné také proto, že v této souvislosti nebyla brána úvaha existence okruhu staršího vnějšího

24) Souhrnně ke smolným nosům O. Piper, Burgenkunde, München 1912, s. 356 n. Obdobně utvářené otvory v lici zdiva, opatřené ovšem tesaným ostěním, s parapety sestavenými z pečlivě opracovaných kamenných desek, má bateriová věž Mihulka severního opevnění Pražského hradu. Mihulka představuje zajisté nejpozoruhodnější a nejpokročilejší fortifikační jednotku z celého severního opevnění Hradu, podrobnější analýza jejího stavebního organismu odpovídající jejímu významu bohužel zatím v odborné literatuře předložena nebyla.

25) D. Menclová, Helfštejn, Praha 1961, s. 15.

Obr. 28: Rabí, hrad, půdorys severního vnějšího opevnění. Mřížkováné zdivo částí staršího vnějšího hradebního okruhu, tečkovaně zazdívký z různých období (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni, upraveno, doplněno).

opevnění, jehož průběh na místech, kde jej dnes lze vysledovat, se od stávajícího lišil jen poměrně málo.²⁶⁾

Nejasný je průběh této zatím blíže nedatovatelné fortifikační linie zejména na severní straně. S velkou dávkou pravděpodobnosti mu lze přiřknout dvě nálezové situace zachycené archeologickým výzkumem. První byla zjištěna v sondě č. 38, položené při ústupku vnitřního lince zdiva východní bašty severního opevnění.²⁷⁾ Byla charakterizována jako jako nízký násep z plochých lomových kamenů, prolitý pevnou, tvrdou bílou maltou. Jeho dochovaný vnější líc probíhal rovnoběžně se stávající hradbou ve vzdálenosti cca 0,4 m. Další, tvořená upraveným sklaním podloží, byla zjištěna v sondě č. 36–37 na úpatí severozápadního nároží věže 3. brány. Tyto nálezy nasvědčují tomu, že již hlouběji v 15. století vnější opevnění zaujalo výhodné místo na skalním výchozu na místě dnešní východní bašty, pod níž probíhala přístupová cesta do hradu. Výše zmíněný složitý stavební vývoj příhrádku připouští, že nejstarší v něm identifikované konstrukce, zejména brána s padacím mostem přes příkop v místech pozdější budovy 2. brány, mohly navazovat na nejstarší ohrazení nad nimi situovaného výchozu. Západním směrem, podél vnitřní strany obou kurtin severního vnějšího opevnění, nedošlo k výkopům, a nad terénem zde případné relikty starší hradby patrně nejsou. Součástí staršího hradebního okruhu byl bezpečně až úsek starší hradby s dvojicí zazděných šterbinových střilen patřící k jeho nejlépe dochovaným částem, který byl využit při výstavbě severozápadní kurtiny, jak bylo uvedeno v předchozí části studie.²⁸⁾

Na západní straně je poměrně dobře dochována spodní část zdiva dvou nevelkých hranolových bašt, avšak na již-

ní straně se další stopy tohoto staršího hradebního okruhu nad úroveň terénu nevyskytují. Podobně je tomu na terénu nejlépe chráněné východní straně hradu, kde se výrazně uplatňuje ve skále vysekaný příkop. Jeho kontreskarpa navazuje na valový útvar, který nevznikl jako obvykle navršením materiálu z příkopu, ale přitesáním skalních výchozů v jakousi hrubou skalní hradbu, na jejíž koruně jsou místy patrné zbytky malty. Jejich zvýšená koncentrace se projevuje zejména při skalním výchozu jihovýchodně od věže 3. brány. Nelze tedy vyloučit, že v těchto místech starší okruh vnějšího opevnění skutečně probíhal. Kupodivu však zde nejsou zachovány žádné souvislé zbytky nadzemních konstrukcí, jako je tomu na protější západní straně, ačkoli na výstavbu této fortifikace bylo použito velice kvalitní malty. Dosavadní literatura, která o existenci staršího vnějšího hradebního okruhu vůbec neuvažovala, obecně předpokládala, že zde goticko-renesanční opevnění nebylo dokončeno.²⁹⁾ V úvahu je ovšem třeba vzít okolnost, že až do tohoto místa pronikla parazitní zástavba městečka a dokonce přímo v někdejší příkopu pod severovýchodním palácem vznikl drobný sklípek. Nelze tedy vyloučit, že případné pozůstatky starší hradby, pokud zde existovala, mohly podlehnout rabování zdiva na stavební materiál, a že tudíž navzdory kvalitní maltě, která je pro ni charakteristická, mohly zaniknout takřka beze zbytku, zatímco relativně odlehlá bašta, situovaná vně stávajícího ohrazení na protějším konci hradu, tomuto osudu unikla.

K těmto okolnostem je tedy nezbytné přihlížet při pokusu o vysledování etapizace stávajícího vnějšího opevnění.

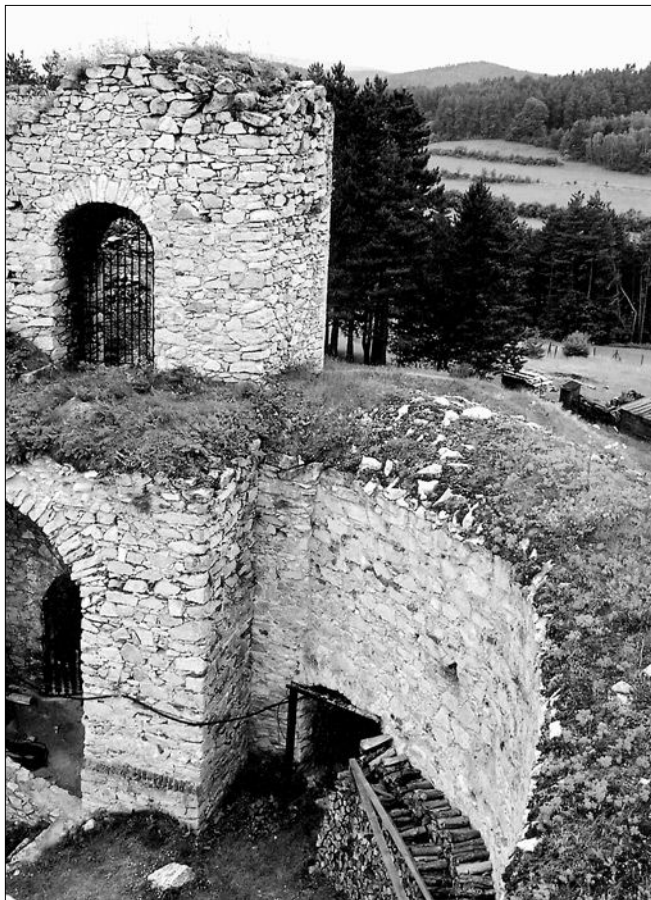
Jak vyplynulo z analýzy jednotlivých částí vnějšího opevnění hradu, lze jeho úseky, většinou oddělené vertikálními

26) Srov. pozn. č. 39 v první části této studie.

27) E. Kamenická, Nové poznatky a stavební vývoji hradu Rabí ve světle archeologických výzkumů, *Castellologica Bohemica* 4, 1994, s. 319.

28) Naproti tomu poměrně tenkou dělicí zeď s průchodem do vnitřního příkopu na severozápadní straně, k níž byla ve dvou etapách připojena arkáda, zřejmě lze považovat za součást staršího ohrazení pouze podmiňené.

29) S otázkou výskytu zbytků suti a malty v těchto místech se z dosavadní literatury pokusil vyrovnat zatím pouze F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2, který uvádí, že v tomto prostoru žádná zděná hradní stavba nikdy nebyla, suť přisuzuje pobořeně hradbě příhrádku a přístavkům obyvatel, dále pak výklizům z palácových budov, které zde vytvořily velký suťový kužel, v 80. letech minulého století odstraněný.

Obr. 29: Rabí, hrad, napojení arkád na západní baštu severního opevnění (foto J. Varhaník, 2004).

Obr. 30: Rabí, hrad, špaleta menší střelny při polygonální baště, napravo šmorce, nevyužitě při napojení kurtiny (foto J. Varhaník, 2004).

sparami od sousedních partií, přiřadit jednotlivým mikrofázím. Daleko hůře jsou postižitelná horizontální rozhraní mezi případnými mikrofázemi, pokud se neprojevují odskočením líce zdiva či určitou změnou půdorysu v různých výškových úrovních.

Vymezení jednotlivých úseků výstavby vnějšího opevnění směrem od věže 3. brány po jeho obvodu proti směru hodinových ručiček lze formulovat následovně:

V rámci výstavby východní bašty severního opevnění s navazující kurtinou a jižní hradbou spojující ji s věží 3. brány lze rozlišit 4 víceméně samostatně budované partie. Je to spodní část hradby po sokl mezi 2. a 3. branou, provázaná s věží třetí brány, dále spodní část bašty s trojicí střelných otvorů po sokl. Následuje severní partie bašty nad soklem, ukončená na severovýchodě nepravidelnou stupňovitou sparou, zároveň s výstavbou navazující severní kurtiny, dále pak horní partie jižní části bašty nad soklem, navazující na uvedenou spáru, a pokračující dále k věží 3. brány, která přilehla k již existujícímu hrázdnému patru 2. brány. Připojení skarpou zřejmě předcházelo této naposled uváděné mikrofázi, jak vyplývá z relativní chronologie vývoje příhrádku.

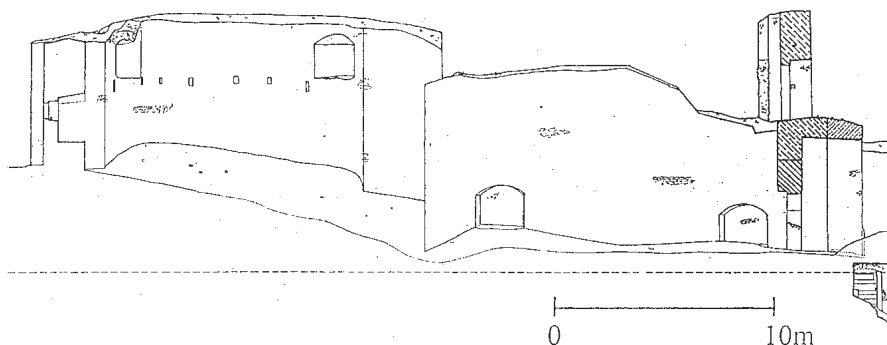
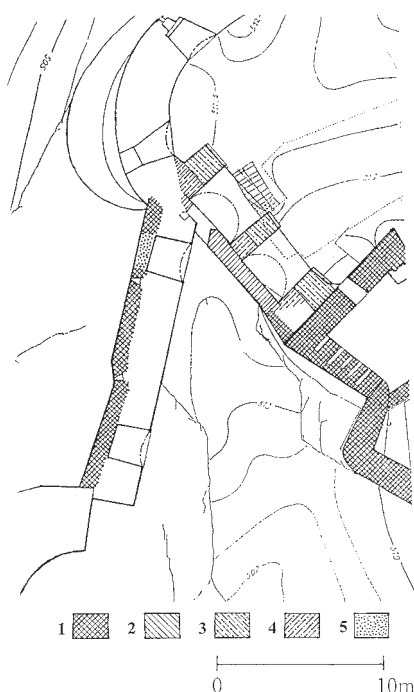
Dalšími samostatnými úseky jsou západní bašta s přiléhající kurtinou a osová severní bašta na masivním soklu. Zde je návaznost výstavby zřejmá, osová bašta byla připojena ke kurtinám. Rozměry bašty připouštějí předpoklad, že výstavba masivního soklu mohla představovat samostatnou mikrofázi, odpovídající jedné stavební sezóně.

Několik převážně sparami oddělených úseků je soustředěno na severozápadní straně, kde se stýká jednotné ře-

šené severní opevnění s odlišně koncipovanou západní částí. Severozápadní kurtina zde obsahuje úsek starší hradby, nicméně v rámci jejího zesílení je třeba předpokládat dvě mikrofáze – jejich přesnou hranici, která vyplývá z níže popsaného předpokládaného kontextu výstavby, lze přesně těžko identifikovat, neboť je tvořena jednou z ložných spar v horní části kurtiny. Další mikrofáze lze rozeznat na stavbě dělicí zdi s průchodem do vnitřního příkopu. Je to spodní část této zdi, arkády, jejich rozšíření s nástupním schodištěm a horní část dělicí zdi s průchodem na hradbu a dalším schodištěm, spočívající na spodní části dělicí zdi a starší fázi arkád.

Nejlépe čitelnou samostatnou mikrofázi představuje výstavba velké polygonální bašty. Jak bylo uvedeno v první části příspěvku, vzájemný vztah jejího zdiva a pozůstatků staršího hradebního okruhu v těchto místech vede k celkem jednoznačnému závěru, že výstavba bašty byla zahájena do linie staršího opevnění, které zřejmě bylo zároveň bořeno. Dochování zbytků zdiva sousední hranolové bašty však dokládá, že toto bourání starších, byť nepoužitelných částí předchozího opevnění nebylo prováděno důsledně. Založení bašty do starší, necelý 1 m silné hradby dokládá následně napojení obou pozdějších kurtin s neobvyklými kouty při vnitřním líci zdiva, stejně jako šmorce na jižním zakončení bašty.

Dalšími samostatnými mikrofázemi jsou výstavba západní kurtiny a půlválcové bašty. Tato bašta není zcela důsledně sparami oddělena od přiléhajících kurtin. Svislé spáry jsou patrné pouze na vnějším líci zdiva, zatímco na vnitř-

Obr. 31: Rabí, hrad. Pohled na vnitřní líc vnějšího opevnění na severozápadní straně a související řezy. Zprava – řez dělicí zdi s průchodem a ní přiléhajícími arkádami, dále severozápadní kurtina, dále interiér zevně polygonální bašty a řez střílnou při jejím jižním zakončení. Analytické vyhodnocení jako u obr. 32.

Obr. 32: Rabí, hrad, půdorys severozápadní kurtiny a dělicí zdi s arkádami. 1 – starší gotické zdivo různých fází, 2 – pravděpodobně starší gotické zdivo, 3 – první etapa arkád, 4 – druhá etapa arkád, 5 – zadržka na místě čela komorové střílny (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni, upraveno, doplněno).

ním lze vysledovat, že zde bylo počítáno s napojením kurtin tak, jak následně byly skutečně realizovány, nicméně je zřejmé, že budování bašty předcházelo stavbě navazujících kurtin.

Směrem k jihu tvoří další mikrofáze jihozápadní kurtina a jižní hradba, navzájem oddělené vertikální sparou, sledovatelnou na vnitřním lici, která však nesbíhá až k úpatí.

Zcela samostatnou jednotku představuje východní válcová věž, která s budováním vnějšího opevnění sice souvisí, avšak není do jeho okruhu bezprostředně zapojena a odlišuje se od něho svým vybavením.

Těžko postžitelný je postup výstavby vnějšího příkopu a vně vyhozeného valu na západní straně a jejich případná relativní chronologie. Linie tohoto opevnění, jehož severozápadní část zachycuje kresba Willenbergova, směřovala na jihozápadě k objektu, situovanému asi 40 m jižně od hradu. Má přibližně podkovovitý tvar, vymezený nevysokým valem, který se na severní straně opírá o nízký skalní výchoz. Val kupodivu není provázen příkopem. Terénní situace se nejspíše zdá nasvědčovat záměru zřízení vysunutého opevnění, od něhož bylo již v zárodku upuštěno.

Chronologie

Na základě výše uvedených pozorování lze dospět alespoň k základní představě o postupu výstavby celé rozsáhlé zděné fortifikace. Je nutné předeslat, že zde může snadno dojít k omylu, neboť nelze vyloučit delší rozpracovanost některých úseků, stejně jako víceméně paralelní průběh výstavby od sebe relativně vzdálených partií různými kolektivy pracovních sil, snad i pod samostatným vedením. Dvojice dřevěných prvků, které se díky dendrochronologické expertize podařilo absolutně datovat, sice poskytují cennou oporu o průběhu prací, ale nelze jich bohužel využít pro bezpečné stanovení jak spodní, tak horní časové hranice výstavby celého díla.

Přes tyto komplikace lze s přihlédnutím k utváření jednotlivých úseků, nejspíše odpovídajících relativně samo-

statným mikrofázím a jejich vzájemnému vztahu, formulovat určitý model organizace výstavby. Základním východiskem je klíčové místo na severozápadní straně, kde na sebe navazují severní a západní část fortifikace, přičemž je zde významnou oporou dendrochronologické datování.

Absolutně datována je západní bašta severního opevnění – trámek v horní části věžky, vztyčené na její koruně, pochází ze stromu smýceného v létě roku 1509. Skutečnost, že ke smýcení došlo oproti běžným zvyklostem v létě, jakož i fakt, že trámek, nesoucí pultovou stříšku pavlače, nenáležel mezi náročnější tesařské prvky, připouští předpoklad, že podobně jako u trámek samonosného lešení mohlo být dřeva použito ihned po smýcení stromu a nedošlo k jeho několikaletému prosychání. Rok 1509 by pak datoval dokončení západní bašty a snad i výstavbu navazující kurtiny.

Se stejnou přesností je datována také sousední konstrukce, a to horní část dělicí zdi s průchodem na ochoz severozápadní kurtiny nad arkádami. Zde je však vysledování relativní chronologie styku celkem šesti konstrukcí ve spodní části obtížné v důsledku značné tloušťky zdiva nově budované fortifikace. V důsledku toho není možno zcela spolehlivě určit vzájemný vztah obou tenčích zdí – původního úseku tenčí hradby severozápadní kurtiny a zdi za arkádami, neboť místo jejich případného styku je zakryto masivem zdiva zesílené kurtiny na jihozápadní straně a pilířem první fáze arkád na straně opačné.

Bizarně je utvářen též vlastní půlkruhově završený otvor průchodu do vnitřního příkopu, pod severní z obou arkád, který je veden dělicí zdi šikmo, a zjevně reaguje na průběh vnitřního lici již zesílené severozápadní kurtiny, s níž je jeho levá (východní) rovnoběžná, přičemž nápadně ostrouhlá hrana, která by vznikla při severovýchodním lici dělicí zdi, je eliminována okosením. Neobvyklost celkového řešení zdůrazňuje okolnost, že ačkoli vedení průchodu na průběh kurtiny reaguje, masiv jejího zdiva polovinu průchodu zakrývá. V takto vzniklém tupouhlém koutě, situovaném pod záklenkem průchodu, je situován výklenek, vynechaný ve

Obr. 33: Rabí, hrad, severozápadní kurtina z vnitřního hradu (foto J. Varhaník, 2004).

zdivu kurtiny a otvírající se navenek jen menším otvorem. Zdivo kurtiny sice vniká pod oblouk záklenku, ale ve spodní části je nárožní zdivo kurtiny a průchodu provázáno. V důsledku popisovaného řešení je otvor průchodu z opačné strany, od vnitřního příkopu, završen neobvyklým čtvrtkruhovým obloukem s vrcholem při vnitřním lici zdiva kurtiny. Zarážející je okolnost, že přestože šlo bezpochyby o významný komunikační uzel mezi předním nádvořím a vnitřním příkopem, postrádáme zde jakékoli stopy po zařízeních, která by jej umožňovala uzavřít.

Na nejším lici hradeb je dobře patrné, že severozápadní kurtina v celé své výšce, s výjimkou nevelkého úseku cihelného zdiva při vrcholu, zabíhá za líc západní oblé bašty. Odhlédneme-li od staršího úseku hradby se střilnami, dochované ve spodní části severozápadní kurtiny, relativní chronologie se zde jeví tak, že z nové fortifikace bylo nejprve provedeno rozšíření a zvýšení této hradby, a to přibližně až do úrovně odpovídající koruně sousední bašty, která byla poté na spáru připojena. K již hotovému vnitřnímu lici oblé západní bašty severního opevnění se připojila první fáze arkád, budovaná současně se zvýšením snad starší dělicí zdi.

Na výstavbu horní části dělicí zdi, která je absolutně datována nosníkem lešení do období zima 1509 / léto 1510, navázalo rozšíření arkád, neboť zdivo nástavby zaujalo takřka v plném rozsahu prostor nad staršími arkádami. Zároveň byla budována horní část severozápadní kurtiny, s touto nástavbou provázaná.

Z uvedených poznatků lze usuzovat na poměrně rychlý, snad až poněkud chaotický sled stavebních prací, přičemž mezi druhou mikrofází, kterou v těchto místech představuje výstavba západní bašty, a následující, totiž nástavbou dělicí zdi, uplynul v krajním případě pouhý rok, což se nejeví reálné, ale nelze to apriorně vyloučit. Připustíme-li, že bylo na nosník lešení užito proschlé, v zimním období téžené a obvyklou dobu skladované dřevo, probíhala by výstavba této části několik sezón.

Ze vztahu severozápadní kurtiny a západní bašty severního opevnění vyplývá časová priorita severozápadní kurtiny a podobně ze vzájemného vztahu této kurtiny a polygonální bašty je zřejmé, že byla k baště připojena druhotně. Oproti závěrům dosavadní literatury výstavba vnějšího opevnění tedy neprobíhala od severovýchodu k jihu proti směru hodinových ručiček, ale alespoň v této části opačným směrem. Dále je určitou oporou vybavení obou bašt západní části opevnění shodně utvářenými komorovými střilnami pro nejtěžší ruční zbraně, z něhož lze usuzovat na nevelký časový odstup jejich výstavby. Trojice sice dokončených, ale o poznání méně pečlivě provedených střiln v mezilehlé kurtině poukazuje k jeho budování až v návaz-

nosti na dokončení obou bašt.

V obou dalších úsecích, navazujících na tuto od ostatního průběhu fortifikace se odlišující partii, již ostění střilen osazeno nejspíše nebylo. S jistotou to lze vypožorovat na jižní střilně severozápadní kurtiny, ale u sousední, stejně jako u jediné komory jihozápadní kurtiny není nálezořá situace dostatečně jasná, aby umožňovala jednoznačné závěry o eventuálním původním vybavení. V případě naposled uvedeného úseku je ovšem přinejmenším zarážející, že obsahuje pouze jedinou komorovou střilnu.

Další a poslední úsek směrem k jihu obsahuje naproti tomu několik započatých komorových střiln, které však nikdy nedosáhly provozuschopného stavu, neboť skarp, v jehož lici se měla otvírat navenek jejich ostění, nebyl realizován. V této části sice byly uvažovány komorové střilny v další výškové úrovni, avšak od tohoto záměru bylo během výstavby upuštěno. Naproti tomu zde hradba postrádá další bašty a ani nevykazuje stopy po jejich zamýšleném připojení. Případný časový odstup, v němž došlo k pokračování výstavby v rámci naposled uvedených dvou mikrofází, zřejmě nebyl velký, neboť, jak o tom svědčí spára mezi oběma úseky, byla horní část jihozápadní kurtiny realizována až v návaznosti na výstavbu jižní hradby, dovedené do plné výše.

Výsledný dojem z koncepce této části opevnění, přes jeho monumentální rozměry, nemůže být než poněkud rozpačitý, a zjevně jej nelze zjednodušeným způsobem vykládat výhradně hospodářským úpadkem stavebníků, jak mechanicky činila dosavadní literatura.

Z kvalitativního hlediska představují neoddiskutovatelný vrchol stavební produkce celého západního úseku obě bašty, byť jejich vybavení k aktivní obraně není rovnocenné, a kurtina mezi nimi. Tomu nasvědčuje též péče věnovaná výtvarnému hledisku pojednání vnějších omítek na polygonální baště. Již zde sice nacházíme určitou nedůslednost v napojení polygonální bašty na mezilehlou kurtinu, tu však nelze považovat za prvek výslovně degradující funkci

Obr. 34: Rabí, hrad, detail průchodu v dělicí zdi do vnitřního příkopu (foto J. Varhaník, 2005).

fortifikace. Jinak tomu ovšem je s návazností severozápadní kurtiny na polygonální baštu a s jejím patrně dosti problematickým vybavením dvojicí komorových střilen, stejně jako v tomto ohledu nedostatečným vybavením jihozápadní kurtiny k aktivní obraně. Pokus o určité zlepšení lze vysledovat naproti tomu na jižní hradbě, avšak ten byl rychle opuštěn.

Interpretace těchto spolu nápadně kontrastujících vlastností jednotlivých mikrofází je obtížná, neboť výstavba díla o neobyčejném objemu stavebních prací byla zajisté determinována celou řadou různých faktorů, ovšem propastný kvalitativní rozdíl na sebe navazujících úseků lze sotva vysvětlit jinak, než přímou účastí autora realizovaného řešení a jeho dohledem na průběh stavby v počátečních fázích, a naopak jeho absencí v následujících sezónách výstavby, kdy vedení stavby zřejmě zůstalo na místních řemeslnících, neschopných pochopit jak celkovou koncepci opevnění, tak účel jeho jednotlivých detailů.

Záměr vybavení jižní hradby komorovými střilnami ve dvou úrovních nad sebou by mohl nasvědčovat určité intervenci poučené osoby, nejspíše však jiného mistra, než který byl autorem západního opevnění.³⁰⁾ Samotná realizace

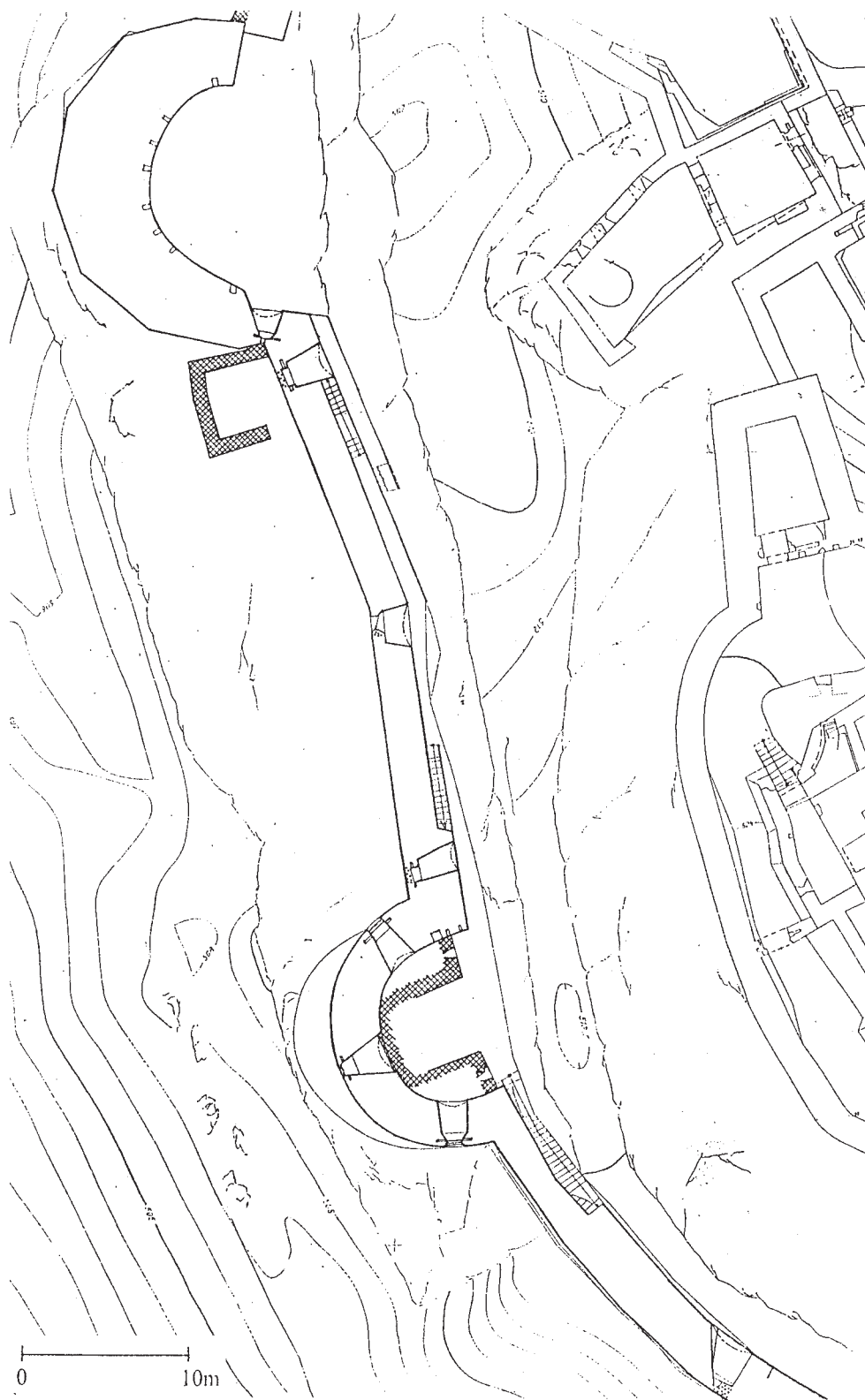
30) Zde se nabízí pozoruhodná analogie v literatuře tradované, avšak bezpečně neověřené návštěvy Benedikta Rieda na Švihově, který údajně měl shledat, že jedna bašta a úsek zdi byl založen špatně, nechal je zbo-

Obr. 35: Rabí, hrad, západní kurtina s obytné věže (foto J. Varhaník, 2004).

však nenasvědčuje tomu, že by na stavbu soustavněji dozíral, zaznamenané anomálie naopak poukazují na opětovné nepochopení jeho plánu, ne-li přímo nezáměr o jeho uskutečnění. Opuštění záměru zřízení horní úrovně komorových střilen nemohlo představovat úsporu výdajů na stavbu, ostatně potřeba nákladnější kamenické práce na je-

řit a postavit znovu. L. Lancinger (*L. Lancinger – J. Muk*, Hrad Švihov, stavebněhistorický průzkum SÚRPMO, 1975, s. 6–7) k této zprávě zaujímá stanovisko, že v literatuře je tento zásah nevěrohodným způsobem vykládán tak, jako by po Půtově smrti jeho synové pokračovali v díle diletantsky a po poznání této skutečnosti se obrátili na Rieda jako nejpovolanejšího odborníka, a namítá, že od Pútova úmrtí do Rejtovy návštěvy uplynula pouze jediná sezóna, za kterou se dal stěží takový úsek postavit. Usuzuje, že samotným odchodem stavebníka se nemohl změnit stavitel, ani koncept projektu, a považuje za pravděpodobnější, že noví stavebníci během návštěv Prahy postřehli na Hradě novinky průkopníka nových fortifikačních metod B. Rieda, a byli těmito metodami ovlivněni. Začali pokládat dílo svého otce v některých směrech za konzervativní, neadekvátní novým poměrům, a proto si v krátkém čase po jeho smrti pozvali Rieda jako znalce ke korekturám dosavadního projektu. Tato úvaha zajisté má svoji logiku, ovšem proti ní svědčí skutečnost, že krátce před tím v roce 1503 Půta sháněl stavitele v Chebu. Nelze tedy považovat za samozřejmé, že stavba probíhala zcela bez problémů. V zatím jediné monografii věnované B. Riedovi tyto otázky reflektovány nejsou (*G. Fehr*, Benedikt Riedl, München 1961). Poněkud překvapujícím, skutečně diletantským způsobem zkomolené realizace, nebyly tehdy vzácností ani na stavbách vlivných a bohatých stavebníků, jak to ostatně vyplývá z analýzy rábského opevnění v textu.

Obr. 36: Rabí, hrad, půdorys západní části vnějšího opevnění s polygonální a půlválcovou baštou, mezilehlou a jihozápadní kurtínou. Mřížkovně vyznačeno zdivo staršího okruhu vnějšího opevnění, tečkovaně zazdívký střílen stávající fortifikace (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni, upraveno, doplněno).

jich ostěních mohla být snadno eliminována druhotným použitím starších tesaných dílů, doplněných lomovým zdivem, k čemuž tehdy při výstavbě fortifikací nedocházelo nikterak vzácně.

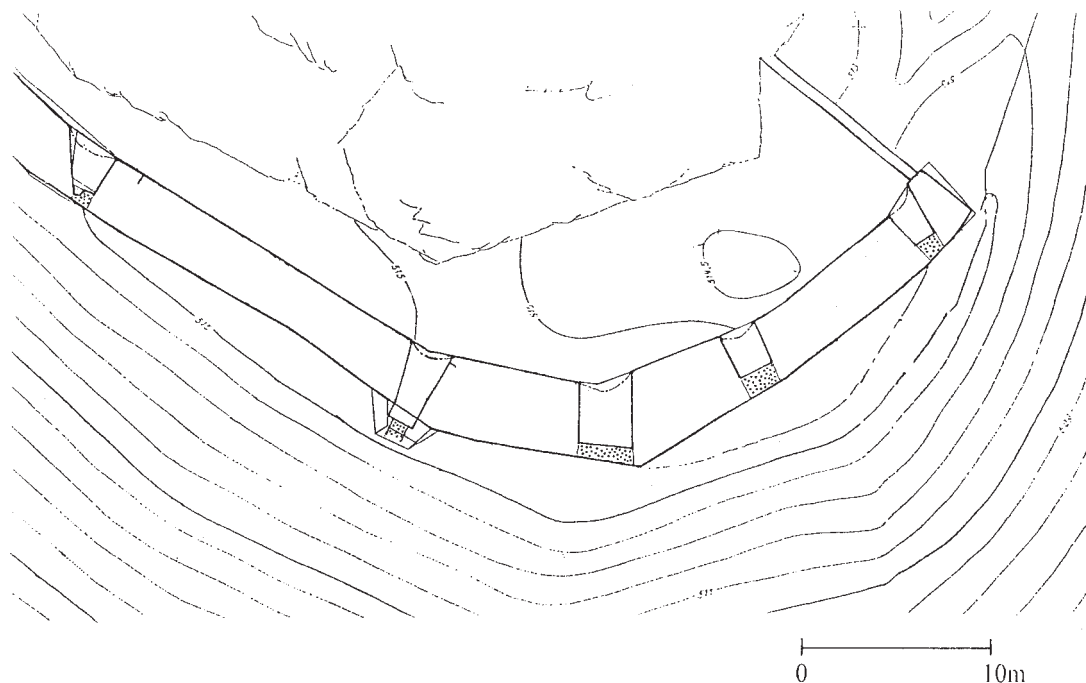
K obdobným závěrům vede úvaha nad realizací odlišné koncipovaného severního opevnění hradu, jehož zcela mi-

mořadná, na střední osu komponovaná dispozice nemá bezprostřední obdobu. Vzhledem k tomu, že bylo determinováno jak terénní situací, tak předchozí výstavbou, je krajně nepravděpodobné, že by bylo prováděno na základě importovaného plánu. Neobvyklé půdorysné řešení nasvědčuje tomu, že jeho autor hrad navštívil a jednotně řešenou fortifikaci navrhl podle konkrétních podmínek a půdorys tohoto projektu byl víceméně dodržen. Pokud však lze z vybavení tohoto impozantního díla soudit, autor již nejspíše vůbec nebyl jeho vlastní výstavbě přítomen, nebo ji opustil v samotných počátcích, neboť ta opět nese znaky nesporného nepochopení a rustikalizace.³¹⁾ Ty není třeba spatřovat ani tak v pochybení při vytyčení půdorysu v ose situované severní bašty, neboť podobné odchylky při vyměřování tehdejších staveb nebyly výjimkou, ale především v rezignaci na důsledné provedení komorových střílen takovým způsobem, aby mohly být efektivně použity k aktivní obraně, a dokonce zrušení některých již rozestavěných. Za nedodržení celkové koncepce je třeba považovat absenci skarpu při severní části východní bašty a navazující kurtině, které ovšem, vzhledem k objemu prací, mohlo být skutečně motivováno ekonomickými důvody. Stanovit relativní chronologii severního opevnění je obtížné, zdá se však, že i zde stavba postupovala od západu k východu, přičemž, jak již bylo uvedeno, bašta v ose byla připojena k oběma kurtínám.

Obtížné lze do relativní, natožpak do odhadu absolutní chronologie výstavby zařadit východní válcovou věž, ne-

boť s žádnou z částí okruhu vnějšího opevnění bezprostředně nesousedí.

31) Na přítomnost autora návrhu či jeho relativně poučeného spolupracovníka by mohla poukazovat určitá důslednost, která se projevila při zřízení pozoruhodného trojramenného schodiště ve výžce nad západní baštou.

Obr. 37: Rabí hrad, půdorys jižní hradby vnějšího opevnění. Tečkovaně vyznačeny zazdívky v čelech komor nedokončených střílen (podle zaměření z roku 1966 z archivu NPÚ ÚOP v Plzni, upraveno, doplněno).

Z hlediska postupu výstavby severní části opevnění vykazuje nejsložitější genezi východní bašta, za současného stavu poznání obtížně v plném rozsahu postižitelná. Některé indicie poukazují na možnou změnu plánu, spodní partie bašty snad mohly být budovány ještě před zahájením jednotného, podle střední osy velkoryse komponovaného útvaru.³²⁾

Přestože pouze dílčí absolutní datování rábského vnějšího opevnění nutí k přiměřené opatrnosti, zdá se na základě dosavadního rozboru, že Půtovi Švihovskému lze přičítat zcela spolehlivě pouze spojení s kostelem, přičemž není jasné, zda dolní část příhrádku byla ohrazena jen krátce předtím, či zda nebyla dílem Půtových předchůdců. Za Půtova života zřejmě mohlo dojít k další stavební činnosti v příhrádku, snad včetně stavby věže 3. brány. Je-li správná úvaha o postupném nárůstu vnějšího opevnění, zdá se, že to je z převážné části dílem až Půtových synů Břetislava a Viléma.

Vodítkem by zde mohla být určitá analogie se Švihovem, který připadl jejich bratřím Jindřichovi a Václavovi. Z dosavadních poznatků o výstavbě Švihova lze soudit v souladu s názory dosavadní literatury, že východní část vnějšího opevnění při dělení hradu mezi oba jeho dědice ještě nestála. Významnou roli však hraje nápadná shoda rozměrů největší, východní bašty na Švihově a polygonální bašty na Rabí, která vzhledem k úzkému příbuzenskému vztahu stavebníků může být sotva náhodná. Vybavení švihovské bašty není známo, schematicky zobrazené klíčové střílny na vyobrazení hradu na nástěnné malbě ve švihovské kapli je třeba brát s určitou rezervou, nicméně pokud lze soudit z utváření půdorysu, nasvědčuje švihovská bašta s konstantní tloušťkou zdiva po celém obvodu kvalitativně vyšší úrovni provedení než poněkud neobvyklé řešení rábs-

ské, s odlišně utvářeným průběhem lince zdiva na vnější a vnitřní straně. Z toho je možné usuzovat na nevelkou časovou prioritu švihovské bašty, která, ať již v rozestavěném stavu, či snad dokonce jen ve stadiu plánů, se mohla stát vzorem pro obdobnou stavbu na Rabí, zatímco opačný vztah se nejvíce pravděpodobně. Z toho lze dojít k pravděpodobnému závěru, že výstavba rábského opevnění na západní straně s oběma baštami a mezilehlou kurtinou sotva mohla být zahájena před rokem 1505, resp. 1506.

Pokusíme-li se spojit tyto závěry s absolutním datováním částí výše uvedených rábského opevnění, znamenalo by to, že do roku 1509, kdy byla pravděpodobně dokončena věžka na západní baště, bylo realizováno na tomto úseku nejméně 5 mikrofází – jak polygonální, tak s ohledem na realizované vybavení také půlválcová bašta, mezilehlá kurtina, převážná část severozápadní kurtiny a na ni navazující západní bašta severního opevnění. Další mikrofáze, spočívající ve zřízení obou částí arkád, horní části dělicí zdi a dokončení severozápadní kurtiny, odpovídají užití proschlého dřeva ze stromu káceného v zimě 1509/10, právě v odstupu několika let, potřebného k prosychání dřeva. Vzhledem k tomu, že objem prací v rámci těchto naposled uvedených mikrofází byl malý, lze předpokládat další paralelně prováděné práce, snad na zbývajících částech severního opevnění.

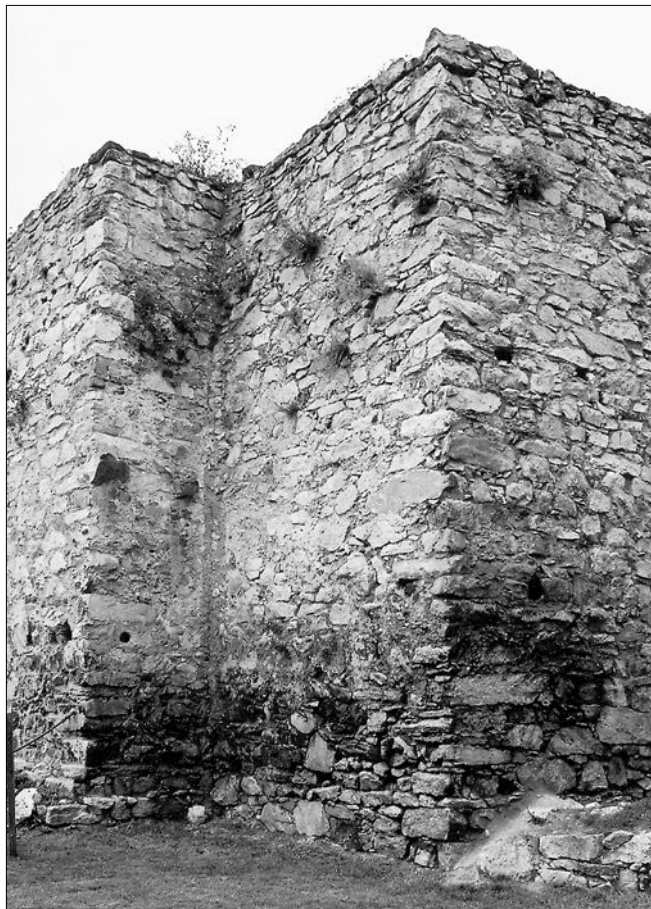
V této souvislosti je třeba vzít v úvahu opět svědectví Willenbergovy kresby, které zachycuje jak viditelný úsek jižní hradby, tak zřejmě také polygonální baštu bez hrázděných ochozů, což D. Menclová považovala za důkaz, že tyto části opevnění nebyly dokončeny.³³⁾

33) D. Menclová, o. c. v pozn. 7, s. 18. Kupodivu se literatura nepozastává nad skutečností, že na Willenbergově kresbě Švihova na vnějším opevnění ochozy rovněž chybí, ačkoli vyobrazení hradu na nástěnné malbě v hradní kapli je zahrnuje. Případnému zastavení nedokončené stavby z ekonomických důvodů zde nic nenasvědčuje, ještě roku 1529 zaujímal Jindřich Švihovský 20. místo v odhadu panského majetku v Čechách k berni, zatímco Jan byl ve čtvrté desítkě, dědicové Ra-

32) Srov. pozn. 20 v první část studie.

Obr. 38: Rabí, hrad, spára mezi jihozápadní kurtinou a jižní hradbou z vnitřního příkopu (foto J. Noll, 2005).

Obr. 39: Rabí, hrad, kout mezi západní kurtinou a osovou baštou severního opevnění s nevyužitými šmorci v lici zdiva kurtiny (foto J. Varhaník, 2004).

Vzhledem k výše uvedené předpokládané genezi výstavby západního opevnění je upuštění od realizace ochozu na polygonální baště krajně nepravděpodobné. Nejde-li o autorovu nedůslednost, bylo by pak třeba připustit zánik ochozu ještě v průběhu 16. století.

Trvání dalšího postupu prací, zejména na severním opevnění, jakož i výstavbu východní věže, již nelze po jednotlivých mikrofázích a jim případně odpovídajících sezónách bez opory absolutního datování vysledovat ani odhadnout. Žádné konkrétní důkazy však nenasměrují dlouhodobé stavební činnosti, protahující se až do konce 20. let 16. století.

(JV)

bí až v páté (J. Petrů, Skladba pohusitské aristokracie v Čechách, in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, 1976, s. 9–80). Zdá se tedy, že na Švihově po 80 až 90 letech od zřízení ochozů z nich nic nezůstalo, což by bylo vysvětlitelné buď požárem, nebo snad jen naprostou absencí jakékoli údržby.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V ÚSEKU 1. AŽ 3. BRÁNY

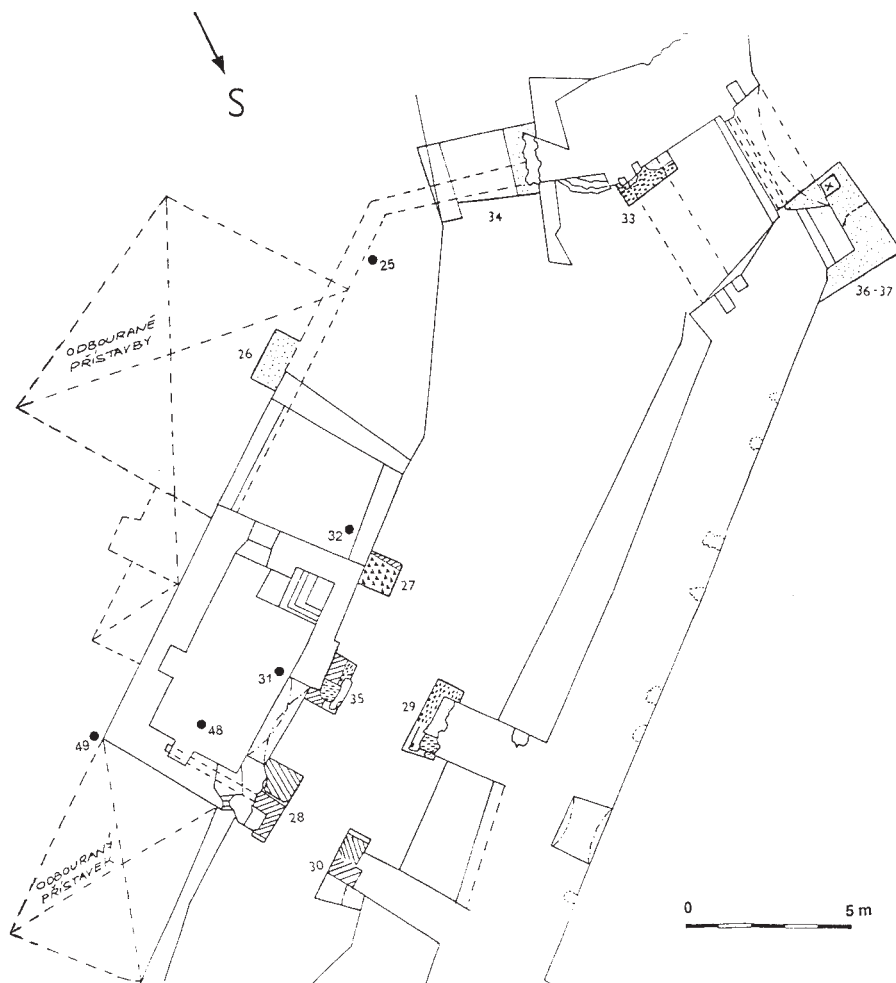
Archeologický výzkum v areálu hradu byl prováděn v rámci rozsáhlé obnovy národní kulturní památky hradu Rabí ve správě Krajského střediska památkové péče a ochrany pří-

Obr. 40: Rabí, hrad, objekt vymezený valem podkovovitého půdorysu jižně od hradu (foto J. Varhaník, 2005).

rody v Plzni (dále jen KSSPPOP, nyní Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni – NPÚ ÚOP v Plzni), zahájené v 80. letech. Přehled a zhodnocení výsledků archeologických výzkumů v paláci, při východní hradbě a v prostoru dolního předhradí, které přinesly důležité nové poznatky ke stavebnímu vývoji hradu Rabí, podala Eva Kamenická,³⁴⁾ která se podílela na průzkumných pracích od roku 1988. Navázala na předchozí výzkumnou činnost archeologů KSSPPOP v Plzni M. Husa³⁵⁾ a H. Svobodové v kostele Nejsvětější Trojice³⁶⁾ z první poloviny 80. let, jakož i výzkumy prováděné a předběžně vyhodnocené³⁷⁾ autorkou příspěvku v letech 1984–1986 v prostoru horního hradu, 1. až 3. brány a přihrádku za průběžných konzultací s T. Durdíkem z Archeologického ústavu AV ČR v Praze. Výsledky výzkumu v úseku 1. až 3. brány jsou zveřejněny v souvislosti s analýzou vnějšího opevnění hradu, protože svými zjištěními přispívají k jeho hlubšímu poznání.

Rozmístění sond v úseku 1. až 3. brány, archeologicky zkoumaných od závěru roku 1984, vycházelo z projektu průzkumných prací SÚRPMO Praha, které rovněž zpracovalo v roce 1970 stavebněhistorický průzkum, následně doplňovaný o další a detailní poznatky zjištěné v průběhu stavebních prací.³⁸⁾ Obnovu národní kulturní památky financoval odbor kultury a památkové péče tehdejšího Krajského národního výboru v Plzni, který dohlížel na průběh obnovy z hlediska památkové péče spolu s pracovníky KSSPPOP a Státního ústavu památkové péče. Tento dohled se omezil na účast zástupců organizací na kontrolních dnech stavby a průběžnou fotodokumentaci postupu prací a zdiva odhaleného staveb-

Obr. 41: Rabí, hrad – úsek 2. až 3. brány, rozmístění archeologicky sledovaných sond IG průzkumu s vyznačením situací zjištěných archeologickým výzkumem. Šítko šrafované - odkryté koruny zdiva, přerušované vodorovně šrafované - 2 otisky vymazané maltou po prvních člancích portálu 2. brány v 1. etapě její existence, výplň trojúhelníky - pevné kameny s maltou, jemné tečkování - skalní podloží, hrubé tečkování - dláždění přístupové cesty z říčních valounů a oblázků, x - betonová mělká šachta (podle projektu průzkumných prací Ing. Adamovského ze SÚRPMO Praha částečně upravila a doplnila L. Krušinová).

ní firmou fotografem KSSPPOP pouze v průběhu kontrolních dnů stavby³⁹⁾. Výkopové práce prováděly dodavatelsky Západočeské uhelné doly Zbůch a v rámci možností limitovaných termínů stavebních prací⁴⁰⁾ byly sondy pro IG průzkum využity i pro archeologický výzkum. V případě optimální koordinace prací prováděl výkopy sond archeolog (č. 27 až 29, 33, 35 a části č. 30), u ostatních sond (č. 25, 26, 34, 36–37, 48 a 49) byl zajištěn archeologický výzkum jen formou částečného dohledu archeologa nad výkopovými pracemi prováděnými pracovníky stavební firmy bez ohlášení termínu výkopových prací. V takových případech bylo možné pouze posoudit odkryté situace dosud patrné v te-

34) E. Kamenická, o. c. v pozn. 27.

35) M. Husa, Rabí, vyhodnocení IG sond – královský palác, rkp. 1982 archiv NPÚ ÚOP v Plzni.

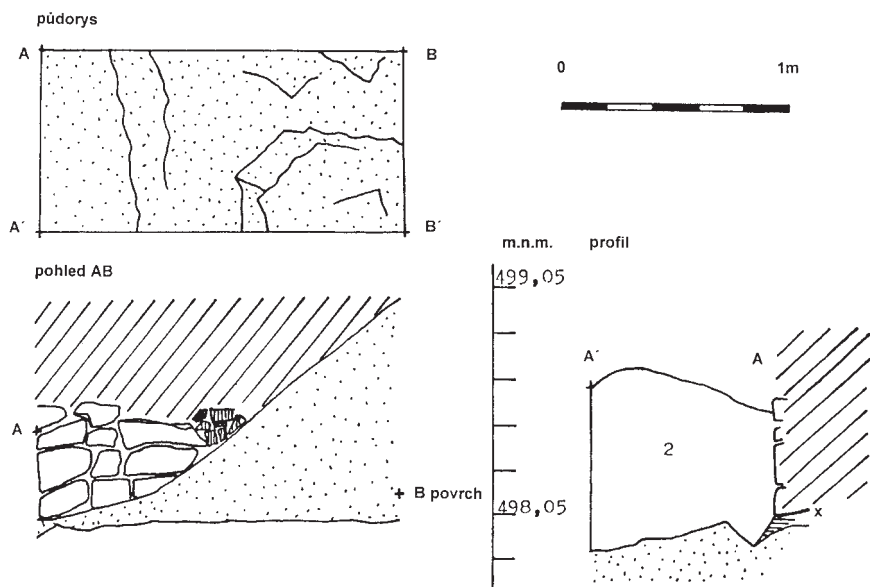
36) T. Durdík – L. Krušinová, Výzkumy v Čechách, 1987. 1984–85, s. 177–178. T. Durdík – H. Svobodová, 1985. Výzkumy v Čechách, 1985, 1982–1983, s. 153.

37) T. Durdík – L. Krušinová 1987, o. c. v pozn. 36, s. 177–178; L. Krušinová, Rabí, vyhodnocení IG sond u horního paláce, rkp. 1984, archiv NPÚ ÚOP v Plzni: Rabí, vyhodnocení IG sond I.–III. brána, část I, rkp. 1985, archiv NPÚ ÚOP v Plzni: Rabí, vyhodnocení IG sond I.–III. brána, část I, rkp. 1987, archiv NPÚ ÚOP v Plzni.

38) D. Líbal, in: o. c. v pozn. 1; tjž, in: O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, o. c. v pozn. 12. Inženýrsko-geologický průzkum zabezpečoval Rudný projekt Brno (Ing. Woletz) a geologický průzkum (RNDr. J. Stýbr) formou subdodávky Geoindustria Stříbro, která zajišťovala rovněž měřičské práce. Projekty a stavebněhistorické průzkumy jsou uloženy v archivu SHP a plánové dokumentace NPÚ ÚOP v Plzni.

39) Soubor fotografií J. Gryce uložen v archivu SHP a plánové dokumentace NPÚ ÚOP v Plzni. Způsob rekonstrukce a památkové obnovy zřízení hradu odpovídal postupům poplatným době, přesto lze mít z odborného hlediska oprávněné výhrady např. k výstavbě novotvarů 1. brány, římsy kaple a zídek v prostoru současného vstupu pro návštěvníky, provedených bez řádné detailní dokumentace a vyhodnocení dochovaného předchozího stavu.

40) Výkopové práce byly prováděny nárazově a vycházely zejména z organizace prací stavební firmou, byly závislé zčásti na subdodávkách materiálu nebo projektové dokumentace, zčásti na počasí, protože výkopové práce na rozdíl od jiných stavebních prací bylo možné provádět s výjimkou dlouhodobých mrazů prakticky kdykoli, včetně zimního období.

Obr. 42: Rabí, hrad – sonda č. 26, půdorys, pohled AB a profil A'A sondy. Popis zděných konstrukcí a vrstev: šrafované šikmo – vnější zdivo jihozápadní přístavby 2. brány (čp. 54), šrafované svisle – zlomky cihel, šrafované vodorovně – malta, tečkované – skalní podloží, x – základová spára. Měřičské body systému Bpv – Geo-industria Stříbro, ing. Macourek (kreslila L. Krušinová).

rénu, pořídit jejich dokumentaci a převzít k popisu a uložení získané movité archeologické nálezy.

Příhrádek

V sondě IG průzkumu č. 25 v prostoru mezi 3. branou a příhrádkem (obr. 41) byl zjištěn v průběhu 0,7 m vnější líc zdiva z lomových kamenů dosedajících na skalní podloží. Vnitřní líc nebyl dosažen a koruna zdiva byla odhalena v délce 0,5 m. F. J. Houzím předpokládá před 3. branou předhradí a mezi 2. a 3. branou předbraní uzavřené hradbou širokou od 0,6 m v ozubení až do základů o šířce 125 cm.⁴¹⁾ Ke konečné interpretaci by přispělo ověření průběhu zdiva, zjištění jeho vnitřního líce a napojení zdiva na vnější líc příčné zdi příhrádku. Lze předpokládat existenci zdiva prohíhajícího v jihozápadní linii, které spojovalo příhrádek s východním nárožím 3. brány a uzavíralo tento prostor.

V sondě č. 26 u jižního nároží v prostoru odbourané jihozápadní přístavby brány (obr. 41) byl odhalen po vytěžení sutí nepatrný pozůstatek přitesaného skalního podloží o délce 0,8 m, na které je založena zeď jihozápadní přístavby 2. brány (obr. 42). Úprava skalního podloží může nasvědčovat přípravě stavby zdi spojující příhrádek se skalním výchozem v prostoru pod 3. branou. Byť je nálezová situace nepřesvědčivá, mohla by být s jistou výhradou interpretována jako pozůstatek konstrukcí, které lze spojit se starší etapou vnějšího opevnění hradu. Na skalní výchoz, na němž je uvažována existence bašty,⁴²⁾ navazuje terénní vyvýšený val skrývající s velkou pravděpodobností pozůstatek zdiva, jehož existenci nasvědčuje při rekognoskaci terénu místy patrný vnitřní líc zdi. Destrukční vrstva kamenů a malty, jakož i skalní podloží se zbytky malty jsou patrné v prostoru stezky vyšlapané návštěvníky hradu v drnu překrývajícím korunu valu. Val probíhá na koruně vnější stěny příkopu v jihovýchodním úseku od uzavření vně-

jšího opevnění k prostoru pod válcovou věží. Výstavba mohutného vnějšího opevnění hradbou a uzavření jihovýchodního prostoru hradbou až k vnější zdi 2. brány nebyly uskutečněny,⁴³⁾ práce na stavbě vnějšího opevnění nepokračovaly a není vyloučeno, že v jisté etapě budování vnějšího opevnění plně dostačovalo využít pozůstatky staršího opevnění pokračujícího i tímto směrem. V roce 2003 si ce bylo zjištěno vně této linie zdivo v prostoru jižně od kostela Nejsvětější Trojice, východně od 2. brány při provádění výkopu k horní hraně svahu pod hradbu u 3. brány. Výkop nedosahoval až na skalnaté podloží a do hloubky 0,8 m byly pozorovány pouze vrstvy charakteru stavební sutě. Pokračování je spojová-

no s možnou součástí pozdně středověkého opevnění vstupu do hradu.⁴⁴⁾ Za pravděpodobnější však považujeme spojitost tohoto odkrytého zdiva s pozůstatky městské zástavby v podhradí.

V sondách č. 31 a č. 32 (obr. 41) v interiéru přízemí 2. brány a její jihozápadní přístavby byly odkryty po vytěžení stavební sutí nepravidelné skalní výchozy, které tvořily základ zděných konstrukcí. Zčásti okosené, dosud patrné skalní stěny vyplňující roh místnosti až do výše 1 m byly ponechány i po úpravě a vyrovnání sutí pro osazení podlah. Obdobná odhalení skalního výchozu u paty skalního srázu přine-

Obr. 43: Rabí, hrad, pohled na sondu č. 49 u východního nároží budovy při 2. bráně (foto J. Gryc, 1986, č. neg. 174 220 v NPÚ ÚOP v Plzni).

41) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2.

42) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2, s. 42. Na baštu měla směřovat podle autora hradba městského opevnění.

43) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2, s. 42.

44) P. Sokol, Z archeologie hradů a zámků Plzeňského kraje, Hlávka, č. 4, ročník XV, 2004, s. 59–60.

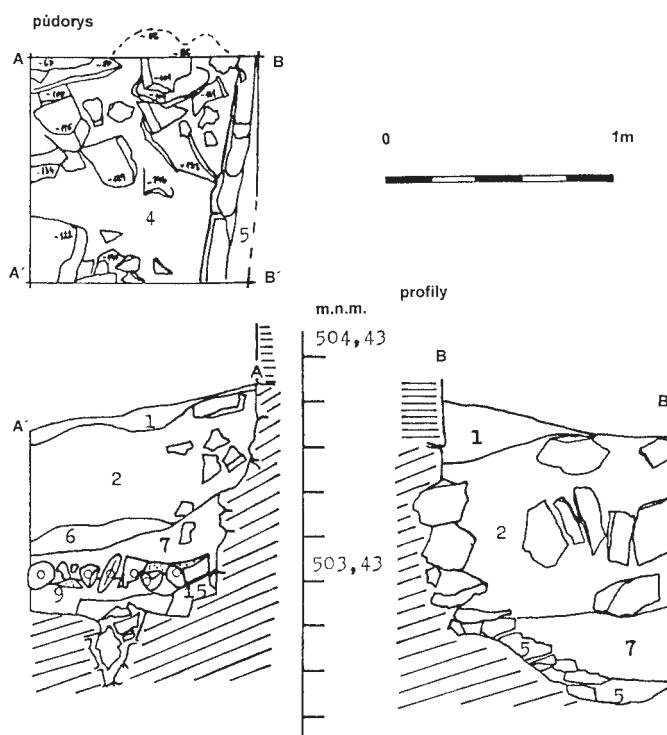
slo vytěžení hlinitokamenitého jednorázového zásypu na podloží v sondě č. 48 vedené od vstupu do sklepa pod severovýchodní částí objektu brány (obr. 41) středem interiéru sklepa, kde bylo dosaženo základové spáry jak vnějšího líce severovýchodní zdi 2. brány, tak vnitřního líce vnější zdi 2. brány pod prahem vstupu do sklepa. Zdivo z lomových kamenů bylo založeno na maltu a očištěné výchozy skály.

Sonda č. 49 odkryla východní nároží 2. brány. Sonda byla rozšířena a prohloubena na skalní podloží a po odstranění humusové vrstvy byl odhalen nevýrazný cca o 0,1 m³ předstupující nízký předzáklad východní zdi objektu. V půdoryse byly zjištěny ploché kameny zpevňující terén v okolí stavby nejspíše z doby, kdy byl objekt 2. brány součástí domu čp. 54, využívaného k bydlení. Od nároží jižním směrem pokračovala řada několika kamenů spojených pouze na hlinu (obr. 43) a tvořící nízkou zídku využitou nejspíše pro lehčí konstrukce přístavků z mladšího než středověkého období. Terénní pozorování včetně archeologických nálezů zlomků keramiky, pocházejících ze sond č. 31, č. 32 a č. 48, a jejich zařazení do 16. a mladšího období, nemohou přispět k upřesnění složitějšího stavebního vývoje 2. brány a její jihozápadní přístavby.

2. brána

V sondě č. 27 při západní omítnuté zdi čp. 54 (obr. 41), situované při vnější linii vstupu do hradu, byl odhalen po odebrání destrukčních vrstev v délce 1 m vnější líc kamenného zdiva na maltu, probíhajícího v linii od severu k jihu, zachycený v pohledu a označený č. 5 jak v půdoryse, tak v profilech A'A a BB' (obr. 44). Výkop sondy byl zastaven na koruně zdiva z pevných kamenů v maltě. V profilu AA byla zachována úroveň oblázkového dláždění, uloženého do vrstvy jemného žlutého říčního písku. Dle stratigrafických pozorování a výškových úrovní lze dlažbu spojovat s rozšířením 2. brány o vnější základový pas pod předsunutým průčelím, v její 2. fázi zjištěný v sondách č. 28 a č. 30. Nízký fragment zdiva v profilu BB' zachovaný pod úrovní dlažby v půdoryse v šířce 0,2 m je starší a souvisí nejspíše s 1. etapou výstavby opevnění v této části hradu, jehož podobu zatím z dosavadních zjištění nelze blíže určit. Vnitřní líc a šířku zdi, jakož i případné pokračování jejího průběhu jižním směrem, nebylo možné ověřit. Je žádoucí pokusit se zjistit průběh zdiva jihozápadním směrem v prostoru ke 3. bráně a severním směrem aplikací nedestruktivních metod archeologického výzkumu. Líc odkryté zdi probíhá ve vzdálenosti cca 4,5 m od vnější linie průčelí 2. brány v 1. fázi její existence s padacím mostem, jejíž konstrukční prvky byly objeveny v sondách č. 29 a 35 (obr. 41, 45 – 50). Lze předpokládat, že obě zdiva byla minimálně využita jako předzáklad zdi jihozápadní přístavby brány ve 2. fázi její existence.

Výkopem sondy č. 29 byla obnažena až po předzákladovou úroveň zeď vystupující a kolmo napojená na výše položenou hradbu v místě fortifikace východní bašty (obr. 44). V hloubce 0,8 m od povrchu terénu ke zdi přiléhá povrch promísené vrstvy se zlomky cihel, maltou a uhlíky (obr. 46, č. 11 na profilu AB, A'A, CC'), kterou lze interpretovat jako zánikový horizont 1. fáze 2. brány s padacím mostem nad příkopem nebo skalním srázem. Tato vrstva překrývala pouze v západní části sondy dochovanou 5 až 8 cm mocnou tmavě hnědou vrstvu (obr. 46, č. 8 na profilu AB a AA'),

Obr. 44: Rabí, hrad, sonda č. 27, půdorys a profily A'A a BB'. Popis zděných konstrukcí a vrstev: šrafované vodorovně – omítnuté zdivo jihozápadní přístavby budovy při 2. bráně, šrafované šikmo – pevné kameny spojené maltou, tečkování – tmavě hnědá hlinitá vrstva s uhlíky v profilu A'A, č. 1 – tmavá humusovitá vrstva, č. 2 – hnědá promísená suť kamenů, zlomků cihel a přejzů, č. 4 – výmaz maltou, č. 5 – v půdoryse a profilu BB' část líce nově odkryté zdi, v profilu A'A č. 15 hnědá sytká písčité vrstva se zlomky přejzů, č. 9 – jemná žlutá písčité vrstva, vrstvy č. 15 a č. 9 překrývaly při profilu BB' korunu zdiva tvořenou výmazem maltou a pevnými kameny v maltě, jejichž povrch je označen kótami měřeními od 504,43 m n. m., o – dláždění z říčních valounů a oblázků zjištěné rovněž v sondách č. 28, č. 29, č. 30, č. 33 a č. 35 (kreslila L. Krušinová).

dosahující až mezi říční valouny a oblázky dlažby přístupové komunikace. Tuto vrstvu lze zařadit do doby využívání 2. brány v 1. fázi její existence, případně její výstavby. Na protilehlé straně se obdobná vrstva nedochovala (obr. 49, profil BB'). Lze se domnívat, že užívání dlažby nemělo příliš dlouhé trvání, byť v prudce klesajícím komunikačním prostoru nelze předpokládat usazení mocnější kulturní vrstvy i v řádu desetiletí. Na úroveň dlažby navazuje v průčelí mohutný žulový kvádr s otvorem na vnitřní straně. Jeho vnější okraj předstupuje o 0,2 m před linii průčelí brány a nasvědčuje používání horizontální těžké konstrukce, nejspíše usazení točnice padacího mostu. Dle zjištěného otisku ostění v maltě a dochované části zdiva s vnějším lícem průčelí brány vně portálu směrem ke strmé skále na tento žulový kvádr nasedal další kvádr ostění brány o minimálně velikosti 0,4 m³. V úrovni cca 504 m n. m. byl patrný otisk po dalším článku ostění portálu brány. Na hraně otisku po ostění v úrovni 503,7 m n. m. až 503,4 m n. m. byl dozděn zlomky cihel líc zdiva brány. Ve vnějším prostoru před žulovým kvádrem se podařilo alespoň zčásti odebrat vrstvu č. 11 představující zánikový horizont a v této části rovněž výplň příkopu. Strmě klesající průběh skalního podloží je patrný v levé polovině profilu CC' (obr. 46). Sonda nemohla být rozšířena, proto nebylo možné zjistit další průběh skalní stěny příkopu. Důležitá situace, dokládající 1. fázi 2. brány a složitější vývoj opevnění v této části

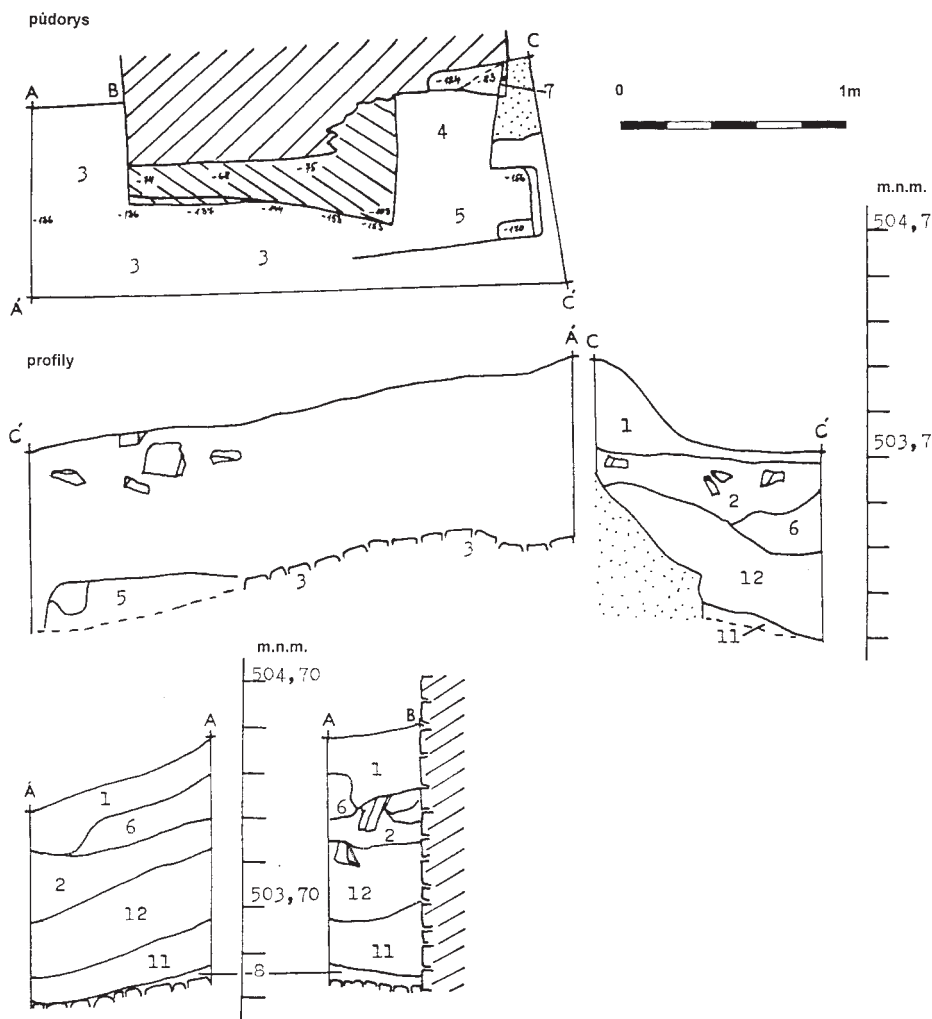
Obr. 45: Rabí, hrad, pohled na půdorys sondy č. 29 z průjezdu 2. brány v 1. etapě její existence. Nahoře zeď průčelí včetně předzákladu navazující výše na skalním srázu na opevnění východní části hradu. Napravo otisky po ostění portálu brány, které nasedalo na žulový kvádr s prožlabením od ukotvení točnice padacího mostu. Směrem dovnitř hradu vstupní dlážděná komunikace (foto. L. Krušinová, 1985, č. neg. 171 839 v NPÚ ÚOP v Plzni).

hradu (obr. 41), byla zachycena při tehdejších neodpovídajícím technickém vybavení pokusem o fotogrametrické zaměření jak v půdorysu sondy č. 29 (obr. 48), tak na protilehlé straně v půdorysu sondy č. 35 (obr. 47).

V sondě č. 35 byl zjištěn v délce téměř 1,6 m vnitřní líc zdi 2. brány s otiskem po článku ostění portálu, které obdobně jako na druhé straně nasedalo na žulový kvádr (obr. 49). Otvor na jeho vnitřní straně je několikanásobně prožlabený. Vnější okraj kvádru předstupoval obdobně jako na protilehlé straně v sondě č. 29 o 0,2 m před linií průčelí danou vnější hranou otisku ostění portálu brány. Osazení žulového kvádru s prožlabením dokládá používání horizontální točnice padacího mostu (obr. 50, půdorys) o celkové šířce 2,5 m (obr. 41). Líc zdi dovnitř průjezdu brány (obr. 50) byl dochován do cca 0,5 m výšky nad úroveň dlažby, aniž délka sondy necelých 1,6 m umožnila zachytit vnitřní a vnější líc zdi určující její šířku. Zeď je nejspíše široká 1,75 m obdobně jako zeď s otisky po ostění na protější straně (obr. 46). K líci zdi přiléhá cca 0,6 m pod terénem povrch promísené vrstvy se zlomky cihel, maltou a uhlíky (obr. 50, č. 51 na profilu BB') obdobně jako na protější straně (obr. 46,

č. 11 na profilu A'A, AB, CC'). Jako v předchozí sondě i zde ji lze interpretovat jako první z destrukčních vrstev zánikového horizontu 1. fáze 2. brány. Vzhledem k tomu, že destrukční vrstvy obsahovaly mimo jiné zlomky cihel a prežů, lze předpokládat, že mohou pocházet z konstrukcí patra a střechy 1. fáze výstavby 2. brány. Lze souhlasit s názorem F. J. Houzima, že ve směru vně hradu lze očekávat nejspíše zakončení této zdi nárožím hradby dosedající na dno příkopu, která se v blíže neurčeném místě lomila a stáčela ke 3. bráně⁴⁵⁾ nebo mohla pokračovat po zalomení v tupém úhlu k zaniklým konstrukcím opevnění popsaným výše (kruhového skalního výchozu a na něj navazujícímu vyvýšenému valu na koruně vnější stěny příkopu v jihovýchodním úseku opevnění), pokud bychom pozůstatky opevnění v terénu přiřadili ke starší etapě opevnění časově související s 1. fází 2. brány. Na zdivo 2. brány s dochovaným vnitřním lícem ve vyšší úrovni navazovalo s uskočením 0,13 m zdivo bez zachování líce, na půdoryse šrafované zleva doprava

45) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2, obrázek na s. 42.

Obr. 46: Rabí, hrad, sonda č. 29, půdorys s vyznačením důležitých bodů měřených od bodu v n. v. 504,7 m. a profil C' A' s průmětem žulového kvádru, profily CC', A'A, AB. Popis zděných konstrukcí a vrstev: šrafované zprava doleva - zeď 2. brány s lícem vnitřní stěny částečně vydrolené, šrafované zleva doprava - předzáklad zdi 2. brány, tečkované - skalní podloží, č. 1 - tmavá humusovitá vrstva, č. 2 - tuhá hnědá promísená suť kamenů, zlomků cihel a prežů, č. 3 - dláždění z říčních valounů a oblázků, č. 4 - otisk po osazení ostění brány vymazaný maltou, č. 5 - žulový kvádr se zářezem osazený horní plochou v úrovni dláždění, č. 6 - bílá vápnitá vrstva s maltou a se zlomky cihel, č. 8 - tmavě hnědá hlinitá vrstva s uhlíky, č. 11 - promísená vrstva se zlomky cihel, maltou a uhlíky, č. 12 - světle hnědá vrstva s maltovinou, drobnými kameny a zlomky prežů (kreslila L. Krušinová).

Obr. 47: Rabí, hrad, pohled od severu na odkrytou situaci jihovýchodní části průčelí 2. brány, řazenou k 1. fázi jejího stavebního vývoje v sondě č. 35 (foto L. Krušinová, 1985, složeno z výřezu 2 negativů uložených v NPÚ ÚOP v Plzni).

(obr. 50, půdorys a profil BB'), vedle něhož pokračuje zdvo z cihel. Tato část zdi ve vyšší úrovni nejspíše představuje destrukci 1. fáze 2. brány, která byla následně jako předzáklad využita pro vnitřní zeď 2. brány ve 2. fázi její výstavby. V roce 1986 měl možnost F. J. Houzím shlédnout odkryté situace a seznámit se s předběžnými výsledky archeologického výzkumu, bez nichž by bylo obtížné rozpoznat a charakterizovat dvě fáze výstavby 2. brány⁴⁶⁾. Nelze vyloučit, že již v 1. fázi byla vybudována věž 2. brány, pokud bychom připustili tuto interpretaci na základě spojitosti nálezů destrukce zdi v této sondě s pozůstatkem zdi, jejíž líc byl zjištěn v sondě č. 27 ve směru dovnitř k hradu a byl by považován za vnitřní líc vnitřní zdi tělesa 2. brány. Zjištění průběhu a podoby zaniklých zděných konstrukcí může přinést v tomto prostoru aplikace nedestruktivních metod nebo archeologický výzkum, i když zjištění v sondě č. 34 dokazují náročnost výkopů v této části areálu hradu, kde skalní podloží vykazuje značené výškové rozdíly.

Na jižní straně průjezdu brány byla situována sonda č. 28 (obr. 41), kde po odkrytí destrukčních vrstev bylo zjištěno dvojí kamenné zdivo z lomového kamene na maltu od-

Obr. 48: Rabí, hrad, pohled od severovýchodu na odkrytou situaci severovýchodní části průčelí 2. brány řazenou k 1. fázi jejího stavebního vývoje v sondě č. 29 (foto L. Krušinová, 1985, složeno z výřezu 4 negativů uložených v NPÚ ÚOP v Plzni).

dělené spárou (obr. 51 půdorys, profil AC, č. 3 a 4). U zdiva 3 byl zachycen v délce 0,2 m vnější líc a v délce 0,6 m vnitřní líc (obr. 51, půdorys a obr. 52), přičemž šířka zdi je cca 1 m. Zeď označená č. 3 představuje část vnějšího základového pasu průčelí 2. brány ve 2. fázi výstavby. Vně od této zdi byla v profilu BA pod destrukčními vrstvami zachycena tmavě hnědá hlinitá vrstva s uhlíky, která vyplňovala prostor mezi říčními valouny a oblázky dláždění přístupové komunikace uložené do žlutého jemného říčního písku na úrovni koruny zdiva č. 3 (obr. 51, půdorys a profil BA, vrstvy č. 8 a č. 9). Na zařazení této přístupové dlážděné cesty do 2. fáze výstavby 2. brány lze usuzovat pouze z výškové úrovně shodné s korunou jejího vnějšího základového pasu. V sondě již nebylo možné hlouběji pokračovat. Zdivo č. 4, odhalené po odebrání tuhé bílé vápnité vrstvy s maltou a se zlomky cihel (obr. 51, profil CD, č. 6) nad hnědou promísenou sutí s kameny, zlomky cihel a prejzů (obr. 51, profil CD, č. 2), vyplňuje jihozápadní část sondy (obr. 51, půdorys a profil AC, č. 4). Koruna zdiva se zvedá západním směrem a zdivo má zachované jak východní nároží, tak v délce minimálně 0,8 m východní vnější líc. Přestože velikost sondy neumožňovala zjistit šířku zdiva západním směrem více než 0,6 m a severním směrem více než 0,95 m, lze snad interpretovat toto zdivo jako dochovanou část zatím blíže neurčitelné konstrukce založené na skalní podloží příkopu, o kte-

46) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2.

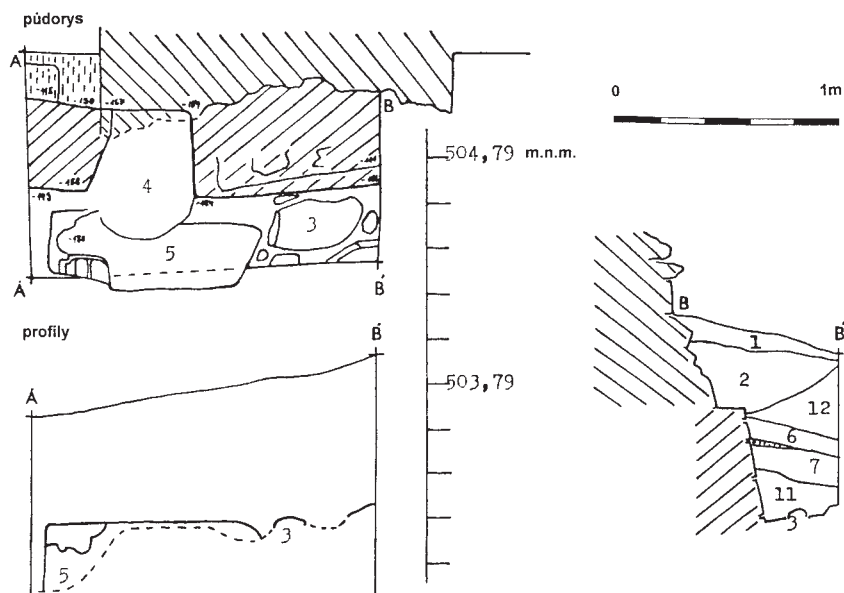
Obr. 49: Rabí, hrad, pohled na půdorys sondy č. 35 z průjezdu 2. branou v 1. fázi její výstavby: na středu líc zdi vlevo přecházejí v destrukci zdi bez zachovaného líce, vlevo a dole výrazný otisk po ostění brány, které nasedalo na žulový kvádr s prožlabením pro ukotvení točnice padacího mostu, směrem do hradu navazuje na svislé plochu kvádrů dlažby vstupní komunikace z velkého valounu a malých oblázků (foto L. Krušinová, 1985, č. neg. 171)

rou se opíral dřevěný most v době existence 1. fáze 2. brány. Vzdálenost od místa uložení točnice dřevěného mostu k západnímu lici zdi odkryté v sondě č. 30 dosahuje cca 2,5 m. Shodnou vzdálenost činí prostor mezi dvěma žulovými kvádry předstupujícími svým okrajem před průčelí 2. brány nad předpokládaným příkopem nebo strmým srázem. Na korunu zdiva č. 3 nasedal předzáklad z cementu, kamenů a zlomků cihel, pokračující kameny spojenými maltou pod 2 stávající osazené články ostění (obr. 51, na profilu AC zachycen spodní článek označen I). Mezi odhaleným zdivem č. 4 – vnějším lícem pilíře – ve vnitřním prostoru brány a mezi zdí domku byla zjištěna spára. V nadzemní úrovni druhotného základu z betonu č. 2 pro osazení žulových ostění brány⁴⁷⁾ nad korunou středověkého zdiva č. 3 a č. 4 nasvědču-

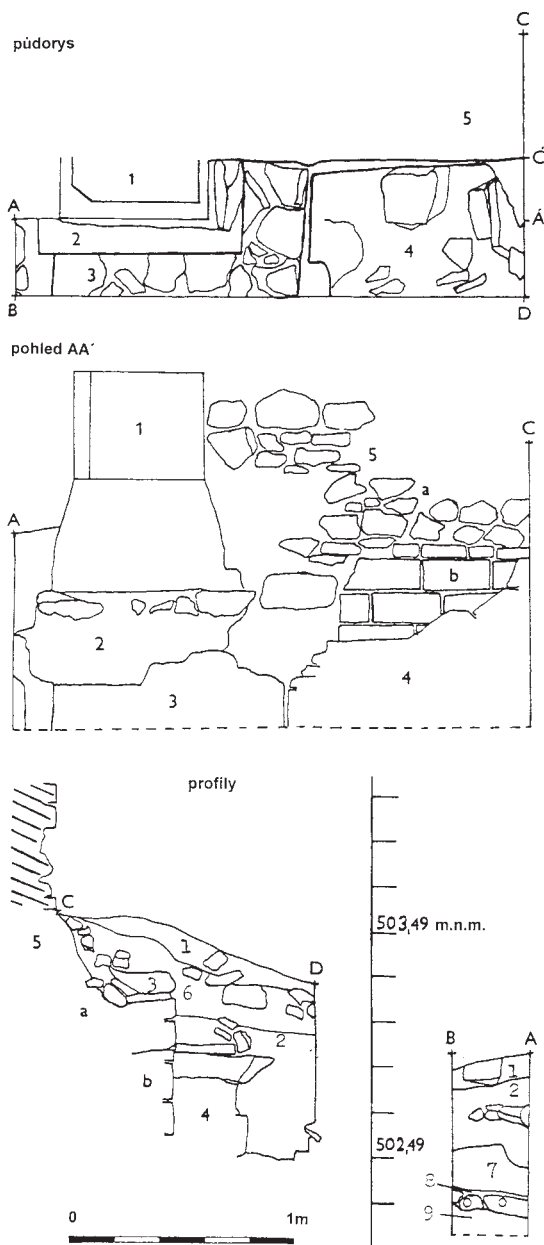
je charakter zazdívký z valounů na maltu a níže z cihel patrných až do hloubky 1,5 m blíže časově neurčeným pozdějším přestavbám a úpravám 2. brány na obytný dům.

Naproti sondě č. 28 byla umístěna na severovýchodní straně 2. brány sonda č. 30 (obr. 41). Po odkrytí mocnější tmavé humusovité vrstvy a destrukčních vrstev (obr. 53, profil AA' a A'B') bylo odhaleno na severovýchodní straně velmi prudce klesající skalnaté podloží, k němuž přiléhaly minimálně dvě úrovně dláždění přístupové komunikace z říčních valounů a oblázků (obr. 53, vrstva č. 8, 9, 14), z nichž spodní č. 14 dosahovala mocnosti až 0,2 m. Vrstvy dlažby jsou současné nebo mladší než zeď vnějšího pasu 2. brány. Značné proklesnutí spodní oblázkové vrstvy č. 14 svědčí o využívání cesty na nedostatečně pevném podkladu, což může nasvědčovat funkci v průběhu stavby zdi. Po dokončení koruny zdi vnějšího pasu a stanovení úrovně prahu portálu v průčelí brány výše oproti prahu v době 1. fáze brány s padacím mostem byla vyrovnána přístupová cesta k bráně násypem vrstvy jemného žlutého říčního písku č. 9, do něhož byla založena nová dlažba navazující na dokončený vstup v úrovni koruny vnějšího pasu. Při výzkumu byl vnější líc zdi odhalen pouze v délce 0,8 m, ovšem v důsledku ponechání otevřené sondy přes zimní období bylo možné po odpadnutí kulturních vrstev profilu A'B' ověřit zachovaný líc až do délky 2 m dovnitř vstupní komunikace, takže je zřejmé, že zdivo pokračuje napříč komunikací. Při prohlubování sondy byl zjištěn náznak segmentového pasu v lici vnější zdi brány, který souvisí nejspíše se zakládáním zdi na prudce

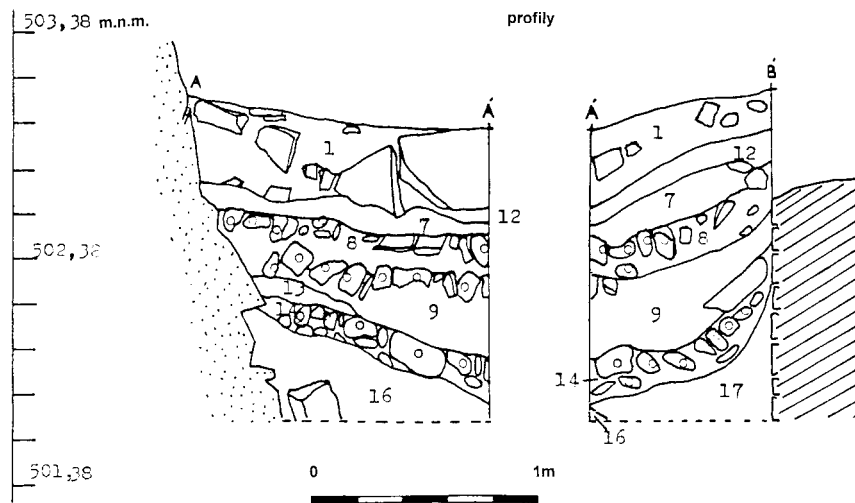
47) Nejspíše je lze dle pamětníků spojit s aktivitami Spolku pro zachování, udržování a zabezpečení historických, uměleckých a církevních památek v okresích strakonickém, sušickém a horažďovickém, kašperskohorském a volyňském se sídlem v Horažďovicích ve 20. letech minulého století.

Obr. 50: Rabí, hrad, sonda č. 35, půdorys s vyznačením důležitých bodů měřených od bodu v n. v. 504,79 m n. m. a profily A'B', BB'. Popis zdivných konstrukcí a vrstev: šrafované zleva doprava – zdivo bez zachovaného líce, šrafované zprava doleva – zeď 2. brány s lícem vnitřní stěny, tečkování – pod č. 6 v profilu vápnitá vrstva s maltou do červena zbarvená drcenými cihlami, svisle čárkované – cihelné zdivo navazující na zeď bez dochovaného líce, č. 1 – tmavá humusovitá vrstva, 2 – hnědá promísená suť kamenů, zlomků cihel a přejzů, č. 3 – dláždění z říčních valounů a oblázků, č. 4 – otisk po ostění brány vymazaný maltou, č. 5 – žulový kvádr se zářezem a několikanásobným prožlabením, osazený svislé stěnou v úrovni dláždění, č. 6 – tuhá bílá vápnitá vrstva s maltou a se zlomky cihel, č. 7 – hnědá hlinitopísčitá vrstva s kameny, vápnem, uhlíky, zlomky cihel a přejzů, č. 11 – promísená vrstva se zlomky cihel, maltou a uhlíky, č. 12 – světle hnědá vrstva s maltovinou, drobnými kameny a zlomky přejzů (kreslila L. Krušinová).

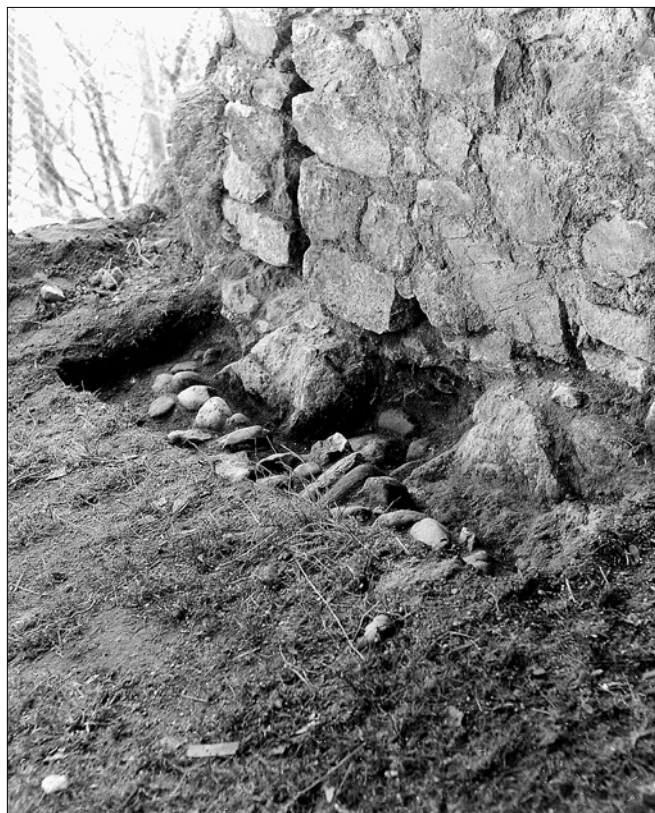

Obr. 51: Rabí, hrad, sonda č. 28, půdorys, pohled AC s označením spodního žulového článku ostění 2. brány (č. 1), předzákladu z cementu, kamenů a zlomků cihel (č. 2), středověkých zdí (č. 3 a č. 4) a mladšího zdiva šrafovaného na profilu CD zleva doprava (č. 5a – zdiva z valounových kamenů na maltu, 5b – zdiva z cihel na maltu patrně spárou hluboko po korunu zdiva č. 4) a profily CD, BA. Popis vrstev: č. 1 – tmavá humusovitá vrstva, č. 2 – hnědá promísená suť s kameny, zlomky cihel a prejzů, č. 3 – rezavá hlinitopísčítá vrstva s maltou a zlomky cihel, č. 6 – tuhá bílá vápnitá vrstva s maltou se zlomky cihel, č. 7 – hlinitopísčítá vrstva s kameny, vápnem, uhlíky, zlomky cihel a prejzů, č. 8 – tmavě hnědá hlinitá s uhlíky, o – dlažba z říčních valounů a oblázků, č. 9 – jemný žlutý říční písek – lůžko dlažby (kreslila L. Krušinová).

Obr. 52: Rabí, hrad, pohled shora na odhalenou korunu a vnější líc vnějšího základového pasu 2. brány v sondě č. 28. Vpravo předzáklad z cementu, kamenů a zlomků cihel (na obr. 51, profilu AC označen č. 2) pod dvěma žulovými články ostění, z nichž spodní je na obr. 51 označen č. 1 (foto L. Krušinová, 1985, č. neg. 171 827 v NPÚ ÚOP v Plzni).

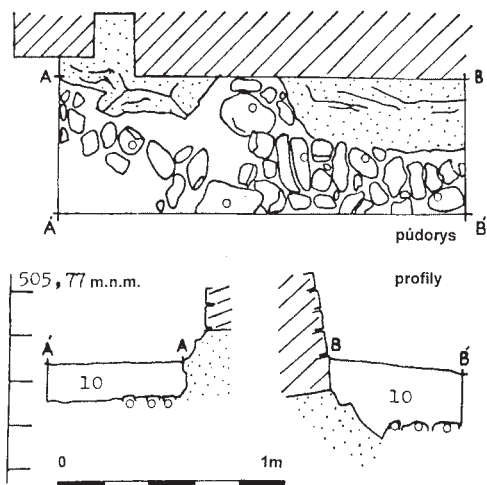
Obr. 53: Rabí, hrad, sonda č. 30, profily AA' a A'B', čárkovaně úroveň vyhloubení sondy v srpnu 1985, tečkovaná skála, šrafované zprava dolevo zdivo vnějšího základového pasu 2. brány. Popis vrstev: č. 1 – tmavá humusovitá vrstva, č. 7 – hnědá hlinitopísčítá vrstva s kameny, vápnem, uhlíky, zlomky cihel a prejzů, č. 8 – tmavě hnědá hlinitá s uhlíky, o – dlažba z říčních valounů a oblázků, č. 9 – jemný žlutý říční písek – lůžko dlažby, č. 12 – světle hnědá vrstva s maltovinou, drobnými kameny a zlomky prejzů, č. 13 – jemná světle hnědá písčítá vrstva, do níž založená dlažba u strmě klesající skály, č. 14 – jemný hnědý písek mezi valouny a oblázky nejnižší úrovně dlažby, č. 16 – tmavě hnědá promísená vrstva s kamínky, maltou, zlomky cihel a prejzů, č. 17 – světle hnědá kompaktní jílovitá hrudkovitá vrstva s kamínky (kreslila L. Krušinová).

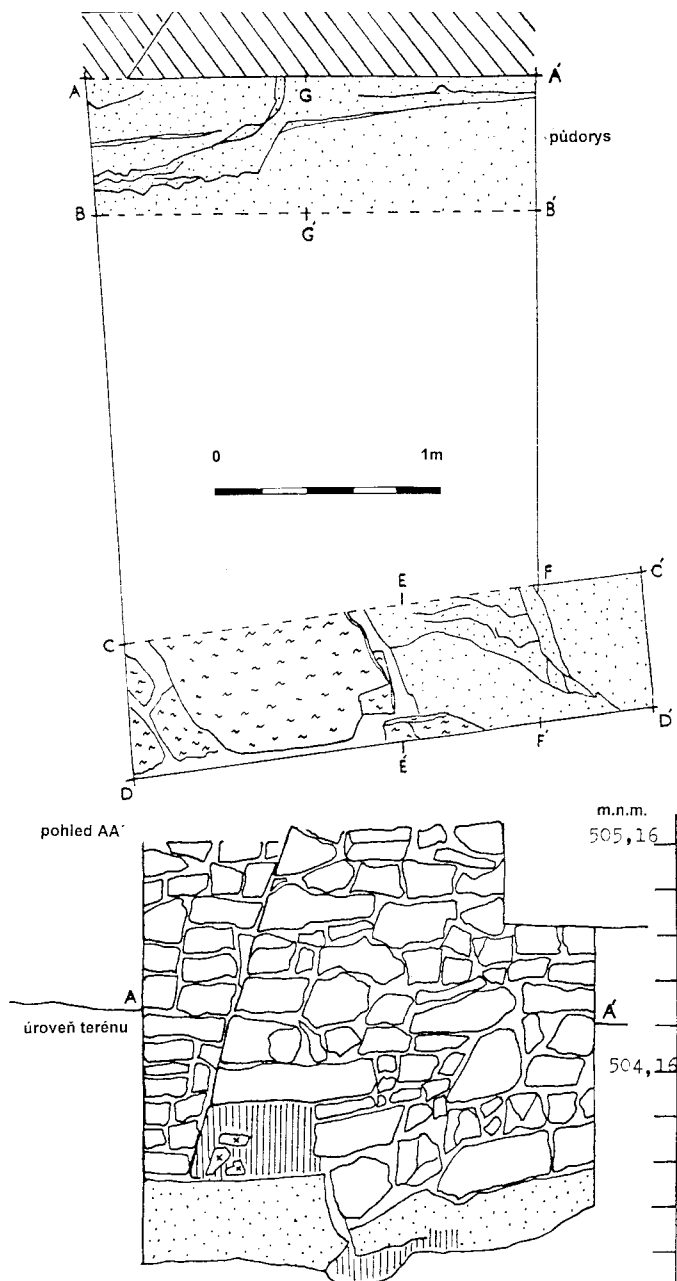
Obr. 54: Rabí, hrad, pohled od západu z průjezdu 3. brány na dlažbu z říčních valounů a oblázků v sondě č. 33 (foto L. Krušinová, 1985, č. neg. 171 853 v NPÚ ÚOP v Plzni).

klesajícím skalním podloží a může nasvědčovat zaklenutí ve spodní úrovni. Následně pokračovala výstavba nadzemní konstrukce průčelí brány včetně osazení vnějšího portálu články, jejichž minimálně 2 otisky se dochovaly ve zdivu přimykajícím se ke skále, na níž je výše postaveno východní mohutné opevnění. Úroveň otisku nejnižšího prvního článku portálu koresponduje s výše položenou úrovní dlažby v sondě č. 30 (obr. 53 a obr. 51, na obou profilech vrstva č. 8). Této úrovni odpovídá i povrch dlažby na protilehlé straně v sondě č. 28 a podporuje předpoklad druhotného osazení dvou jediných dochovaných článků stávajícího portálu, umístěných podstatně výše (obr. 51, pohled AC). V sondě byl zachycen v délce 0,7 m rovněž vnitřní líc zdi vnějšího pasu brány navazujícího na rozšiřující se skálu, která byla využita při stavbě mohutného skarpu. Vzhledem k tomu, že nebylo možné sondu rozšířit a pokračovat do hloubky, tato situace nejspíše odhalila pouze vyšší úroveň koruny zdiva, která vykazovala rozdílný charakter vnější a vnitřní strany. Na vnitřní straně nebylo dosaženo líce. Tuto nálezovou situaci lze alespoň pracovním způsobem interpretovat snad jako využití staršího zdiva – pilíře? – blíže nepostižitelné zděné a dřevěné konstrukce, o kterou se na této straně opíral padací most, jako předzákladu pro vnější základový pas brány při jejím rozšíření. Šířka zdi téměř 1,5 m k vnitřnímu líci by mohla plně postačovat jako základ uvažovaných nadzemních konstrukcí budovy 2. brány.

Obr. 56: Rabí, hrad, sonda č. 34, půdorys a pohled AA'. Popis: x – cihly, plochy s vlnovkou – jednotlivé velké vápencové bloky, šrafované svise – výmaz maltou s povrchovým vyhlazením, tečkování – skalní podloží (kreslila L. Krušinová).

Obr. 55: Rabí, hrad, sonda č. 33. Popis: šrafované zprava doleva – zeď 3. brány, tečkování – skalní podloží, o – dlažba z říčních valounů a oblázků, č. 10 – sytká světlehnědá písčité vrstva se zlomky prejzů, vápnem a maltou (kreslila L. Krušinová).

Obr. 57: Rabí, hrad, detailní záběr na základovou spáru zdi hradby u 3. brány založené na skalním podloží v sondě č. 34 (kreslila L. Krušinová).

3. brána

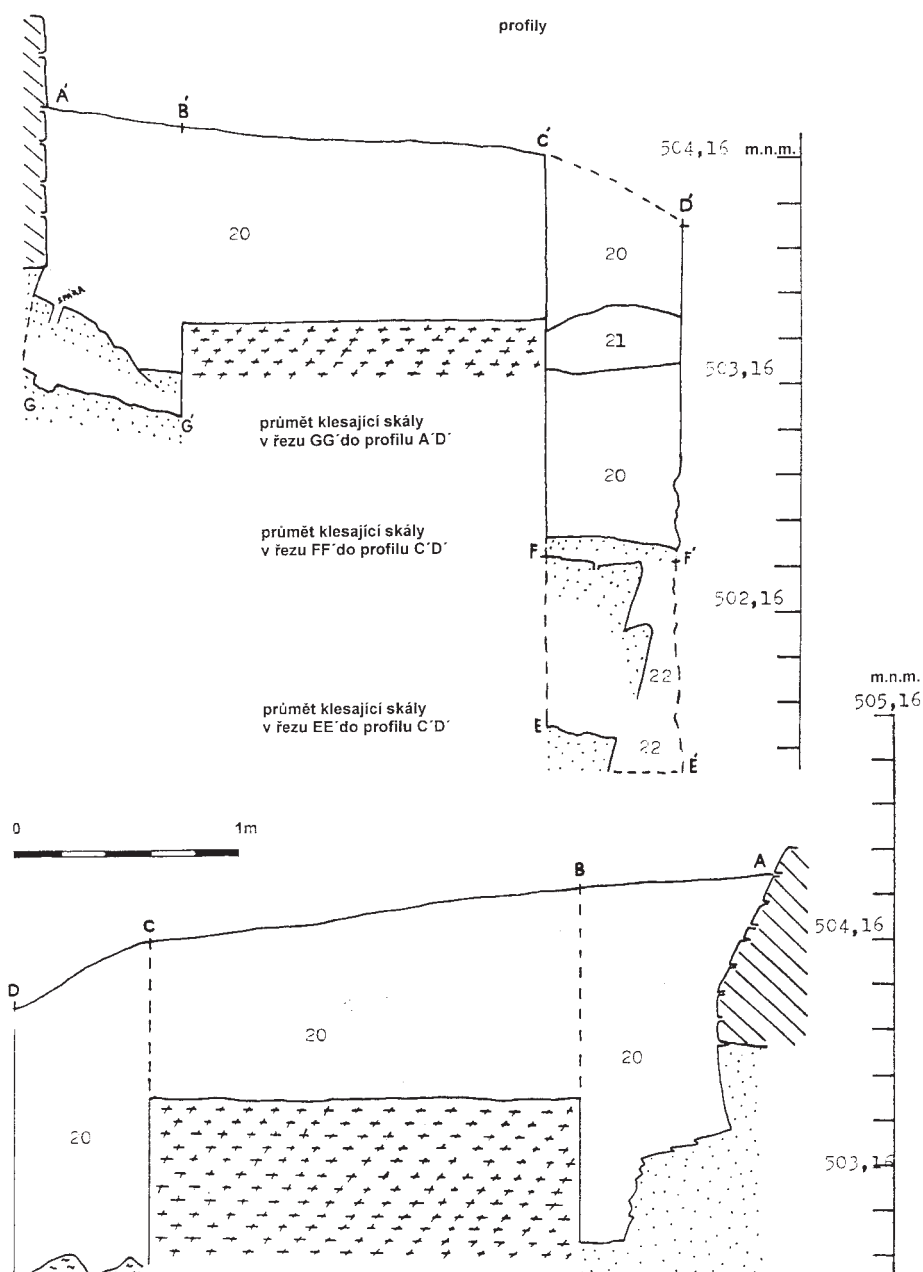
V průjezdu stávající 3. brány při její jižní stěně byla vytýčena sonda č. 33 (obr. 54), kde po odkrytí sypké světle hnědé písčité vrstvy se zlomky prežů, vápnem a maltou byla odhalena základová spára zdiva brány a v celé ploše sondy dochovaná úroveň přístupové vydlážděné komunikace z říčních valounů a oblázků (obr. 55, půdorys a profily A'A, BB').

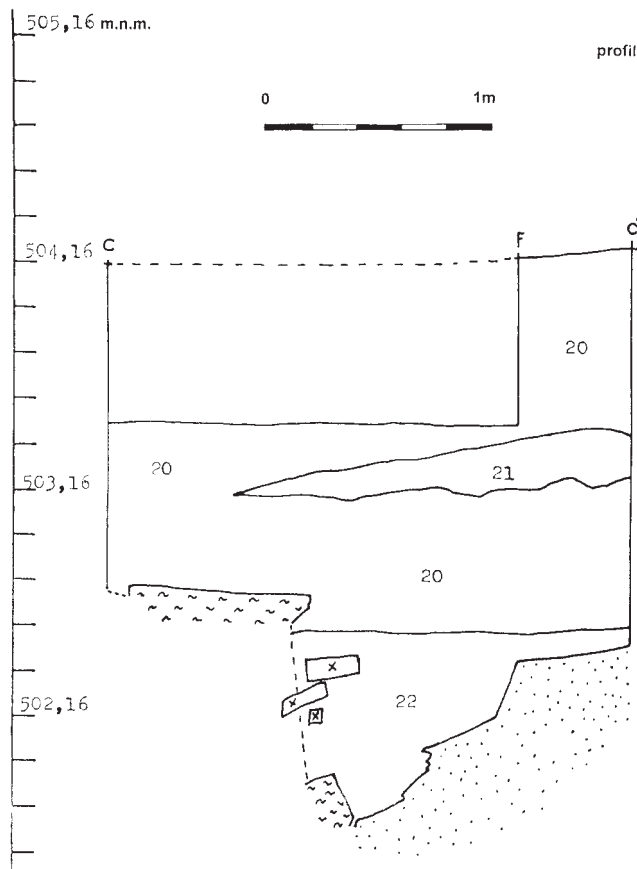
Sonda č. 34 vně jihovýchodního nároží věže 3. brány (obr. 41) měla ověřit uzavření příhrádku podél přístupové cesty mezi 3. a 2. branou. Vzhledem k mocnému nánosům sypkých vrstev a velkému plochému kameni v polovině půdorysu sondy bylo možné odkrýt skalní podloží pouze v severní části výkopu (obr. 56, půdorys a pohled AA'). Z vrstev pocházejí kromě zlomků keramiky 15. a 16. století též zlomky reliéfně zdobených vyhrňvacích stěn kachlů. Na prudce se

Obr. 58: Rabí, hrad, sonda č. 34, profil AC' a průměty řezů klesající skály EE', FF' a GG' do profilu AD'. Popis: šrafované zleva doprava – zeď hradby zavázaná do zdi 3. brány, plochy s vlnovkou – jednotlivé velké vápencové bloky, tečkování – skalní podloží, plochy s křížky – blok vrstvy č. 20 tmavě hnědé hlinité s kameny, se zlomky cihel, prežů a tašek, č. 21 – kamenitá drť do průměru 0,15 m se zlomky cihel a prežů (kreslila L. Krušinová).

svažující skále (obr. 58, průměty GG', FF', EE' v profilu A'D' a profil DA, obr. 59, profil CC') nebyly zaznamenány žádné stopy malty dokládající průběh navazující hradby. Ploché kameny byly uloženy v zásypu, který i pod ním pokračoval až na skalní podloží (obr. 59). Sonda byla rozšířena až k zachované části hradby, zavázané do zdiva věže 3. brány v úrovni základů, a prohloubena v 0,5 m širokém pásu při základové spáře hradební zdi na skalní podloží (obr. 56 a obr. 57).

Rovněž zde nebyly patrné na skalním podloží žádné stopy po maltě nasvědčující existenci zdiva. Nelze než konstatovat negativní zjištění archeologického výzkumu v prostoru bezprostředně navazujícím na základovou spáru dochované zdi hradby, což komplikuje otázku uzavření této části obranného systému hradu jak v jeho etapě se vstupem do hradu 2. branou (kulisovou nebo i věžovou?) s padacím mostem přes příkop, tak po dostavbě budovy 2. brány, kdy se přistupovalo ke 3. bráně po dlážděné komunikaci. Do

Obr. 59: Rabí, hrad, sonda č. 34, profil CC'. Popis: x – cihly, plocha s vlnovkou – jednotlivé velké vápencové bloky, tečkování – skalní podloží, č. 20 tmavě hnědé hlinité s kameny, se zlomky cihel, prejzů a tašek, č. 21 – kamenitá drť do průměru 0,15m se zlomky cihel a prejzů, č. 22 – světle hnědá hlinitá hrudkovitá s maltou, s omítkou, drobnými kameny, se zlomky cihel a prejzů (kreslila L. Krušinová).

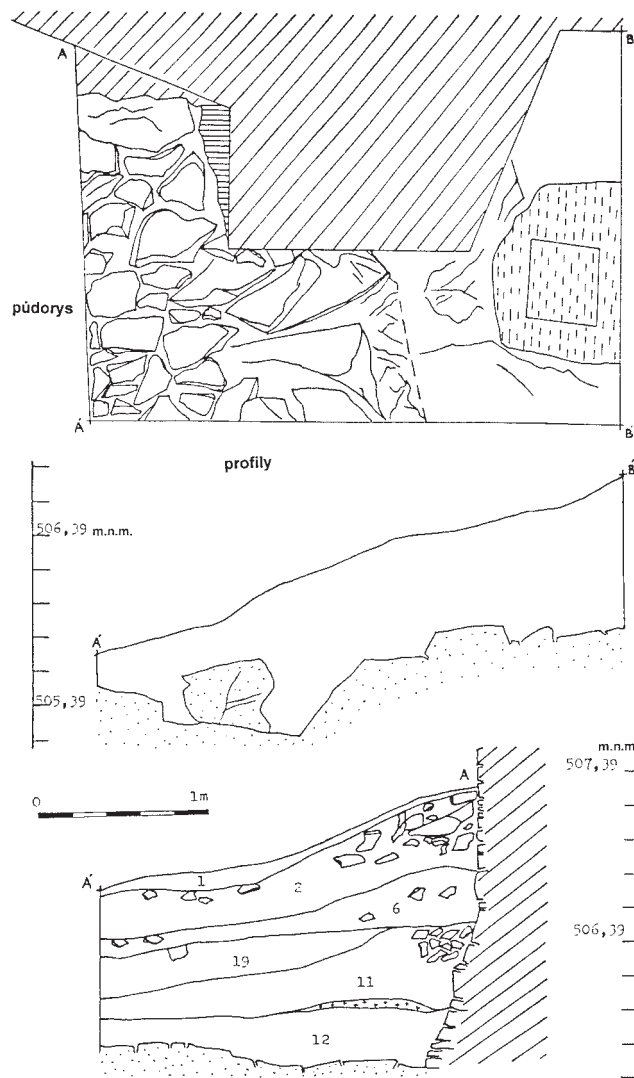

Obr. 60: Rabí, hrad, pohled od západu na úpravu skalního podloží do hrany v ose západ – východ v sondě č. 36–37 (foto L. Krušinová, 1985, neg. v NPÚ ÚOP v Plzni).

savadní názory uvažují o průběhu obvodní zdi příhrádku podél komunikace a napojení na vnitřní západní nároží přístavby 2. brány⁴⁸⁾ nebo o napojení na vnější jižní nároží přístavby u 2. brány⁴⁹⁾.

48) D. Menclová, o. c. v pozn. 7.

49) T. Durdík, o. c. v pozn. 22. Rovněž E. Kamenická, o. c. v pozn. 27. Rabí, Praha 1960.

Obr. 61: Rabí, hrad, sonda č. 36–37, půdorys a profily AA' a A'B'. Popis: šrafované zprava doleva – zdivo 3. brány, šrafované přerušované svisle – betonová mělká šachta, šrafované vodorovně – malta, tečkování – skalní podloží v severní části sondy upravené do soklu s hranou v ose západ – východ, plocha s křížky – propálená vrstva s uhlíky, zlomky mazanice a hrudkami spálené hlíny, č. 1 – tmavá humusovitá vrstva, č. 2 – hnědá promísená suť kamenů, zlomků cihel a prejzů, č. 6 – tuhá bílá vápenná vrstva s maltou a se zlomky cihel, č. 11 – promísená vrstva se zlomky cihel, maltou a uhlíky, č. 12 – světle hnědá vrstva s maltovinou, drobnými kameny a se zlomky prejzů, č. 19 – sypká tmavě hnědá vrstva (kreslila L. Krušinová).

První možnost podporuje dochování pahýlu hradby u věže 3. brány, patrné na fotografii z roku 1912. Tato domněnka byla zpochybněna při zpracování stavebněhistorického průzkumu stavení při 2. bráně se zdůvodněním, že pahýl hradby tímto směrem vůbec nenavazuje, a zdá se, že vnější hradba navazovala na jižní roh vysunutého stavení. Doporučeno bylo zjistit průběh zdi archeologickým výzkumem⁵⁰⁾ Podoba horní části příhrádku prodělala v posledním století změny, které opravňují ke kritice.⁵¹⁾ Závažným problémem však je skutečnost, že prováděné zásahy často postrádaly respekt k míře dochování původních stavebních reliktnů, která je na exponovaných místech vystupujícího skalního podloží v areálu hradu minimální, a nebyly do-

50) D. Líbal, in: O. Mácha – D. Líbal – M. Heroutová – A. Lišková – V. Uher, o. c. v pozn. 12.

51) F. J. Houzím, o. c. v pozn. 2.

statečně a řádně dokumentované. Vzhledem k tomu, že středověké zdivo bylo následně využíváno jako snadno dostupný stavební materiál a skalní výchozy, na nichž bylo založeno, byly v blíže neurčitelném čase odkryté, nemusí skromné doklady jeho existence a průběhu odhalit ani archeologický výzkum. Určité otázky zůstanou nadále otevřené.

Původně dvě izolované sondy č. 36 a č. 37 plánované v prostoru vnitřního severozápadního nároží věže 3. brány byly vzhledem k požadavkům IG průzkumu a možnostem stavební firmy sloučeny v jednu sondu (obr. 58). Po odebrání mocných destrukčních vrstev byl obnažen líc zdiva severozápadního nároží 3. brány až na základovou spáru bez předzákladu přímo na přitesané skalní podloží. Ve vzdálenosti 1 m východním směrem z rovné zdi vyběhá oble mírně rozšířený základ mohutné severní zdi věže 3. brány z velkých vápencových kamenů, provázaný se severozápadním nárožím, a na ni plynule navazující jižní hradby východní bašty. V jižní části sondy byla odkryta mělká betonová šachta, na středu sondy v ose západ – východ byla zřetelná nápadná hrana přitesaného skalního podloží. Přestože zde nebyly zaznamenány ani pozůstatky malty, lze snad uvažovat o jejím možném využití jako základu staršího zdiva opevnění o minimální šířce základu 1,8 m dané severním okrajem sondy. Tuto předběžnou interpretaci dovolují archeologická zjištění v sondě 38 A, kde bylo odhaleno torzo zidky považované pravděpodobně za základ staršího opevnění. Vzhledem k tomu, že jde o prostor, který byl následně intenzivně využíván, a jak ukazují destrukční vrstvy přímo nasedající na skalní podloží i pravidelně čištěn, je snesení i nepatrných pozůstatků po maltě předpokládaného zdiva pravděpodobné.

Shrnutí výsledků archeologického výzkumu

Archeologický výzkum vyvolaný potřebou výkopu sond pro jiné účely odhalil pod úrovní terénu pozůstatky zaniklých středověkých situací včetně zděných konstrukcí, které dovolují interpretaci podporující existenci minimálně 2 etap výstavby vnějšího opevnění ve vstupní a jihovýchodní části hradu. Ke starší etapě lze přiřadit objevené doklady existence patrně 1. fáze kulísové 2. brány s padacím mostem přes příkop nebo strmý skalní sráz, dosedajícím na zatím blíže nepostizitelné, nejspíše zděné konstrukce, vycházející ze členitého reliéfu vápencové skály. Od 2. brány dovnitř hradu pokračovala dlážděná cesta. S 1. etapou snad souvisí i zdivo v sondě č. 27 a úprava skalního podloží v sondách č. 26 a č. 36 – 37. Rozšíření 2. brány na věžovou, podezděnou dvěma články jejího vnějšího portálu a existence přístupové dlážděné cesty od 1. ke 2. bráně upřesňují podobu 2. etapy opevnění hradu. Negativní zjištění v sondě 25 s ohledem na terénní podmín-

ky může revidovat budoucí výzkum. Z vrstev sond č. 27 až 30 byly získány nepočetné nálezy zlomků keramiky, z vrstev sond č. 34 a č. 36–37 větší soubory zlomků keramiky. Archeologické nálezy lze zařadit do 15. a 16. století a jsou uloženy v depozitáři NPÚ ÚOP v Plzni na hradě Rabí. Jejich datování není pro zde sledované otázky dostatečně citlivé, proto jim nebyla věnována bližší pozornost.

(LK)

VÝSLEDKY DENDROCHRONOLOGICKÉHO ROZBORU DVOU DUBOVÝCH NOSNÍKŮ ZE ZDIVA HRADU RABÍ

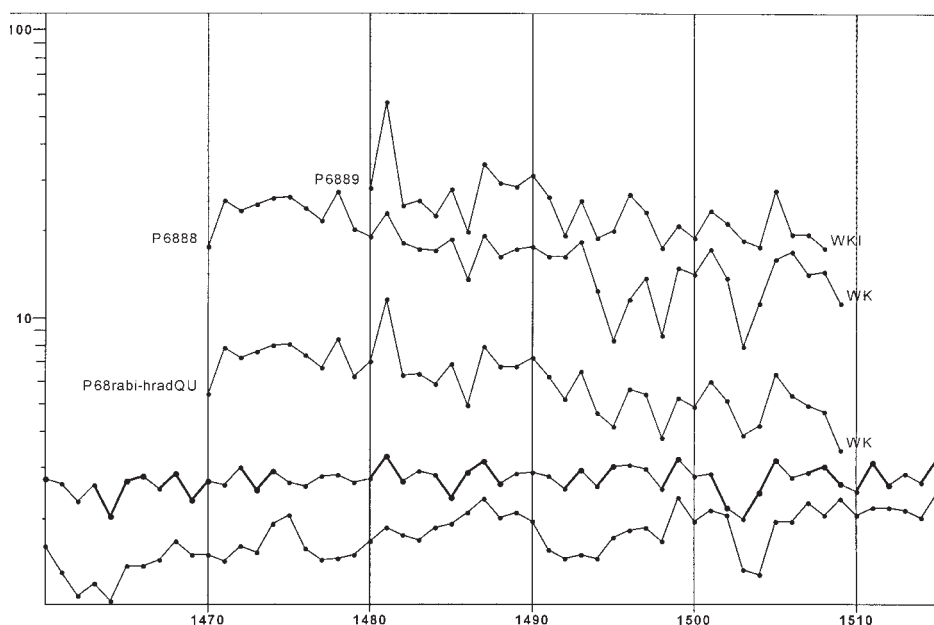
Předmětem rozboru⁵²⁾ byly zbytky dubových nosníků ze zdiva hradu, a to:

- silně poškozený horizontálně uložený prvek v horní části arkádové zdi, pravděpodobně nosník lešení, jeho letokruhovatá řada dále označována: P6888,
- poškozený horizontální prvek v horní části západní věžky vnějšího opevnění, zřejmě nosník stříšky pavlače, jeho letokruhovatá řada dále označována: P6889.

Navzdory celkovému poškození zůstala u obou trámů dobře zachovaná běl (na grafech vyjádřena přerušovanou čarou) včetně podkorního letokruhu. Obě letokruhovaté řady se ukázaly vzájemně synchronními s touže datací podkorního letokruhu. Jejich sumární letokruhovatá řada P68rabi-hradQU vykázala spolehlivě datující polohu⁵³⁾ ($a = 77,6 \%$, $tB = 4,31$, $tH = 3,91$) vůči standardní chronologii dubu ČR s pod-

52) Hrad byl objektem dendrochronologického průzkumu již dříve, v roce 2000 (T. Kyncl, neubl.). Tehdy byl zpracován dubový trám ve zdi přiléhající k nástupní věži od jihozápadu, bohužel zcela bez běli. Výsledek datování: lesní těžba po roce 1468. Dalším datovaným materiálem byla jedlová dřeva z výplně studny, rovněž bez podkoří, vzájemně synchronní. Výsledek datování: lesní těžba po roce 1691.

53) Symboly: a – procento souběžností, tB – hodnota t -testu vztahující se ke korelačnímu koeficientu po Baillieově transformaci, tH – totéž po Hollsteinově transformaci.

Obr. 62: Rabí, hrad, letokruhovaté řady v synchronní poloze. Shora dolů: trám P6889; trám P6888; sumární letokruhovatá P68rabi-hradQU; standardní chronologie dubu ČR czges 2004; standardní chronologie dubu pro jižní Německo qsuddo (kresba T. Kyncl, 2005).

korním letokruhem 1509. Vůči jihoněmecké standardní chronologii dubu vykazuje afinitu zřetelně nižší ($a = 66,3 \%$, $tB = 3,91$, $tH = 3,05$), což je dobře patrné i z grafu.

Dobrá zachovalost podkoří obou prvků umožnila dataci upřesnit na roční období lesní těžby zdrojových stromů. Prvek P6888 vykázal zcela ukončený podkorní letokruh; byl tedy kácen v období podzim až jaro 1509–1510. Prvek P6889 nemá letokruh 1509 zcela ukončen, což poukazuje na smýcení v létě roku 1509.

(JK, TK)

ZÁVĚR

Celkové hodnocení rábského opevnění v rámci dobové stavební produkce nemůže nebýt rozporuplné. Bylo by ovšem zjednodušující spatřovat tyto rozpory obecně v porovnání takto koncipovaného opevnění s nepříliš mladšími, avšak principiálně odlišnými bastionovými fortifikacemi, a poukazovat na zastaralost zde realizovaného řešení, jak bývá zdůrazňováno v literatuře. Ještě v průběhu 16. století vznikala ve středoevropském prostředí vedle moderních bastionových pevností řada staveb, které po kvalitativní stránce zásadně nepřekračovaly úroveň dosaženou na důsledně realizovaných částech rábského opevnění, přestože výstavba mnohých z nich byla vyvolána akutním nebezpečím vyplývajícím z hrozící turecké expanze s tím, že v očekávané konfrontaci budou hrát významnou roli.

Tragický rozpor rábského opevnění, v literatuře často připomínaný, lze spíše než v zastavení stavby zapříčiněném ekonomickými důvody, které ostatně není písemnými prameny jednoznačně prokázáno,⁵⁴⁾ spatřovat v propastném rozdílu mezi kvalifikovaně navrženým architektonickým dílem a jeho provedením, pohybujícím se místy od zkomolení a nepochopení až po nezáměr na jeho praktickém použití.

Západní opevnění s dvojicí bašt zajisté z koncepčního hlediska představuje v středoevropských poměrech velmi dobrý průměr. Určitá výše zmíněná souvislost se Švihovem by mohla svádět k již zmíněným pokusům přičítat její autorství Benediktu Riedovi, ale bezpečných důkazů pro to není, a nelze je jednoznačně odvodit ani z Riedovi přičítaných staveb, náležejících k opevnění Pražského hradu. Břejlové střelny s průstřelnicemi v dřevěných otočných bubnech, známé ze Švihova, na Rabí doloženy nejsou. Výskyt střel, opatřených dřevěnými bubny, jak na Švihově, tak na Pražském hradě, se zdál být poukazem na dílo téhož mistra, za něhož byl považován právě B. Ried. Jak však již před časem prokázali M. Vilímková a F. Kašička, původní obranná chod-

Obr. 63: Rabí, hrad, pohled od severu (foto J. Varhaník, 2005).

ba severního opevnění Hradu shořela při požáru roku 1541 a oba autoři přesvědčivě dovozují, že stávající chodba pochází až z 90. let 16. století, a tudíž je vyloučeno spojovat ji s jeho autorstvím.⁵⁵⁾

Za zdařilou a jako alespoň v domácích souvislostech poměrně kvalitní stavbu lze hodnotit východní válcovou věž, která, ač pravděpodobně vybavena pouze pro užití těžkých ručních zbraní, je srovnatelná s kategorií bateriových věží.⁵⁶⁾ Bohužel její bližší datování zatím není možné.

Za retardované nelze v dobovém kontextu považovat ani náznaky zamýšleného pozoruhodného řešení, které lze vysledovat na jižní hradbě, s plánovaným skarpem při spodní části a s dvojí úrovní komorových střel nad sebou. Tento zajímavý projekt ovšem zůstal pouhým torzem, z něhož nelze bezpečně odvodit, zda s ním původně měl souviset dále k jihu vysunutý objekt, nově identifikovaný v terénu, či nikoli.

Příhrádek s třemi branami nepředstavuje žádnou převratnou inovaci, pokročilým jevem je ovšem rozšíření ochozu hradby jeho dolní části na pilířích a jimi nesených pasech. V úvahu je třeba také brát okolnost, že příhrádek se řadí mezi relativně nejstarší součásti ze stávajícího rábského vnějšího opevnění.

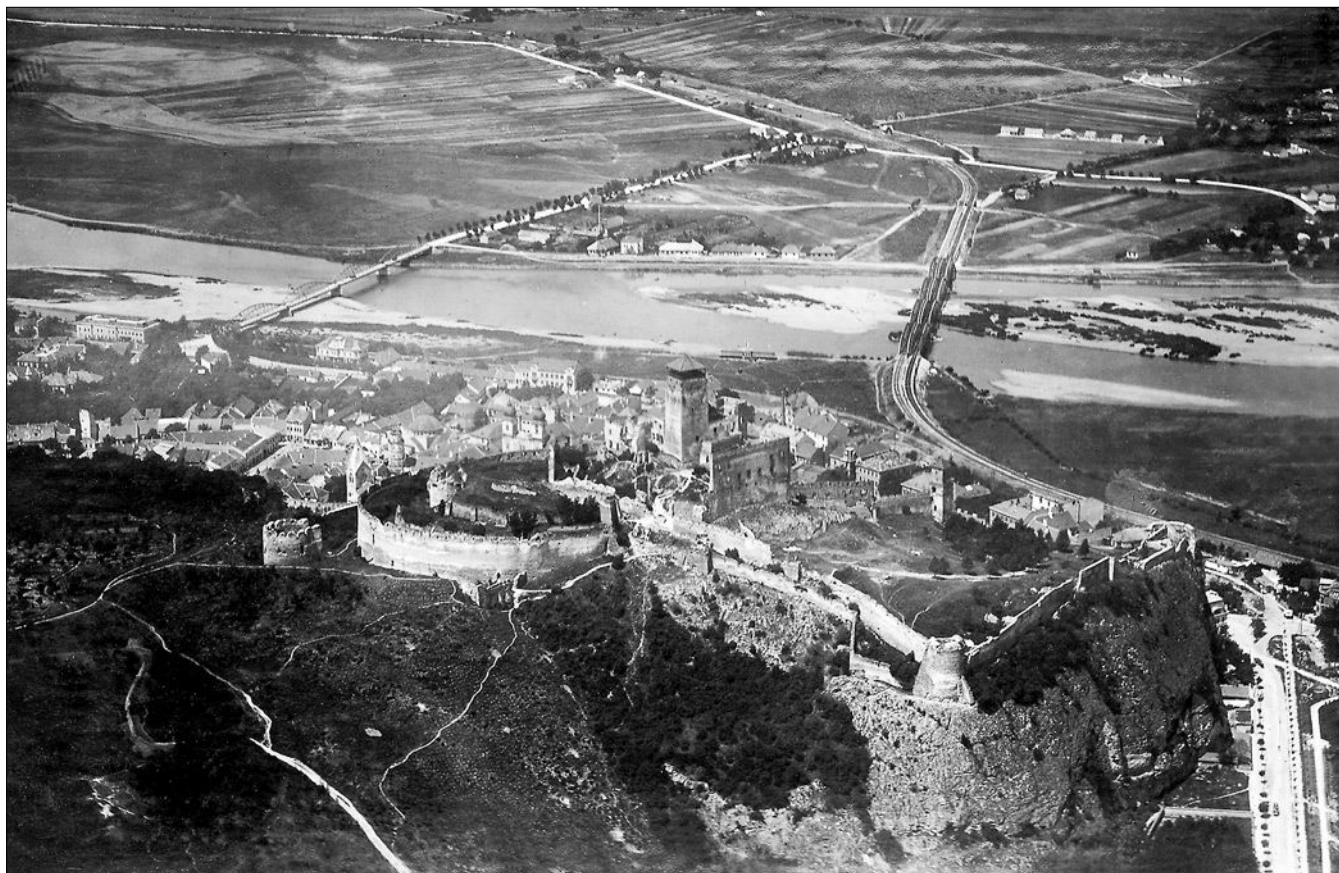
Ve střední Evropě počátku 16. století je nesporně výjimečným řešením severní opevnění. Nejasný je účel obou vížek na obou bočních stranách fortifikace. Z jejich vztahu k hradbě, na jejíž koruně spočívají, je zřejmé, že nikterak nemohly sloužit k bočnímu postřelování kurtin, neboť před jejich úroveň nepředstupovaly.⁵⁷⁾ Zásadní je však význam vížek, resp. západní z nich, pro slohové hodnocení fortifika-

54) V. Holý, Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu, *Minulost Plzně a Plzeňska III*, 1960, s. 45–79.

55) M. Vilímková – F. Kašička, Počátky Zlaté uličky na Pražském hradě, *Památky a příroda* 1976, s. 131–136.

56) J. Varhaník, Kotnovská věž v Táboře, *Průzkumy památek IV/2*, 1997, s. 51–56; *tjž*, K možnostem datování fortifikační architektury, *Dějiny staveb* 2001, s. 190–193.

57) Naproti tomu z ochozů obou vížek bylo možné postřelovat prostor před čelem osově severní bašty, ovšem je sporné, zda by na jeho zajištění byla považována za dostatečnou takováto dvojice nikterak odolných pa-

Obr. 64: Trenčín, hrad, letecký snímek z 20. let minulého století. Vlevo vějířovitě uspořádané opevnění s dvojicí věží nad sebou v podélné ose (z archivu J. Varhaníka).

ce. Trojramenné schodiště v jejím interiéru představuje neobvykle pokročilé renesanční řešení vertikální komunikace, současné s jeho výskytem v monumentálním měřítku v Ludvíkově křídle Pražského hradu. Podobně skarp velkých rozměrů, byť zřejmě nerealizovaný v původně zamýšleném rozsahu, zjevně poukazuje k renesančním slohovým zdrojům.

Pozoruhodnou inovací je také dvojice ochozů nad sebou, z nichž ovšem horní, vyložený na dřevěných podporách, kontrastuje s renesančním půdorysem stavby, a navazuje na řešení vžitá v zaalpských zemích.

Aniž by bylo možné pomýšlet na nějaký bližší vzájemný vztah, nelze v souvislosti s tímto rábským severním opevněním nevzpomenout jižního opevnění hradu Trenčína, kde jsou flankovací prvky soustředěny pouze v jeho podélné ose. Zcela odlišné je ovšem řešení s dvojicí příkopů za sebou, do značné míry podmíněné terénní situací. Výstavba tohoto trenčinského opevnění zatím není blíže datována, pravděpodobně je s rábským víceméně současně či jen nepatrně mladší.⁵⁸⁾

U staveb perštejnských vedle zcela odlišně koncipovaných sypaných opevnění nelze vysledovat byť jen vzdálenou dobu dispozice aplikované na Rabí. Obzvláště výmluvné je srovnání půdorysu tzv. Široké zdi na Helfštejně s dvojicí mělkých bašt, jen symbolicky předstupujících

před vnější líc hradby, a směle vedené křivky severního opevnění na Rabí. Přes zřejmě jen nevelký časový rozdíl je zřejmé, že helfštejnská štítová zeď, přes svoji impozantní tloušťku, náleží ještě zcela odlišné epoše.

Bližší analogii dispozice rábského severního opevnění se nedaří vysledovat ani v bavorsko-rakouském Podunají, kde nelze než konstatovat analogii spočívající ve výskytu víceméně tradičních vyložených ochozů, ať již roubených, nebo hrázděných, jaké patrně převažovaly v českých zemích. S ohledem na výsledky dosavadního poznání lze tedy celkem spolehlivě vyloučit obvyklou sféru slohového vlivu, který pronikal díky čilým příhraničním kontaktům, a právě v této době se významně projevil na výtvarném výrazu pozdně gotických staveb na sousedních českých územích.

Celková přísně symetrická kompozice svědčí o školení a ambicích jejího autora a nemá nic společného s rozvrhem zaalpských pozdně gotických fortifikací, s nimiž byla tato fáze rábského opevnění v literatuře srovnávána, dílo Benedikta Rieda nevyjímaje. Existence starších staveb, které toto opevnění zčásti nahradilo, výrazně determinovalo jeho průběh, stejně jako konfigurace terénu, ale s tímto obtížným úkolem se jeho neznámý autor vyrovnal nepopíratelně mistrovským způsobem. Pro neobvyklý trojlístý půdorys se sice nepodařilo najít analogii ani v renesanční Itálii, kde obvykle věž či bašta v ose symetricky řešených opevnění bývá provázena dvojicí dalších jednotek na okrajích, umožňující důsledné flankování,⁵⁹⁾ ale sotva lze pochybovat o tom, že jeho autor čerpal své poučení právě z myšlenek,

lebných postavení.

58) Zatím nejpodrobněji se této části trenčinského hradu věnovala D. Menclová, Hrad Trenčín, Bratislava 1956; srov. též novější monografii F. Brunovský – A. Fiala – T. Nešporová – M. Šišmiš, Trenčiansky hrad, Martin 1991.

59) P. Marconi – F. P. Fiore – G. Muratore – E. Valeriani, I CASTELLI, Archi-

Obr. 65: Rabí, hrad, věž třetí brány a východní bašta od jihu. Vpravo domek čp. 54 s pozůstatky budovy 2. brány ve svém stavebním organismu (foto J. Varhaník, 2005).

rozvíjených jak na teoretické, tak i praktické úrovni v 2. polovině 15. století v tamní tvůrčí atmosféře.⁶⁰⁾

Vyvstává obtížně řešitelná otázka, jakým způsobem byly tyto myšlenky do Čech zprostředkovány. Kontakt s renesanční Itálií dokládá již významná mise Půty Švihovského v roce 1487, který se tehdy zúčastnil spolu s Janem Hasištejnským z Lobkovic cesty do Itálie s diplomatickým posláním k papeži Innocenci VIII.⁶¹⁾ Určitý vliv této italské cesty připustil zatím jen J. Homolka,⁶²⁾ ovšem důkazy pro takto časný import renesanční architektury zatím k dispozici nejsou a výše uvedené závěry doby realizace tohoto neobyčejného projektu poukazují na období takřka o celou generaci mladší.

Nic nenasvědčuje také uherskému zprostředkování, přestože se dosavadní jak domácí, tak zahraniční literatura shoduje na klíčové roli uherského dvora při zprostředkování prvních projevů renesance do českých zemí.⁶³⁾ Ty ovšem spočívaly v relativně drobných, exkluzivních, výtvarně náročných dílech, jejichž posláním byla reprezentace staveb-

níků, o stavby jednotně koncipované v duchu nového slohového názoru ještě zdaleka nešlo. Severní část rabského opevnění má zcela opačný charakter – velkoryse koncipovaná stavba na složitém renesančním půdoryse byla místními řemeslníky, kteří o renesančním tvarosloví neměli přirozeně ani ponětí, realizována pravděpodobně bez jakýchkoli architektonických článků, natožpak takových, které by ohlašovaly nástup nového slohu.

Na základě výše shrnutých zjištění a úvah lze dojít k alespoň pracovnímu závěru, že autorem projektu severního opevnění byl nejspíše mistr zevrubně obeznámený s italskou, resp. západoevropskou fortifikační architekturou, jehož působení na Rabí bylo natolik krátké, že nemohl dozírat na realizaci stavby.

Závěrečné hodnocení rabského opevnění přináší ještě další, donedávna zcela opomíjený aspekt související s otázkou funkčnosti tohoto systému, ať už jako celku, či jeho částí. Nedůslednost provedení a zkomolení zamýšlených řešení může být projevem skutečného diletantismu při vedení stavby, ale neobyčejná kumulace takovýchto excesů naznačuje, že hlavní zájem stavebníků se upíral poněkud jiným směrem, než k vybudování plně bojeschopné pevnosti, jak doposud literatura víceméně automaticky předpokládala. Majestátní dojem z mohutných bašt a hradeb, dodnes imponujících návštěvníkům hradu, možná postačil jako demonstrace moci a bohatství majitelů, a ti zásadní funkční závady na tomto nákladném opevnění nemuseli pociťovat jako nějaký vážný nedostatek.⁶⁴⁾

tektura e difesa del territorio tra Medioevo e Rinascimento, Novara 1978.

60) Srov. např. F. di Giorgio, *E l'ingegneria militare del suo tempo*, katalog výstavy, Lucca 1968.

61) K tomu nejnověji J. Macek, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 248–249.

62) J. Homolka, *Sochařství*, in: J. Homolka – J. Krása – V. Mencl – J. Pešina – J. Petrů, *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha 1978, s. 203, v souvislosti s Půtovou donátorskou aktivitou.

63) J. Krčálová, *Renesanční architektura v Čechách a na Moravě*, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989, s. 6–62; I. Hlobil – E. Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992; Jan Bialostocki, *The Art of the Renaissance in Eastern Europe*, Worcester – London 1976; Kol., *Renaissance in Böhmen*, München 1985.

64) K tomuto aspektu srov. V. Prchal, *Znamení moci, opevňování sídel a měst*

Obr. 66: Rabí, hrad od severovýchodu (foto J. Varhaník, 2005).

Tomuto poněkud netradičnímu pohledu na poslání goticko-renesanční fortifikace dobře odpovídá dvojice nově identifikovaných rozměrných slepých smolných nosů, které se k obraně hradu nedaly nikterak využít. Význam vnějších znaků opevnění převážil nad jeho praktickým účelem.⁶⁵⁾

Na základě těchto skutečností je nutno také s jistotou dávkou opatrnosti připustit alternativní interpretaci příčin, které vedly k zastavení prací, aniž byl okruh nově bu-

dovaného vnějšího opevnění uzavřen. Přestože otázka nákladů na jeho budování zajisté hrála nemalou roli, není vyloučeno, že rozhodující příčinou mohla být dostatečná míra uspokojení stavebníků, považujících již realizované dílo za adekvátní symbol jejich společenského postavení, a nepocitujících potřebu ve stavbě pokračovat.⁶⁶⁾

(JV)

pánů z Pernštejna na přelomu 15. a 16. století (k vojensko-reprezentacním funkcím fortifikační architektury), *Historie a vojenství* 2004/1, s. 34–45.

65) Takovéto jevy byly zajisté častější, než připouští dosavadní literatura. Např. vnějšímu opevnění moravského hradu Buchlova, zesilovaného kolem poloviny 16. století, dominuje vysoká věž Andělka na půdorysu kruhové výše o průměru cca 8,5 m. (J. Petrů, *Státní hrad Buchlov*, Brno 1982, nestr.) Věž je sice opatřena větším množstvím šterbiňových střelnic, ale tloušťka zdiva zde činí pouhých tři čtvrtě metru, tudíž odolnost proti dělostřelbě v době jejího vzniku byla minimální. Interiér věže zřejmě nebyl zcela dokončen, jak by se dalo soudit z absence povrchové úpravy otopného zařízení. Podobné důvody mohly hrát roli při výstavbě věže Horního hradu Rožmberka nad Vltavou (V. Razím – J. Bláha, *Věž Horního hradu Rožmberka nad Vltavou* [tzv. Jakobínka], k počátkům a vývoji hradu Rožmberka, *Sborník* 2004, s. 187–211). V tomto případě je sice zdivo věže, datované dendrochronologicky do 20. let 16. století, poměrně masivní, stavba však postrádá speciálně utvářené střelny pro palné zbraně, jejichž užití bylo v době jejího vzniku samozřejmostí. Výstavba vysokého bergfritu, který byl již naprostým anachronismem, tedy mohla být i zde motivována spíše jako tradiční symbol moci předního šlechtického rodu, než jako součást fortifikace

odpovídající dobovým trendům. K tomuto možnému poslání věže je třeba při její interpretaci přihlížet neméně než k pokusům hledat její fortifikační hodnoty v předpokládané, zatím neprokazatelné vazbě na nerealizovanou štítovou zeď.

Takto také hodnotí pozdně gotické opevnění hradu ve Zruči nad Sázavou T. Durdík, *K otázce demonstrační architektury na českých hradech*, *Zprávy památkové péče* 64/2004, s. 118–123. Podobné případy se neomezovaly jen na okruh šlechtických stavebníků. Nedokončena, a tudíž prakticky nepoužitelná byla ponechána rozměrná nárožní věž městského opevnění v Chrudimi, tzv. Prachárna: J. Musil, *Středověké opevnění města Chrudimi*, *Chrudimský vlastivědný sborník* 9, 2005, s. 51–105.

66) Tato studie by nemohla být zpracována bez ochotné pomoci mnoha dalších osob. Poděkování za bezprostřední součinnost náleží na prvním místě PhDr. Jindřichu Nollovi, který se podílel na dokumentaci, dále pak řediteli NPÚ ÚOP v Plzni PhDr. Tomáši Wízovskému a jeho spolupracovníkům, zejména pak správci hradu Michalu Novákovi. Za poskytování cenných podkladů, informací a konzultací k dané problematice dále děkuji prof. Ivo Hlobilovi CSc., prof. Istvánu Feldovi, Ing. Janu Anderlemu, Ing. Pavlu Bolinovi CSc., ing. arch. Martinu Bónovi, Jiřímu Frölichovi, Zdeňku Procházkovi a Mgr. Janu Syřístému.

DIE ÄUSSERE BEFESTIGUNG DER BURG RABÍ

Die bisherige, die Burg Rabí betreffende Literatur sparte nicht an Bewunderung zu diesem großartigen Bauwerk; die zahlreichen, mit ihrer Wertung zusammenhängenden Superlative erstarren jedoch überwiegend auf den wiederholten Klischees mit einer unentbehrlichen Vermerkung, die Befestigung wäre nie ganz fertig, und auf der Betonung der Tragik der nicht erfüllten großartigen Idee ihrer Bauherren.

Die Burg zählt zu den Denkmälern, die als Ganzes schon 1970 Gegenstand der standardmäßigen historischen Bauforschung des spezialisierten Instituts SÚRPMO waren. Obwohl in ihrem Rahmen auch die Aufmerksamkeit der äußeren Befestigung gewidmet worden war, die Betrachtungen im Elaborat unterschieden sich kaum von den vorherigen, in der älteren Monografie der Burg veröffentlichten Erkenntnissen von D. Menclová und die Forschungsschlüsse blieben in mehreren Hinsichten von ihnen abhängig. Ferner wurde später in Einzelfällen die erhöhte Aufmerksamkeit einigen Einzelteilen des Bauorganismus der Burg sowie auch der Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit in ihrer unmittelbaren Nähe geschenkt, wobei man mehrere neue Ermittlungen registrierte.

Daher sollte eigentlich keine Überraschung entstehen, dass bedeutende, dabei aber erstaunlicherweise leicht im baulichen Organismus dieser Befestigung verfolgbare Tatsachen langfristig unbemerkt blieben, die immerhin nicht nur zu wesentlicher Revision bisheriger Vorstellungen von der Entwicklung der Burg führten, sondern sogar auf ganz neue Weise ihre außerordentliche Stellung im Empfangsprozess der Renaissance-Befestigungsbaukunst in transalpinen Ländern belegt.

Den Gegenstand des Beitrags stellt ausschließlich die erwähnte äußere Burgbefestigung dar und nur in Ausnahmefällen wird die Aufmerksamkeit anderen Objekten gewidmet, sollen sie mit diesem Thema im Zusammenhang stehen.

Die ausgedehnte Burganlage bilden mehrere, im Zusammenhang mit Anwachsen des Burgorganismus entstandene Teile. Zu dem ältesten mit Ringmauer umschlossenen Kern mit dem Wohnturm auf dem Scheitel des Burghügels knüpft sich am Nordosten der niedriger situierte obere Burghof an, auch untere Burg genannt. Dem ist an der Nordseite beträchtlich abfallender Oberteil des trapezförmigen nördlichen Hofes vorgelegt, an der Ost-, West- und Südseite mit Wohnflügeln umgeben, ursprünglich durch das sogen. Žizka-Tor zugänglich, der früher einen selbständigen Burgteil bildete. Gegenwärtig fehlt hier seine bauliche Abtrennung vom unteren Teil des großen nördlichen Burghofs, den an der Nord- und Nordostseite der Mauerring der äußeren Befestigung mit drei Basteien und dem eingegliederten Torturm des dritten Burgtors umgibt. Dem ist ein kleineres Gebilde des Zwingers mit dem ersten und zweiten Tor vorgelegt, wovon unterwölbter Übergang zum Dachraum der außerhalb des Burgberings situierten Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit führte. Einen weiteren Teil bildet die Fortsetzung des äußeren Mauerrings mit zwei Mauertürmen an der West- und Südseite oberhalb der Kontreskarpe des inneren, überwiegend im Felsen ausgehauenen Grabens (der auch die Ostseite der Burg umläuft). An der westlichen und südwestlichen Außenseite ist schließlich der äußeren Befestigung äußerer Graben vorgelagert, mit einem weiteren, in diesem Fall überwiegend aufgeschütteten äußeren Erdwall.

Die Charakteristik der äußeren Burgbefestigung in der erwähnten Monografie von D. Menclová aus dem J. 1960 blieb bislang ihre gründlichste veröffentlichte Bearbeitung und infolge dessen hatte sie für eine lange Zeit Ansicht auf ihre Wertung bestimmt. Den Ausbau des nördlichen Teils der Befestigung sagte sie an eine bedeutende Persönlichkeit der Periode des Königs Wladislaw Půta Švihovský von Riesenberg (gest. 1504) zu, jenen des westlichen und südlichen Abschnitts seinen Söhnen, die infolge Geldmangels ihre Absicht nicht zu verwirklichen schafften.

Mit Rücksicht zur Gestaltung einzelner Abschnitte, die am ehesten den verhältnismäßig selbständigen Mikrophasen entsprechen, lässt sich ein bestimmtes Bauvorgangsmodell formulieren. Den Ausgangspunkt bildet die Schlüsselstelle an der Nordwestseite mit dem Anschluss des nördlichen und westlichen Befestigungsteils, wobei die dendrochronologische Datierung eine bedeutende Stütze darstellt.

Absolut datiert ist die westliche Bastei der nördlichen Befestigung – ein kleiner Balken im Oberteil des auf ihrer Mauerkrone stehenden Türmchens stammt aus dem im Sommer 1509 gefällten Baum. Die Tatsache, dass der Baum im Sommer statt der üblichen winterlichen Periode gefällt worden war, ebenso wie dass der ein kleines Pultdach tragen-

de Balken keine anspruchsvollere Zimmerarbeit darstellte, lassen die Vermutung zu, dass ähnlich wie beim freitragenden Gerüst das frische Holz gleich ohne mehrjähriges Austrocknen verwendet wurde. Das Jahr 1509 hätte somit den Bauabschluss der westlichen Bastei und wohl auch den Ausbau der anschließenden Kurtine datiert.

Am äußeren Ringmauerhaupt ist es deutlich, dass die nordwestliche Kurtine in ihrer vollen Höhe mit außer einem kleineren aus Backstein gemauerten Abschnitt hinter das Mauerhaupt der westlichen runden Bastei einläuft. Abgesehen von dem älteren, in unteren Partien dieser Kurtine erhaltenen Mauerabschnitt mit Schießscharten erscheint die relative Chronologie so, dass man diese Mauer zunächst beim Bau der neuen Befestigung erweitert und erhöht hatte, und zwar in die der Mauerkronenhöhe des benachbarten Mauerturms entsprechende Höhe, der später mit einer Baufuge angeschlossen wurde. In der Zwischenzeit errichtete man eine Trennmauer mit Durchgang zum inneren Graben. An das schon fertige innere Mauerhaupt der runden Bastei schloss man die erste Bauphase der Arkaden an.

Mit dem Ausbau des mit einem Holzträger absolut in die Periode Winter 1509/Sommer 1510 datierten Oberteils der Trennmauer wurde wohl die Arkadenerweiterung synchronisiert, denn das Mauerwerk des Überbaus beinahe den ganzen Raum oberhalb der älteren Arkaden einnahm. Zugleich errichtete man den oberen, mit diesem Überbau verbundenen Teil der nordwestlichen Kurtine.

Aus den zusammengefassten Erkenntnissen lässt es sich von einem verhältnismäßig raschen, wohl etwas chaotischen Bauvorgang überlegen, wobei zwischen der zweiten Mikrophase (Ausbau der westlichen runden Bastei) und der fünften in der Reihe (Überbau der Trennmauer) höchstens ein Jahr verlief, und das erscheint als unreal. Lässt man zu, das Gerüstholz wäre trocken, im Winter gefällt und übliche Zeit lang gelagert, hätte dann eine jede der Mikrophasen einer Bausaison entsprochen.

Aus der Beziehung zwischen der nordwestlichen Kurtine und der westlichen Bastei der nördlichen äußeren Befestigung kommt die zeitliche Priorität der nordwestlichen Kurtine heraus und ähnlich aus dem gegenseitigen Verhältnis zwischen dieser Kurtine und dem polygonalen Mauerturm ist es deutlich, dass sie an den Mauerturm sekundär angeschlossen war. Im Gegensatz zu Schlüssen der bisherigen Literatur verlief der Ausbau der äußeren Befestigung nicht von Nordwesten nach Süden im Uhrzeigersinn, sondern wenigstens in dieser Partie in der Gegenrichtung. Ferner bietet die Ausstattung beider Mauertürme des westlichen Teils der Außenbefestigung mit gleich gestalteten Schießkammern für die schwersten Handfeuerwaffen einen Stützpunkt dar; aus der Ausstattung kann man einen kurzen Zeitabstand zwischen deren Ausbau abschätzen. Jene drei (zwar vollendeten) weniger sorgfältig ausgeführten Kammern in der Kurtine zeugen zu ihrem Ausbau in dichter Anknüpfung an Vollendung beider Mauertürme.

In anschließenden Abschnitten an beiden Seiten dieser zu übrigen Teilen der Befestigung unterschiedlichen Partie wurden die Schießschartengewände am ehesten nicht eingefasst. Mit Sicherheit lässt es sich an der südlichen Schießscharte der nordwestlichen Kurtine zwischen ihnen betrachten, an der benachbarten, ebenfalls wie bei der einzigen Kammer der südwestlichen Kurtine ist die Fundsituation nicht klar genug, um die eindeutigen Schlüsse von der ursprünglichen Ausstattung zu ziehen. Im Fall des letzterwähnten Abschnitts ist es wenigstens verblüffend, dass er bloß die eine Schießkammer enthält.

Der folgende und letzte Abschnitt in der südlichen Richtung enthält hingegen mehrere begonnene Schießkammern, die jedoch nie den Betriebszustand erreichten, denn die geböschte Mauer, in deren Linie sich ihre Ausmündungen hatten öffnen sollen, wurde nicht verwirklicht. In diesem Teil wurden zwar die Schießkammern auf dem zweiten Höhen-niveau vorbereitet, aber man verzichtete während des Ausbaus auf diese Absicht. Hingegen entbehrt in diesem Abschnitt die Mauer weiterer Mauertürme und zeigt keine Spuren nach ihrem beabsichtigten An-schließen. Der mögliche Zeitabstand, in dem die Bauarbeiten der zuletzt erwähnten zwei Mikrophasen fortgeführt wurden, lässt sich kaum näher abschätzen.

Der endliche Eindruck der Konzeption dieses Teils der Befestigung kann trotz ihren monumentalen Maßen nicht als etwas verlegen bezeichnet werden und lässt sich offenbar nicht auf einfache Weise abschließend von wirtschaftlichen Schwierigkeiten der Bauherren ableiten,

wie es die bisherige Literatur mechanisch tat.

Vom Gesichtspunkt der Qualität stellen beide Mauertürme des westlichen Mauerabschnitts und die Kurtine zwischen ihnen den zweifellosen Bauproduktionsgipfel dar, obwohl ihre Ausstattung zur Aktivverteidigung nicht gleichwertig ist. Das bezeugt auch die der Gestaltung und Behandlung der äußeren Verputzung gewidmete Pflege. Schon da begegnet man zwar einer bestimmten Nachlässigkeit im Anschluss des polygonalen Mauerturms an die erwähnte Kurtine; das lässt sich aber nicht für ein ausdrücklich die Befestigungsfunktion degradierendes Element halten. Anderswie ist das freilich mit dem Anschließen der nordwestlichen Kurtine zum polygonalen Mauerturm und mit ihrer vermutlich ganz problematischen Ausstattung mit einem Schießkammerpaar, sowohl auch mit der in dieser Hinsicht ungenügenden Ausstattung der südwestlichen Kurtine zur Aktivverteidigung. Versuch einer Ausbesserung lässt sich im Gegenteil an der südlichen Mauer betrachten, die Idee wurde aber rasch verlassen.

Die Interpretierung dieser auffallend kontrastierenden Eigenschaften einzelner Mikrophasen ist schwierig, denn der Ausbau eines Bauwerkes vom ungewöhnlichen Umfang der Bauarbeiten wurde bestimmt von einer Reihe verschiedener Faktoren determiniert, allerdings der abgründige Qualitätsunterschied der aneinander anschließenden Abschnitte lässt sich kaum anders erklären als mit der direkten Teilnahme des Urhebers der verwirklichten Lösung und seiner Aufsicht über den Bauvorgang in den Anfangsphasen, und im Gegensatz mit seiner Abwesenheit in den folgenden Saisons, als die Bauleitung offenbar auf lokalen, sowohl die ganze Konzeption des Werkes als auch den Zweck einzelner Details zu begreifen unfähigen Handwerkern blieb.

Die Absicht den südlichen Mauerabschnitt mit Schießkammern in zwei übereinander situierten Reihen auszustatten möge eine bestimmte Intervention einer belehrten Person bezeugen, am ehesten aber eines anderen Meisters als des Autors des westlichen Abschnittes. Die Realisierung allein bezeugt aber nicht, er hätte den Bau systematischer beaufsichtigt, registrierte Anomalien zeigen im Gegensatz zum wiederholten Missverständnis seines Plans, wenn nicht gerade Gleichgültigkeit im Verhältnis zu ihm.

Zu ähnlichen Schlüssen führt die Betrachtung über die Verwirklichung der unterschiedlich konzipierten nördlichen Befestigung der Burg, deren ganz außerordentliche auf die Mittelachse komponierte Anlage keine unmittelbare Analogie hat. Mit Rücksicht zur Determinierung sowohl durch die Geländelage als dem vorherigen Ausbau erscheint als äußerst unwahrscheinlich sie wäre aufgrund eines importierten Plans ausgeführt. Die ungewöhnliche Grundrisslösung bezeugt aber, dass der Autor der Befestigung die Burg besucht hatte und das einheitlich gelöste Befestigungswerk der konkreten Bedingungen gemäß entwarf. Betreffs der Ausstattung dieses imposanten Bauwerkes lässt es sich beurteilen, dass der Autor am ehesten beim eigenen Ausbau nicht anwesend war oder den Bau selbst am Baubeginn verließ, denn auch darauf erscheinen Zeichen absoluten Missverständnisses und Rustikalisierung. Es ist nicht bei der ungenauen Ausmessung des Grundrisses der mittleren Bastei in der Achse der Anlage zu sehen, denn ähnliche Messfehler waren bei damaligen Bauten keine Ausnahme, aber vor allem in dem Verzicht auf konsequente Ausführung der Schießkammern auf die effektive Aktivverteidigung ermöglichende Weise und in der Aufhebung mehrerer nicht fertiger Kammern. Schwierig lässt sich der offenbar im Unterschied zu überwiegenden Teilen der äußeren Befestigung konsequent mit hoher Qualität ausgeführte östliche runde Turm in die Relativ-, geschweige in die absolute Chronologie einordnen.

Aus dem Gesichtspunkt des Bauvorgangs an der nördlichen äußeren Befestigung der Burg Rabí zeigt ihre östliche Bastei eine am meisten verwickelte, unter heutigem Erkenntniszustand kaum im ganzen Ausmaß erfassbare Entstehung. Einige Indizien zeigen zu einer möglichen Planänderung, die unteren Partien der Bastei mögen noch vor dem Baubeginn das einheitliche an die Mittelachse großartig komponierten Gebildes schon teilweise erbaut worden sein.

Obwohl lediglich eine absolute Teildatierung der äußeren Befestigung der Burg Rabí zur angemessenen Vorsicht zwingt, scheint es auf Grund bisheriger Analyse, dass dem Půta Švihovský († 1504) ganz verlässlich nur die Verbindung zwischen der Burg und der Kirche zugesagt werden kann, wobei es nicht klar ist, ob der untere Zwingerteil nur kurz davor befestigt wurde oder ein Werk der Půta's Vorgänger sei. In der Lebenszeit von Půta mag man wohl im Zwinger weitere Bauarbeiten unternehmen haben, etwa den Bau des dritten Torturmes. Sei die Betrachtung vom aufeinander folgenden Anwachsen der äußeren Befestigung

richtig, scheint sie überwiegend Werk der Půta's Söhne Břetislav und Wilhelm zu sein.

Man möge aber von einer Analogie mit der Burg Švihov (Schwihau, Bez. Klatovy) nachdenken, die den weiteren zwei Söhnen von Půta (Heinrich und Wenzel) zufiel. Eine bedeutende Rolle spielt hier die auffallende Übereinstimmung der Maßen des größten, östlichen Mauerturmes von Švihov und jenes polygonalen in Rabí, die hinsichtlich der engen Verwandtschaft ihrer Bauherren kaum zufällig sein konnte. Der Grundriss des Mauerturmes in Švihov mit konstanter Mauerstärke des ganzen Umrisses bezeugt einen qualitativ höheren Standard der Ausführung als die etwas ungewöhnliche Lösung in Rabí mit unterschiedlichen inneren und äußeren Umrissen. Daraus lässt sich aus einer geringen zeitlichen Priorität des Mauerturmes in Švihov schlussfolgern, ob er als schon angefangener Bau oder vielleicht nur im Stadium der Pläne ein Muster für den ähnlichen Bau in Rabí gewesen sein mag, während die umgekehrte Beziehung kaum als wahrscheinlich erscheint. Davon lässt sich ein bemerkenswerter Schluss ziehen, der Ausbau der äußeren Befestigung von Rabí könnte kaum vor 1505, bzw. 1506 begonnen sein.

Versucht man diese Schlüsse mit der absoluten Datierung erwähnter Befestigungsteile aus Rabí zu verbinden, möge es bedeuten, dass bis 1509 (wahrscheinliche Vollendung des Türmchens auf der westlichen Bastei) auf diesem Abschnitt mindestens 5 Mikrophasen verliefen – sowohl der polygonale als auch mit Rücksicht auf verwirklichte Ausstattung der Halbkreismauerturm, der Kurtinenabschnitt zwischen ihnen, überwiegender Teil der nordwestlichen Kurtine und anschließende westliche Bastei der nördlichen Befestigung. Setzen wir die Entstehung der Trennmauer mit dem Durchgang zum inneren Graben und des Ausbaus der nordwestlichen Kurtine im gleichen Zeitintervall voraus, entsprechen weitere Mikrophasen (Errichtung beider Teile der Arkaden, des oberen Teils der Trennmauer und Vollendung der nordwestlichen Kurtine) der Anwendung ausgetrockneten Holzes von dem im Winter 1509/1510 gefällten Baum bei der letzten von ihnen bereits dem Abstand von einigen, zur Holzaustrocknung notwendigen Jahren. Angesichts des verhältnismäßig geringen Bauarbeitenausmaßes im Rahmen letzterwähnter Mikrophasen lassen sich weitere parallele Bauarbeiten, wohl an restlichen Teilen nördlicher Befestigung voraussetzen.

In diesem Zusammenhang soll man die Zeichnung von Willenberg in Betracht nehmen, die sowohl den sichtbaren Abschnitt der südlichen Mauer als wohl auch den polygonalen Mauerturm ohne Fachwerkwehrgänge darstellt, was D. Menclová für Beweis der Nichtvollendung dieser Befestigungsteile hielt.

Mit Rücksicht auf oben geschilderte vorausgesetzte Entstehung der westlichen Befestigung erscheint der Verzicht auf den Wehrgang auf dem polygonalen Mauerturm als höchst unwahrscheinlich. Soll es sich nicht um die Mängel an der Seite des Autors handeln, müsse man die Verschwindung des Wehrgangs noch im Laufe des 16. Jahrhunderts zulassen.

Der Fortgang der Arbeiten, besonders an der nördlichen Befestigung, sowie auch der Ausbau des runden Turmes lassen sich nach einzelnen Mikrophasen und den ihnen eventuell entsprechenden Bausaisons ohne Hilfe der absoluten Datierung nicht folgen oder abschätzen.

Das tragische, in der Literatur oft erinnerte Dilemma der Befestigung von Rabí lässt sich eher als im Baustopp wegen der (niemals eindeutig in Quellen bewiesenen) wirtschaftlichen Gründe in einem abgründigen Unterschied zwischen einem qualifiziert entworfenen Bauwerk und seiner Ausführung, stellenweise variierenden zwischen der Verstümmelung und dem fehlenden Begreifen bis zur ostentativen Interesselosigkeit bezüglich seiner praktischen Anwendbarkeit sehen.

Die westliche Befestigung mit einem Mauerturmpaar stellt bestimmt in mitteleuropäischen Verhältnissen aus dem Gesichtspunkt der Konzeption einen sehr guten Durchschnitt dar. Ein gewisser oben erwähnter Zusammenhang mit Švihov möge zu schon angedeuteten Versuchen ihre Urheberschaft an Benedikt Ried zuzuschreiben führen, aber sichere Belege dafür sind nicht vorhanden und sie lassen sich auch nicht aus den an Ried zugeschriebenen Bauten ableiten, die zur Befestigung der Prager Burg angehören. Als ein gelungener und wenigstens in einheimischen Zusammenhängen überdurchschnittlicher Bau lässt sich der östliche runde Turm schätzen, der obwohl wahrscheinlich lediglich zur Anwendung schwerer Handfeuerwaffen ausgestattet, vergleichbar mit der Kategorie der Batterietürme ihrer Zeit vergleichbar ist und erträgt den Vergleich mit dem etwas späteren Batterieturm Kotnov in Tábor aus den 40. Jahren des 16. Jahrhunderts.

Im Mitteleuropa gegen Anfang des 16. Jahrhunderts bildet die nörd-

liche Befestigung von Rabí zweifellos eine außerordentliche Lösung. Unklar bleibt Zweck beider Türmchen an ihren Seiten. Es ist klar aus ihrem Verhältnis zur Mauer, auf deren Krone sie stehen, dass sie in keinem Fall zu Flankierbeschuss der Kurtinen dienen konnten, denn sie sind nicht vor ihr Mauerhaupt ausgestreckt. Grundsätzlich ist jedoch ihre Bedeutung, bzw. jenes westlichen von ihnen, für die Stileinordnung der Befestigung. Die dreiarmlige Treppe im Innenraum des Türmchens stellt eine ungewöhnlich fortgeschrittene Renaissancelösung der Vertikalkommunikation, die eine zeitgenössische mit jener ausgeführten im Monumentalmaßstab im Ludwigsflügel der Prager Burg ist. Ähnlich die große Mauerböschung, obwohl nicht im ursprünglich abgesehenen Ausmaß verwirklicht, zeigt offenbar zur Stilherkunft in der welschen Renaissance.

Eine bemerkenswerte Innovation stellen auch die zwei übereinander situierten Wehrgänge, wovon aber der obere, auf Holzstützen ausgekragte mit dem Renaissancegrundriss des Baus im Anschluss auf die in den transalpinen Ländern üblichen Lösungen kontrastiert.

Keine nähere Analogie der Befestigung von Rabí lässt sich aber auch im bayrisch-österreichischen Donauland suchen, wo man lediglich Analogien der traditionellen ausgekragten Wehrgänge begegnet, wie sie wohl auch in böhmischen Ländern in Fachwerk- oder Blockbauweise überwogen. Mit Rücksicht zu Ergebnissen bisheriger Forschung lässt es sich daher ganz verlässlich die gewöhnliche Stileinflusssphäre ausschließen, aus der der architektonische Ausdruck spätgotischer Bauten der benachbarten Gebiete Böhmens dank regen Grenzkontakten und bereits in jener Zeit bedeutend mitbestimmt war.

Die ganze streng symmetrische Komposition zeugt von der Schulung und Ambitionen ihres Autors und hat nichts mit Anlage der transalpinen spätgotischen Fortifikationen gemeinsam, mit denen diese Phase der Befestigung von Rabí verglichen war, einschließlich der Werke Benedikt Rieds. Die bestehenden älteren Befestigungsbauten, die dieses Bauwerk ersetzte, hatten wesentlich ihren Verlauf bestimmt, ebenfalls wie die Geländekonfiguration, diese schwierige Aufgabe löste der unbekannte Autor zweifellos auf meisterlich Weise. Für den ungewöhnlichen Dreiblattgrundriss ist es zwar nicht gelungen eine Analogie auch in der welschen Renaissance zu finden, wo einen Turm oder eine Bastei in der Achse der symmetrisch angelegten Befestigungen zwei weitere, das effektive Flankieren ermöglichende Einheiten an Rändern begleiten. Damit erscheint eine schwierige Frage: auf welche Weise wurden diese Ideen nach Böhmen vermittelt?

Den Kontakt mit Renaissance-Italien belegt schon die bedeutende Mission von Půta Švihovský im J. 1487, der zusammen mit Johannes Hasištejnský von Lobkowitz an einer Italienreise mit diplomatischer Botschaft zum Papst Innocentius VIII. teilnahm; die Beweise für einen so frühen Import der Renaissancearchitektur nach Südwestböhmen stehen jedoch nicht zu Verfügung, und die oben gezogenen Schlüsse zeigen zur Zeiteinordnung nahezu um eine Generation später. Auch die ungarische Vermittlung fällt fort, obwohl die bisherige sowohl einheimische als auch ausländische Literatur die Schlüsselrolle des ungarischen königlichen Hofes bei Vermittlung erster Erscheinungen der Renaissance in die böhmischen Länder anerkennt.

Auf Grund der oben zusammengefassten Ermittlungen und Betrachtungen lässt sich mindestens der Arbeitsschluss ziehen, der Autor des Entwurfs der nördlichen Befestigung der Burg Rabí wäre am ehesten ein in der italienischen, bzw. westeuropäischen Befestigungsbaukunst genau orientierter Meister, dessen Wirkung in der Burg so kurz war, dass er nicht im Stande war die Bauarbeiten zu beaufsichtigen.

Die Inkonsequenz und Verstümmelung der beabsichtigten Lösungen möge wirklich Ausdruck des tatsächlichen Dilettantismus bei der Bauleitung gewesen sei, aber diese im großen Ausmaß erscheinenden Exzesse können auch dazu zeigen, das Hauptinteresse der Bauherren möge zu einem anderen Ziel als Erbauung einer kampfbereiten Festung gerichtet worden sein, obwohl das die bisherige Literatur mehr oder weniger automatisch vorausgesetzt hat. Diesem etwas im Widerspruch zur traditionellen Ansicht auf die Funktion der Befestigung zwischen Gotik und Renaissance stehenden Hinblick entspricht wohl auch ein Paar der neu identifizierten großen blinden, zur Verteidigung der Burg zwecklosen Pechnasen.

Auf Grund der genannten Tatsachen soll man auch mit einer gewissen Vorsicht die alternative Interpretierung der zum Baustopp führenden Ursachen zulassen ohne dass der gebaute äußere Mauerring abgeschlossen wäre. Trotz der bestimmten negativen Rolle der hohen Baukosten ist es nicht ausgeschlossen, die Hauptursache hätte in der

Befriedigung der Bauherren beruht, dass das schon verwirklichte Werk im genügenden Maß für entsprechendes Sinnbild ihrer Macht und Gesellschaftsstatus gehalten werden konnte.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Rabí, Burg. Luftaufnahme von Südosten, wahrscheinlich 1925. Unter dem Palasnordostflügel gut deutlicher großer Schuttkegel aus den Räumungsarbeiten in der Burg. (Archiv von J. Varhaník)

Abb. 2: Rabí, Burg. Luftaufnahme von Nordosten (Postkarte, Foto J. Kavale).

Abb. 3: Rabí, Burg. Nördliche äußere Befestigung, östliche Bastei mit unterem Zwingerteil. Foto J. Gryc, 1981, Archiv NPÚ ÚOP Plzeň (Nationales Denkmalpflegeinstitut, Arbeitsstelle Pilsen).

Abb. 4: Rabí, Burg. Erstes Burgtor nach den Eingriffen aus dem J. 1923 (Foto Tůma, 1963, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen).

Abb. 5: Rabí, Burg. Untere Zwingerpartie mit dem ersten Tor von Süden (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 6: Rabí, Burg. Die von Süden an die Zwingermauer zugefügten Strebpfeiler. Der erste mit einer Putzschicht an der Stirnseite diente als Pfeiler der Brücke zum Kirchendachraum (Foto Tůma, 1963, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen).

Abb. 7: Rabí, Burg. Nördliche äußere Befestigung, geböschte Mauer des östlichen Abschlusses im Zwinger hinter dem 1. Burgtor (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 8: Rabí, Burg. Orthogonalansicht des nordöstlichen Burgteils mit der östlichen Bastei und dem Zwinger von Osten. Im Vordergrund Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit, dahinter Haus Konskr.-Nr. 54 mit verblendetem Fenster des 2. Tores im Giebel, links ein Zubau. Hinter dem 3. Torturm links das Türmchen der westlichen Bastei der nördlichen Befestigung (nach der Aufnahme aus dem J. 1966 aus dem Archiv NPÚ ÚOP Pilsen und der anderen Dokumentation, erheblich ergänzt und korrigiert).

Abb. 9: Rabí, Burg. Nische mit einem Fenster und einem verblendeten kleinen Portal hinter dem ersten Tor (Foto J. Varhaník, 2004).

Abb. 10: Rabí, Burg. Zweites Burgtor, Rest der Nordostfassade mit einem Spaltenfenster und einem verblendeten rechteckigen Fenster (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 11: Rabí, Burg. Zweites Burgtor, Detail von zwei erhaltenen Gewändeteilen und dem Riegelbalkenlager (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 12: Rabí, Burg. Erhaltener Abschnitt des inneren Mauerhauptes der Stirnmauer des 2. Tores mit einem verblendeten Fenster und einer Nische an Stelle seiner Laibung, unten Riegelbalkenscheidennegativ (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 13: Rabí, Burg. Zwingergrundriss. Links Zwingeroberteil und Dachraum des Hauses Nr. 54, in der Mitte unteres Niveau des nordwestlichen Teils desselben Hausgeschosses mit Riegelbalkenscheidennegativ, rechts unterer Zwingerteil mit Hauskeller: 1 – älteres gotisches, bei der archäologischen Forschung freigelegtes, zum älteren Mauerring angehöriges Mauerwerk, 2 – älterer Teil des 2. Tores und näher undatierbare Mauer des unteren Zwingerteils, 3 – Ergänzung des 2. Tores, 4 – Hauptausbau der äußeren Befestigung mit dem 3. Tor, 5 – Umgestaltungen des Wachtraumes am 2. Tor, 6 – spätere nachmittelalterliche Eingriffe und Änderungen aus verschiedenen Perioden (nach der Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen, ergänzt, korrigiert).

Abb. 14: Rabí, Burg. 2. Tor, rechter Stirnmauerteil (Foto J. Varhaník, 2004).

Abb. 15: Rabí, Burg. Runder Turm von Süden (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 16: Rabí, Burg. Runder Turm von Norden (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 17: Rabí, Burg. Runder Turm, Schnitt mit Ansicht nach Norden (nach der Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen).

Abb. 18: Rabí, Burg. Runder Turm, Grundriss vom 1. (links) und 2. Geschoss (nach der Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen, korrigiert).

Abb. 19: Rabí, Burg. Runder Turm, Ausmündung der östlichen Schießkammer im ersten Geschoss. Aus der ursprünglichen, nachträglich erheblich vergrößerten Öffnung blieb nur der Aussparungssegmentbogen erhalten. Die Verblendung mit der mit einem Betonsturz überdeckten Schießscharte stammt erst aus der Zwischenkriegsperiode (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 20: Rabí, Burg. Runder Turm, die nach Nordosten gezielte Schießkammer im 2. Geschoss (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 21: Rabí, Burg. Runder Turm, Hofseite, in der unteren Partie ältere Ringmauer. An der Putzschicht deutliche Abdrücke vertikaler Träger einer überdeckten Galerie in der Höhe des 3. Geschosses (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 22: Rabí, Burg. Pechnase in der Nähe des Žizka-Tors (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 23: Rabí, Burg. Blick von oben in die Öffnung der Pechnase in der Nähe des Žizka-Tors (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 24: Rabí, Burg. Blinde Pechnase an der Nordfassade des nordöstlichen Palas (Foto J. Varhaník, 2005).

Abb. 25: Rabí, Burg. Nordöstlicher Palas, Nordfassade, in der Achse eine im

Mauerwerk des älteren Turmes ausgebrochene blinde Pechnase (Foto J. Varhaník 2005).

Abb. 26: Rábí, Burg. Großer Burghof von Westen. Rechts eine Pechnase mit gemauertem aus dem Mauerhaupt ausladendem Vordach in der Nähe des Žizka-Torfragments, im Hintergrund links im unteren Palashoffassadenniveau ein ähnlich gestaltetes, aber blindes Gebilde (Foto J. Gryc, 1973, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen).

Abb. 27: Rábí, Burg. Westliche Mauer des nordöstlichen Palas, ursprünglich eine blinde Pechnase, zum Besucherdurchgang umgestaltet (Foto J. Varhaník 2005).

Abb. 28: Rábí, Burg. Nördliche Außenbefestigung, Grundriss nach der Aufnahme aus dem J. 1966, teilweise korrigiert und ergänzt. Kreuzschraffiert – Mauerwerk der Teile der älteren äußeren Ringmauer, punktiert – Verblendungen aus verschiedenen Perioden (nach der Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen, korrigiert, ergänzt).

Abb. 29: Rábí, Burg. Anschluss der Arkaden zur westlichen Bastei der nördlichen äußeren Befestigung (Foto J. Varhaník 2004).

Abb. 30: Rábí, Burg. Laibung einer kleineren Schießscharte beim polygonalen Mauerturm. Rechts die beim Anschluss der Kurtine nicht benützten Mauerwerksläufe (Foto J. Varhaník 2004).

Abb. 31: Rábí, Burg. Äußere Befestigung an der Nordwestseite, Ansicht des inneren Mauerhauptes und zusammenhängende Schnitte. Von rechts nach links – Schnitt durch die Trennmauer mit Durchgang und anliegenden Arkaden, nordwestliche Kurtine, Innenraum des an der Außenseite polygonalen Mauerturmes, Schnitt durch die Schießscharte an seiner Südseite. Analytische Auswertung s. Abb. 29.

Abb. 32: Rábí, Burg. Grundriss der nordwestlichen Kurtine und der Trennmauer mit Arkaden. 1 – älteres gotisches Mauerwerk verschiedener Phasen, 2 – wahrscheinlich älteres gotisches Mauerwerk, 3 – erste Etappe der Arkaden, 4 – zweite Etappe der Arkaden, 5 – Verblendung an Stelle der Schießkammerstirn (nach der Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen, korrigiert, ergänzt).

Abb. 33: Rábí, Burg. Nordwestliche Kurtine, Ansicht aus der inneren Burg. Foto J. Varhaník 2004.

Abb. 34: Rábí, Burg. Durchgang in der Trennmauer zum inneren Graben, Detail. Foto J. Varhaník 2005.

Abb. 35: Rábí, Burg. Westliche Kurtine, Ansicht vom Wohnturm zu. Foto J. Varhaník 2004.

Abb. 36: Rábí, Burg. Grundriss des westlichen Teils der äußeren Befestigung mit polygonalem und halbrundem Mauerturm, Zwischen- und südwestlicher Kurtine. Kreuzschraffiert – Mauerwerk des älteren äußeren Mauerrings, punktiert – Verblendungen der Schießscharten in der bestehenden Befestigung. Nach der Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen, korrigiert, ergänzt.

Abb. 37: Rábí, Burg. Grundriss der südlichen äußeren Ringmauer. Punktiert – Verblendungen der Stirnseite nicht vollendeter Schießkammern. Nach Aufnahme aus dem J. 1966, Archiv NPÚ ÚOP Pilsen, korrigiert, ergänzt.

Abb. 38: Rábí, Burg. Baufläche zwischen südwestlicher Kurtine und südlicher Ringmauer, Ansicht vom inneren Graben. Foto J. Noll 2005.

Abb. 39: Rábí, Burg. Ecke zwischen westlichen Kurtine und axialer Bastei der nördlichen Befestigung mit nicht benützten Schmarzen an der Stirnseite des Kurtinenmauerwerks. Foto J. Varhaník 2004.

Abb. 40: Rábí, Burg. Objekt südlich von der Burg, umgeben mit Erdwall hüfisenförmigen Grundrisses. Foto J. Varhaník 2005.

Abb. 41: Rábí, Burg – Abschnitt des 2. und 3. Tors, Lokalisierung der archäologisch kontrollierten nummerierten Sonden der IG (ingenieur-geologischen) Untersuchung mit Auszeichnung der mittels archäologischer Forschung festgestellten Situationen: schräg schraffiert – freigelegte Mauerkrone, waagrecht strichschraffiert – 2 mit Mörtel ausgestrichene Abdrücke nach ersten Portalgliedern des 2. Tors in der ersten Etappe seiner Existenz, Dreiecke in der Fläche – feste Steine mit Mörtel, feine Punktierung – Felsenuntergrund, grobe Punktierung – Kiespflasterung des Zugangsweges, x – seichter Betonschacht. Nach dem Projekt der Untersuchungsarbeiten von Ing. Adamovský (SÚRP MO Prag) teilweise korrigiert und ergänzt von L. Krušinová.

Abb. 42: Rábí, Burg – Sonde Nr. 26, Anblick AB und Profil A'A. Gemauerte Konstruktionen und Schichten: schräg schraffiert – äußeres Mauerwerk des südwestlichen Zubaus zum 2. Tor (Nr. 54), senkrecht schraffiert – Ziegelsteinbrocken, waagrecht schraffiert – Mörtel, punktiert – Felsenuntergrund, x – Gründungsfuge. Messpunkte vom System BpV – Geoindustria Stržbro, Ing. Macourek. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 43: Rábí, Burg – Ansicht der Sonde Nr. 49 bei der Südwestecke des Gebäudes beim 2. Burgtor, Juni 1986. Foto J. Gryc, Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nr. 174 220.

Abb. 44: Rábí, Burg – Sonde Nr. 27, Grundriss und Profile A'A und BB'. Gemauerte Konstruktionen und Schichten: waagrecht schraffiert – verputztes Mauerwerk des südwestlichen Zubaus des Gebäudes beim 2. Tor, schräg schraffiert – feste, mit Mörtel gebundene Steine, punktiert – dunkelbraune, Kohlen enthaltende Lehmsschicht im Profil A'A, 1 – dunkle humose Schicht,

2 – brauner gemischter Schutt von Steinen, Ziegelstein- und Hohllochziegelbrocken, 4 – Mörtelausstrich, 5 – im Grundriss und Profil BB' Teil einer freigelegten Mauer, im Profil A'A Nr. 15 – braune lockere Sandschicht mit Hohllochziegelbrocken, 9 – feine gelbe Sandschicht, die Schichten 15 und 9 überdeckten beim Profil BB' die Mauerkrone aus dem Mörtelausstrich und den Steinen im Mörtel, deren Oberfläche ist kotiert und abgemessen von der Seehöhe 504,43 m, o – Flussskiespflasterung, festgestellt auch in Sonden Nrr. 28, 29, 30, 33 und 35. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 45: Rábí, Burg. Blick zum Grundriss der Sonde Nr. 29 vom Durchgang durch das 2. Tor in der 1. Etappe seiner Existenz. Oben Mauer samt Vorgrund, die höher am Felsabhang an die Befestigung des östlichen Teils der Burg angeschlossen ist. Rechts Abdrücke nach dem oberhalb eines Granitquaders mit Auskehlung zur Lagerung der Hebebrückenachse aufgesetzten Torgewände. Burgeinwärts gepflasterte Eingangskommunikation. Foto L. Krušinová 1985, Negativ Nr. 171 836.

Abb. 46: Rábí, Burg. Sonde Nr. 29, Grundriss mit Auszeichnung wichtiger Punkte, gemessen vom Punkt in der Seehöhe 504,7 m, Profil C'A' mit Projektion des Granitquaders, Profile CC', AA', AB. Gemauerte Konstruktionen und Schichten: schraffiert von rechts nach links – Mauer des 2. Tors mit dem teilweise abgebröckelten Innenwandmauerwerk, schraffiert von links nach rechts – Vorgrund der Mauer des 2. Tors, punktiert – Felsenuntergrund, 1 – dunkle humose Schicht, 2 – harter brauner gemischter Schutt mit Steinen, Ziegelstein- und Hohllochziegelbrocken, 3 – Flussskiespflasterung, 4 – Torgewändeabdruck, mit Mörtel ausgestrichen, 5 – Granitquader mit einem Ritz, obere Fläche in der Pflasterungshöhe, 6 – weiße kalkhaltige Schicht mit Mörtel und Ziegelsteinbrocken, 8 – dunkelbraune, Kohlen enthaltende Lehmsschicht, 11 – Durchmischte Schicht mit Ziegelsteinbrocken, Mörtel und Kohlen, 12 – hellbraune Schicht mit Mörtelmasse, kleinen Steinen und Hohllochziegelbrocken. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 47: Rábí, Burg. Freigelegte Situation des nördlichen, der ersten Entwicklungsetappe zugeordneten Teils der Stirnseite des 2. Tors. Versuch einer fotogrammetrischen Aufnahme des Grundrisses der Sonde Nr. 35. Foto L. Krušinová 1985, aus zwei Negativausschnitten zusammengesetzt, Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen.

Abb. 48: Rábí, Burg. Freigelegte Situation des westlichen, der ersten Entwicklungsetappe zugeordneten Teils der Stirnseite des 2. Tors, Ansicht von Nordwesten, Versuch einer fotogrammetrischen Aufnahme des Grundrisses der Sonde Nr. 29. Foto L. Krušinová 1985, aus vier Negativausschnitten zusammengesetzt, Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen.

Abb. 49: Rábí, Burg. Blick zum Grundriss der Sonde Nr. 35 vom Durchgang des 2. Tors in seiner 1. Bauetappe: in der Mitte Mauerhaupt, links übergehen in Destruktion mauerhauptlose Konstruktionen, links und unten deutlicher Torgewändeabdruck oberhalb des Granitquaders mit Auskehlung für die Hebebrückenachsenankerung, burgeinwärts schließt daran die mit einem großen, sonst mit kleinen Kieselstein gepflasterte Eingangskommunikation an. Foto L. Krušinová 1985, Negativ Nr. 171 837, Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen.

Abb. 50: Rábí, Burg. Sonde Nr. 35, Grundriss mit Auszeichnung wichtiger Punkte, gemessen vom Punkt in der Seehöhe 504,79 m, und Profile A'B', BB'. Gemauerte Konstruktionen und Schichten: von links nach rechts schraffiert – mauerhauptloses Mauerwerk, von rechts nach links schraffiert – Mauer des 2. Tors mit Mauerhaupt der Innenwand, punktiert – unter Nr. 6 im Profil bezeichnete Kalk enthaltende Schicht mit dem von Ziegelmehl rötlich gefärbten Mörtel, senkrecht strichschraffiert – an die mauerhauptlose Mauer anschließendes Backsteinmauerwerk, 1 – dunkle humose Schicht, 2 – brauner gemischter Schutt mit Steinen, Ziegelstein- und Hohllochziegelbrocken, 3 – Flussskiespflasterung, 4 – Torgewändeabdruck, mit Mörtel ausgestrichen, 5 – Granitquader mit einem Ritz und mehrmaliger Auskehlung, mit seiner oberen Seite in der Höhe der Pflasterung eingefasst, 6 – harte weiße Kalk enthaltende Schicht mit Mörtel und Ziegelsteinbrocken, 7 – braune Lehmssandschicht mit Steinen, Kalk, Kohlen, Ziegelstein- und Hohllochziegelbrocken, 11 – Gemisch mit Ziegelsteinbrocken, Mörtel und Kohlen, 12 – hellbraune Schicht mit Mörtelmasse, kleinen Steinen und Hohllochziegelbrocken. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 51: Rábí, Burg. Sonde Nr. 28, Grundriss, Profil AC mit Bezeichnung des Granitgewändeglieds (Nr. 1), des Vorgrundblocks aus Zement, Stein und Ziegelsteinbrocken (Nr. 2), mittelalterlicher Mauerwerke (Nrr. 3 u. 4), des späteren, auf dem Profil CD von links nach rechts schraffierten Mauerwerks (Nr. 5a aus Kieselstein mit Mörtel, 5b aus Backstein mit Mörtel, deutliche Baufläche tief unter die Mauerkrone Nr. 4) und Profile CD, BA. Beschreibung der Schichten: 1 – dunkle humose Schicht, 2 – brauner gemischter Schutt mit Steinen, Ziegelstein- und Hohllochziegelbrocken, 3 – rostfarbige Lehmssandschicht mit Mörtel und Ziegelsteinbrocken, 6 – harte weiße Kalk enthaltende Schicht mit Mörtel und Ziegelsteinbrocken, 7 – Lehmssandschicht mit Steinen, Kalk, Kohlen, Ziegelstein- und Hohllochziegelbrocken, 8 – dunkelbraune Lehmsschicht mit Kohlen, o – Flussskiespflasterung, 9 – feiner gelber Flußsand – Pflasterungsbett.

Abb. 52: Rábí, Burg. Sonde Nr. 28, westliche Ansicht der freigelegten Mau-

erkrone und des äußeren Mauerhauptes vom äußeren Fundamentgurt des 2. Tors. Rechts der Vorgrundblock aus Zement, Stein und Ziegelsteinbrocken (s. Abb. 11, Profil AC, Angabe 2) unter zwei Gewändegliedern, das untere von ihnen s. Abb. 11, Angabe 1. Foto L. Krušinová 1985, Negativ Nr. 171 827 Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen.

Abb. 53: Rabí, Burg. Sonde Nr. 30, Profile AA', A'B', mit Strichlinie eingezeichnetes Niveau der Vertiefung der Sonde im August 1985. Legende: punktiert – Felsen, von rechts nach links schraffiert – Mauerwerk des äußeren Fundamentgurts des 2. Tors. Schichtenbezeichnung: 1 – dunkle humose Schicht, 7 – braune Lehmsandschicht mit Steinen, Kalk, Kohlen, Ziegelstein- und Hohl-dachziegelbrocken, 8 – dunkelbraune Lehmschicht mit Kohlen, o – Flussskiespflasterung, 9 – feiner gelber Flußsand – Pflasterungsbett, 12 – hellbraune Schicht mit Mörtelmasse, kleinen Steinen und Hohl-dachziegelbrocken, 13 – feine hellbraune sandige Schicht, in die die Pflasterung am steilen Felsabfall gelegt ist, 14 – feiner brauner Sand zwischen den Kieselsteinen des untersten Pflasterungsniveaus, 16 – braune gemischte Schicht mit kleinen Steinen, Mörtel, Ziegelstein- und Hohl-dachziegelbrocken, 17 – hellbraune kompakte knollige Lehmschicht mit kleinen Steinen. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 54: Rabí, Burg. Sonde Nr. 33, mit Flussskies gepflasterte Fläche, Ansicht von Westen vom 3. Tor zu. Foto L. Krušinová 1985, Negativ Nr. 171853, Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen.

Abb. 55: Rabí, Burg. Sonde Nr. 33, Legende: von rechts nach links schraffiert – Mauer des 3. Tors, punktiert – Felsenuntergrund, o – Flussskiespflasterung, 10 – hellbraune lockere sandige Schicht mit Kalk, Mörtel und Hohl-dachziegelbrocken. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 56: Rabí, Burg. Sonde Nr. 34, Grundriss und Ansicht AA'. Legende: x – Ziegeln, Flächen mit Wellenlinie – einzelne Kalksteinblöcke, senkrecht schraffiert – Mörtelausstrich mit geglätteten Oberfläche, punktiert – Felsenuntergrund. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 57: Rabí, Burg. Sonde Nr. 34, Detailfoto der Gründungsfuge der auf dem Felsenuntergrund gegründeten Ringmauer am 3. Tor. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 58: Rabí, Burg. Sonde Nr. 34, Profil AC' und Projektionen der Schnitte des abfallenden Felsens EE', FF' und GG' ins Profil A'D'. Legende: Schraffierung von links nach rechts – die in der Fundamenthöhe in das Mauerwerk des 3. Tors eingebundene Ringmauer, Flächen mit Wellenlinie – einzelne große Kalksteinblöcke, Flächen mit Kreuzchen – Block der dunkelbraunen lehmigen Schicht Nr. 20 mit Steinen, Ziegelstein-, Dachziegel- und Hohl-dachziegelbrocken, Schicht Nr. 21 – Steinsplitt bis 0,15 m mit Ziegelstein- und Hohl-dachziegelbrocken. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 59: Rabí, Burg. Sonde Nr. 34, Profil CC'. Legende: x – Ziegeln, Fläche mit Wellenlinie – einzelne große Kalksteinblöcke, punktiert – Felsenuntergrund, 20 – dunkelbraune Lehmschicht mit Steinen, Ziegelstein-, Dachziegel- und Hohl-dachziegelbrocken, 21 – Steinsplitt bis 0,15 m mit Ziegelstein- und Hohl-dachziegelbrocken, 22 – hellbraune knollige Lehmschicht mit Mörtel, Putz, kleinen Steinen, Ziegelstein- und Hohl-dachziegelbrocken. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 60: Rabí, Burg. Sonde Nr. 36-37, Blick von Westen zu dem in eine Ost-West-Kante bearbeiteten Felsenuntergrund. Foto L. Krušinová 1985, Negativ aus dem Fotoarchiv NPÚ ÚOP Pilsen.

Abb. 61: Rabí, Burg. Sonde Nr. 36-37. Grundriss und Profile AA' und A'B'. Legende: von links nach rechts schraffiert – Mauerwerk des 3. Tors, senkrecht strichschraffiert – seichter Betonschacht, waagrecht schraffiert – Felsenuntergrund, in der nördlichen Partie der Sonde in einen west-östlich verlaufenden Sockel, Fläche mit Kreuzchen – durchgebrannte Schicht mit Kohlen, Estrichbrocken und Knollen gebrannten Tons, 1 – dunkle humose Schicht, 2 – brauner gemischter Schutt von Stein, Ziegelstein- und Hohl-dachziegelbrocken, 6 – harte weiße kalkhaltige Schicht mit Mörtel und Ziegelsteinbrocken, 11 – durchmischte Schicht mit Ziegelsteinbrocken, Mörtel und Kohlen, 12 – hellbraune Schicht mit Mörtelmasse, kleinen Steinen und Hohl-dachziegelbrocken, 19 – lockere dunkelbraune Schicht. Zeichnung L. Krušinová.

Abb. 62: Rabí, Burg. Jahrringreihen in der synchronen Position. Von oben nach unten:

- Balken P 6889

- Balken P 6888

- summarische Jahrringreihe P68rabíhradQU

- Standardchronologie der Eiche für Tschechien czges 2004

- Standardchronologie der Eiche für Süddeutschland qsuddo. Zeichnung T. Kyncl 2005.

Abb. 63: Rabí, Burg. Ansicht von Norden. Foto J. Varhaník, 2005.

Abb. 64: Trenčín (Slowakei), Burg. Luftaufnahme aus den 20. Jahren des 20. Jahrhunderts. Links fächerartig geordnete Befestigung mit einem Paar übereinander stehender Türme in der Längsachse. Archiv von J. Varhaník.

Abb. 65: Rabí, Burg, Turm des dritten Tors und östliche Bastei von Süden. Rechts Haus Nr. 54 mit den in seiner Bausubstanz vorhandenen Resten des Gebäudes des 2. Tors. Foto J. Varhaník 2005

Abb. 66: Rabí, Burg. Ansicht von Nordosten. Foto J. Varhaník 2005.

(Übersetzung J. Noll)